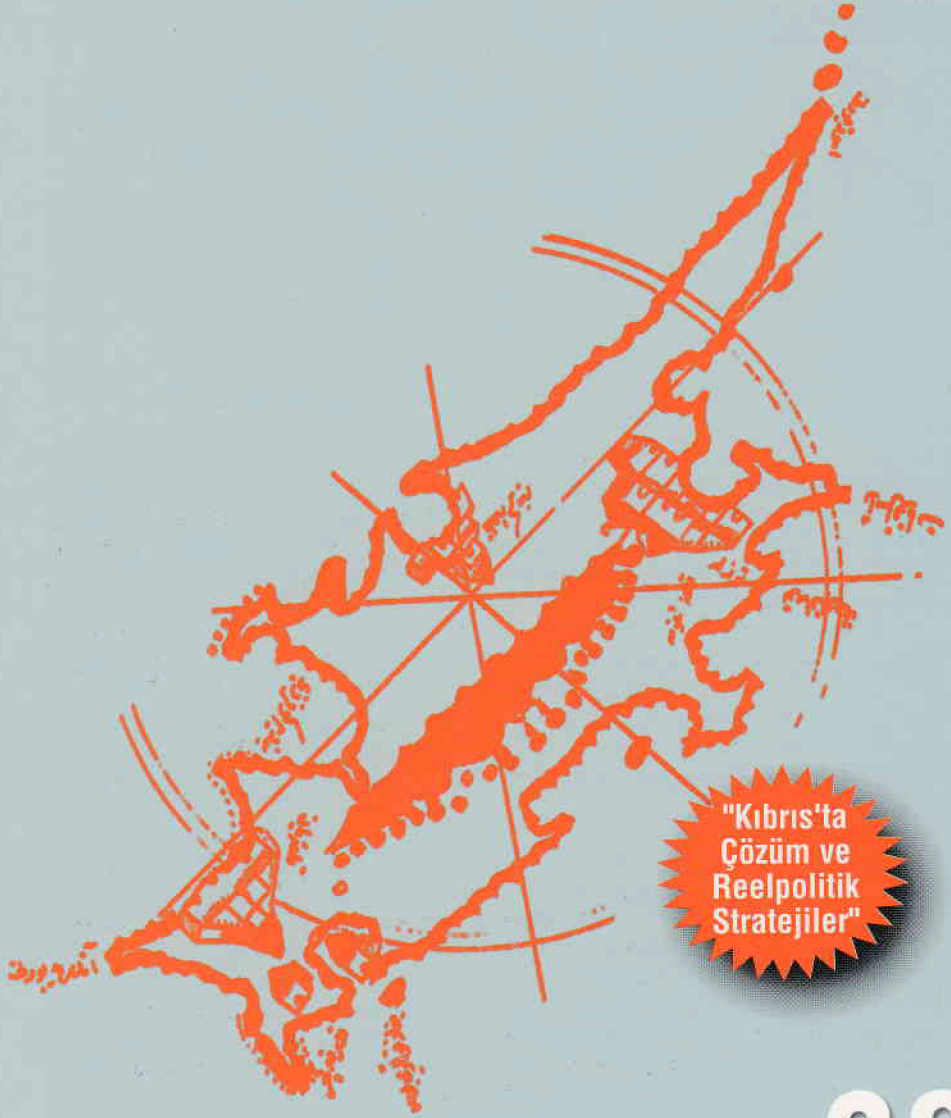

JCS

Journal of Cyprus Studies

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi

"Kıbrıs'ta
Çözüm ve
Reelpolitik
Stratejiler"

38

JCS

Journal of Cyprus Studies

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi

Published for the
Centre for Cyprus Studies by
Eastern Mediterranean
University Press

CSA Sociological Abstracts, Social Services Abstracts, Linguistics and Language Behaviour Abstracts, ASSIA,

Worldwide Political Science Abstracts, Info Trac Custom, Info Trac One File, Expanded Academic Index and History RC: Modern World, International Political Science Abstracts, ABC-Clio Historical Abstracts, America: History and Life.

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi aşağıda belirtilen veritabanlarında taranmaktadır: *CSA Sociological Abstracts, Social Services Abstracts, Linguistics and Language Behaviour Abstracts, ASSIA, Worldwide Political Science Abstracts, Info Trac Custom, Info Trac One File, Expanded Academic Index and History RC: Modern World, International Political Science Abstracts, ABC-Clio Historical Abstracts, America: History and Life.*

The *Journal of Cyprus Studies* is published twice a year by the EMU Press for the Centre for Cyprus Studies at the Eastern Mediterranean University. Subscriptions, address changes, advertising, books for review, and other business communications or inquiries should be addressed to: The Editor, *Journal of Cyprus Studies*, Centre for Cyprus Studies, Eastern Mediterranean University, Famagusta, Mersin 10, Turkey. Fax: (90) 392-630 2865. *E-mail:* jcs@emu.edu.tr. *Web:* <http://jcs.emu.edu.tr>

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi (Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*'ni yılda iki kere çıkarır. Abonelik başvuruları, adres değişiklikleri, ilanlar, kitap eleştirileri ve benzer iş bağlantıları veya sorular için aşağıdaki adrese başvurunuz: Editör, *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa – KKTC. *Faks:* (90) 392-630 2865. *E-posta:* jcs@emu.edu.tr. *Web:* <http://jcs.emu.edu.tr>

© 2010 Eastern Mediterranean University Press.

ISSN: 1303-2925

Editor/Editör

Özlem Çaykent

Eastern Mediterranean University

Guest Editor/MisafirEditör

Soyalp Tamçelik

Gazi Üniversitesi

Editorial Board/Yayın Kurulu

Jan Asmussen

Eastern Mediterranean University

Yılmaz Çolak

Eastern Mediterranean University

John Wall

University of Balamand, Lebanon

Kevin J. McGinley

Orkney Collage, UHI, Scotland

Advisory Board/Danışma Kurulu

Feroz Ahmad

Yeditepe University

Michael Beard

University of North Dakota

Jeremy Gilbert-Rolfe

Art Institute of Pasadena, California

Halil İnalçık

Bilkent University

Cemal Kafadar

Harvard University

Norton Mezvinsky

Central Connecticut State University

Christian F. Otto

Cornell University

İlhan Tekeli

Middle East Technical University

Vamık Volkan

University of Virginia

Printing/Baskı İşleri:

Eastern Mediterranean University

Printing-house

Layout/Sayfa Düzeni:

Özlem Çaykent

Publisher/Yayın Evi:

EMU Press

The Centre for Cyprus Studies

Director: Naciye Doratlı

Board of Directors: Necdet Osam, Netice Yıldız, Altay Nevzat, Tufan Erhürman, Baki Boğaç, Nazif Bozatlı

The Centre for Cyprus Studies at Eastern Mediterranean University was established in 1995 for the purpose of encouraging scholarly research on the cultural history and political problems of Cyprus. The fields of research supported by the Centre range from archaeology, anthropology and economics to history, linguistics and folklore.

In collaboration with the University Library, the Centre is working to develop documentation resources on all aspects of the history of Cyprus, and, as part of its mission to establish collaborative projects aimed at the development and preservation of the historical and cultural heritage of the Island, is fostering close contacts with other institutions involved in related research. As the Centre grows, its resources will include online bibliographical services; audiovisual facilities and archives such as videotapes, diapositives, photographs and microfilm; and rare book and manuscript collections.

The Centre for Cyprus Studies coordinates research projects and hosts scholars in fields of study of relevance to its mission. The Centre also organizes an annual congress on Cyprus-related studies, and issues the biannual *Journal of Cyprus Studies, JCS*.

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi

Başkan: Naciye Doratlı

Yönetim Kurulu: Necdet Osam, Netice Yıldız, Altay Nevzat, Tufan Erhürman, Baki Boğaç, Nazif Bozatlı

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi bünyesinde, Kıbrıs'ın kültürel tarihi ve siyasi sorunları ile ilgili bilimsel araştırmaları teşvik etmek amacı ile 1995'de kurulmuştur. Araştırma alanları arkeolojiden antropolojiye, ekonomiden tarihe, dilbilimden folkloru zanan geniş bir yelpazeye yayılmıştır.

Merkez, Üniversite Kütüphanesinin işbirliği ile, Kıbrıs araştırmalarını her yönüyle içeren bir kaynak arşivi oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu arşiv, olanaklar geliştikçe video-bantlar, dia-pozitifler, fotoğraflar ve mikrofilmler gibi görsel ve işitsel kaynaklar ile, arşivler, ender bulunan kitaplar ve el yazması koleksiyonlarını da içerecektir. Ayrıca, Kıbrıs araştırmaları konusunda faaliyet gösteren diğer kuruluşlarla Kıbrıs'ın tarihi ve kültürel mirasını korumak ve geliştirmek için ortak projeler geliştirmek de Merkez'in hedefleri arasındadır.

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi araştırma projelerinin gerçekleşmesinde eşgüdümü sağlamanın yanı sıra, misyonuna uygun alanlarda araştırma yapan bilim adamlarına ve akademisyenlere ev sahipliği de yapmaktadır. Merkez aynı zamanda, Kıbrıs ile ilgili araştırmaların sunulup tartışıldığı yıllık kongreler düzenlemekte ve yılda iki kez çıkan *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*'ni yayınlamaktadır.

Editorial Policy

The *Journal of Cyprus Studies*, JCS, is a refereed, international, interdisciplinary publication whose primary purpose is twofold: i) to develop an authoritative archive and bibliography of sources for the study of ideas on social, cultural, historical, political and legal matters relevant to the past, present or future of the island of Cyprus; and ii) to provide a scholarly, academic forum for the analysis, development, exchange and critique of ideas on these matters.

The *Journal* is bilingual, publishes material in English and/or Turkish. Articles submitted for consideration must focus on subject matter specific to the island of Cyprus, and may include (but are not restricted to) the following topics and areas of interest: analysis of archaeological artefacts; culture of the Egyptians, Romans Persians; the Eastern Roman Empire, the Crusades; Lusignans, Venetians and Ottomans; art, literature, music; cartography, military history and technology; trade routes, water and natural resources; the geopolitics of the Eastern Mediterranean, Cold War, EU and superpower concerns, contemporary developments in international law, conflict resolution, war; race, religion, ethnicity, nationhood, colonial and post-colonial perspectives, identity. Suggestions for other subject areas will be considered by the editor.

Material published in the *Journal* may include original critical essays or studies, statements of reasoned opinion, sustained critical responses to published material, book reviews, translations, photographs, reproductions of works of art or cultural artefacts, interviews, official documents, transcripts of media broadcasts, or reprints of significant texts.

Because of the unique legal and political contexts of the peoples of Cyprus, problems of ideological and methodological bias in the writing of history are a central issue for the *Journal*, and one of its primary objectives is to establish definitive and authoritative texts for primary source material in the history of Cyprus. Accordingly, an occasional issue of the *Journal* will contain an archive of significant historical, legal, political and cultural documents related to this history, meticulously copy-edited and authenticated, with annotations provided where significant textual variants exist. The purpose is to make these documents available to researchers, without censorship, and foregrounding problems of distortion caused by translation or other forms of interpretation.

The *Journal of Cyprus Studies* does not discriminate against contributions on the basis of the nationality, race, ethnicity, religion or gender of the contributors; nor on the basis of their points of view or conclusions, provided that they are conveyed by careful, reasoned argument and discussion. Submissions are sent anonymously for review to readers whose identities also remain confidential. The editor may, where complex issues are concerned, invite other contributors to submit critical evaluations and responses to an article, or alternative perspectives; and these may be published simultaneously.

Derginin Amacı

JCS-Kıbrıs Araştırmaları Dergisi içerik bakımından çok yönlülüğe sahip uluslararası hakemli bir dergi olup temel misyonu şöyle özetlenebilir: i) Kıbrıs adasının geçmişi, geleceği ve bugünü ile ilintili toplumsal, kültürel, tarihsel, siyasi, hukuksal konular ve sorunlar ile ilgili çalışmalara etkin bir arşiv ve kaynakça oluşturmak; ii) Sözü edilen konular ve sorunlarla ilgili fikirlerin geliştirilebileceği, tartışılacağı, görüş alışverişinde bulunulabileceği, bilimsel ve akademik bir forum oluşturmak.

Dergi İngilizce ve Türkçe olarak iki dilde yayınlanmaktadır. İncelenmek üzere dergiye gönderilen makaleler içerik bakımından Kıbrıs adası ile ilgili olmalıdır. *Dergi*'ye gönderilen makaleler, belirtilen konularla kısıtlı olmamakla birlikte şu konuları içerebilir: arkeolojik eserlerin incelenmesi; Mısır, Roma ve Pers kültürleri; Doğu Roma İmparatorluğu ve Haçlı Seferleri; Lusinyanlar, Venedikliler ve Osmanlılar; sanat, edebiyat, müzik; Doğu Akdeniz'in siyasi coğrafyası; Soğuk Savaş, Avrupa Birliği, süper güçlerin bölgesel çıkarları, uluslararası hukuk ile ilgili yeni gelişmeler, çözüm önerileri ve bölgesel savaş; ırk, din, etnik köken, ulus kavramı, sömürgecilik ve sömürgecilik sonrası yaklaşımlar, kimlik sorunu. Diğer konularla ilgili öneriler editör tarafından değerlendirilecektir.

Dergi'de yayımlanacak olan yazılar, özgün eleştirel denemeler veya araştırmalar, uslamlamaya dayanan kişisel fikirler, önceden yayımlanmış yazı ve yapıtlara yönelik eleştirel yanıtlar, kitap tanıtım ve incelemeleri, çeviriler, fotoğraflar, sanat ve kültür eserlerinin baskıları, söyleşiler, resmi belgeler, medya yayınlarının kopyaları, basın açıklamaları veya önemli metinlerin yeni baskıları olabilir.

Kıbrıs'ta yaşayan halkların kendilerine özgü yasal koşulları nedeniyle ideolojik veya yönetsel önyargının tarihin yazılmasındaki etkin rolü, *Dergi* için ana meselelerden birini oluşturduğundan, *Dergi*'nin temel amaçlarından biri, Kıbrıs tarihinde kesin ve yetkin yazılardan meydana gelen bir ana kaynakça oluşturmaktır. Bu nedenle, zaman zaman *Dergi*'nin bir sayısı Kıbrıs tarihi ile ilgili, tarihsel, hukuksal, siyasi ve kültürel belgelerden oluşan titiz bir çalışma sonucu elde edilmiş, dikkatle kurgulanmış ve doğrulanmış bir arşiv içerecek ve gereken yerlerde çeşitli ve değişik belgelerle ilgili dipnotlar verilecektir. Amaç, bu belgeleri sansürden uzak bir biçimde araştırmacıların kullanımına sunmak ve bunu yaparken çeviriden veya yorum farklılıklarından kaynaklanan sorunlara da dikkat çekmektir.

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, milliyet, ırk, etnik köken, din veya cinsiyet farkı gözetmeksizin, bakış açıları veya vardıkları sonuçlar itibarı ile, itinalı ve mantıklı tartışma içeren yazılara açıktır. *Dergi*'ye gönderilen bütün yazılar, değerlendirilmek üzere incelenirken yazarın olduğu kadar hakemin de kimlikleri saklı tutulur. Tartışmaya açık konular söz konusu olduğunda, editör herhangi bir makaleye ilişkin eleştirel değerlendirmeler, yanıtlar veya alternatif yaklaşımlar için başka araştırmacılardan görüş isteyebilir ve bu konudaki bütün görüşler *Dergi*'nin aynı sayısında yer alır.

Editorial

This issue emerged as an idea from a conversation with Assoc. Prof. Dr. Soyalp Tamçelik on the new negotiation process, a unified Cyprus and possible new constitutions. As a matter of fact he has agreed on putting together an issue around these topics. The aim is to open renewed discussion on citizenship, rights and constitution, whether this is Unitarian or Federal. In doing this our authors offered their perspective by looking at the Cyprus 'Issue' from different angles through its various phases. During this period of resumed negotiations we believe that such discussions are important, especially with the first talks taking place between the Greek Cypriot leader Demetris Christofias and recently-elected Turkish Cypriot leader Derviş Eroğlu. Thus, special thanks go to our guest editor Soyalp Tamçelik as well as to the authors for their valuable contributions.

Finally, since this is the last issue I am the chief editor, I would like to express hereby my gratitude to everyone at the Centre of Cyprus Studies, our colleagues at the EMU Press - Printing House, but especially my friends in the editorial board of the *Journal* who helped make the editing of issues a success in the past couple of years. Last but not least, I would like to thank all our contributors. Thank you all for your understanding, the support shown and the help given.

Özlem Çaykent

JCS Journal of Cyprus Studies Kıbrıs Araştırmaları Dergisi

Volume 16 (2010)

Cilt 16 (2010)

[38]

Contents / İindekiler

Özlem aykent

vii

Acknowledgements/Editorial

Articles/Makaleler

Soyalp Tamçelik

1

Önsöz

Füsun Arsava

5

Kıbrıs Uyuşmazlığında

Soyalp Tamçelik

21

özüm Stratejileri

Birleşmiş Milletler'in

Kıbrıs'taki Anayasal

özüm Arayışları

Altuğ Gunal

75

Kıbrıs ve Kosova

Sorunlarının Uluslararası

Hukuk Açısından

Karşılaştırılması

Book Review / Kitap

Tanıtım

Reviewed by C. Akça

131

George Vassiliou. *From*

Presidents Office: A

Journey Towards

Reconciliation in a

Divided Cyprus

Ataç

Articles

Makaleler

Önsöz

Kıbrıs meselesi, 1954'ten bu yana uluslararası alanda ortaya çıkan, hemen hemen tüm çatışmaların canlı müzesi gibidir. Bu, gerçekte önceleri sömürgeciliğe karşı bir hareket olarak başlamışsa da, daha sonra etnik ve ayrılıkçı çatışmalara sebebiyet vermiş, çoğunlukla azınlık arasında siyasal karşıtlık doğurmuş, devletlerarası anlaşmazlıklara yol açmış, etnik ve millî toplumlar arasında keskin çatışmalara neden olmuş bir meseledir. Böylece Kıbrıs meselesi, gittikçe giriftleşmiş, adeta kördüğümüne dönüşmüştür. Bu yönü ile mesele, uluslararası sorunlar grubunda bile kendine özgü bir yer tutar.

Dolayısıyla Kıbrıs meselesinin geçmişine bakıldığı zaman, olayların ilk kez ortaya çıktığı dönemde yapılan değerlendirmelerle, daha sonra yapılan değerlendirmelerin birbirinden ne kadar farklı olduğu görülür. Aslında buradaki değerlendirme, sadece geçmişi eleştirmek değildir. Bu eleştiriden, özellikle geleceğin yeniden inşa edilmesi adına sonuçlar çıkartmak olduğundan, 'nedenleri' ve 'niçinleri' yeniden tanımlamak ve anlamlandırmak temel amaç olmalıdır.

Bundan hareketle Kıbrıs meselesinin anahtar kavramları 'gerçekçi tahlil', 'gerçekçi tespit' ve 'gerçekçi algılayıştır'. Hangi fikir, inanç, neden, dinamik söz konusu olursa olsun, eğer bir toplumda, iktidar, sivil kurumlar ve sorunun tarafları arasında 'gerçeğin' ne olduğu üzerine uzlaşma sağlanamazsa, özellikle 'gerçeğin' kendisi de, düşler, fanteziler ve temenniler ile yaranılır, hatta örselenir.

Aslında Kıbrıs'ta, 'gerçek' ile herkes için 'en iyi çözüm' şeklini belirsiz hale getiren pek çok sebep vardır. Bunlardan birkaçını sıralamak gerekirse toplumdaki her bir ekolün, kendi sınırlarını reddederek tüm toplumu kucakladıklarını hayal etmeleri ve 'kurtarıcılıktan' aldıkları soylu bir haklılıkla davranması, kolektif kimlikler üzerinden yaşanan duygusallıkların histeriye dönüşmesi, bir uzlaşma çizgisi oluşturmak isteyen kimi entelektüellerin 'mücadeleyi zaafa uğratan kişiler' olarak nitelenmesi ve ortak akıl zemininin teşekkülüne mani olması şeklinde gösterilebilir.

Hâl böyle olunca Kıbrıs'ta tarafların aktif olarak katılmadığı ve sınırlı çevrelerin dile getirdiği 'çözüm politikaları', tabiatıyla belirsizdir. Özellikle bu tür öneriler, başlangıç fikri olarak bile değer görmezler. Zaten bu belirsizlik, her bir taraf için de kendi pozisyonunu korumaktan öteye gitmemesine neden olmuştur. Esasında 'gerçekçi algılayış', yerini duygusal retoriğe bıraktığı zaman büyük zorluklarla karşılaşmaktadır.

Ayrıca taraflar, ellerinden gelen her şeyi sonuna kadar yapma konusundaki dolaylı ittifakları sebebiyle, gelecekte inşa edilmesi düşünülen toplumsal durumu ıskalarlar ve acı deneyimlerden oluşmuş bu hâli tarihe bırakırlar.

Peki, Kıbrıs'ta politik kargaşadan uzak, 'iyi niyet' ve 'akılcılık' köprüsünden geçilerek mutabık kalınacak bir model tesis edilebilir mi? Ne var ki bu retorik, pek çok kez eleştirilen bir hipotez olarak ortada durmaktadır.

Aslında Kıbrıs'ta farklı yerde dursalar ya da farklı adlandırmalar ve kavramlar kullansalar dahi birçok siyasi, bilim insanı veya kanaat önderi, gerçeğin değil, sadece sınırlı söylemlerin sözcüsü olmuşlardır. Zaten 'mutlak isteklerin' etkisi altında kalmış bir akılla, bunu başarmaları da mümkün değildir.

Kıbrıs'ta bugün 'tarafsızlık' kavramını, nötr bir alanda duran kişinin, tarafları 'ortak bir aklın ve vicdanın' verileriyle yargılaması değil, daha çok ahlâkî bir tavırla, tarafların rızalarına yönelik ikna edici bir dil ve nihayet kendi 'yerine' de eleştirel bir bakışla bakabilen olarak tanımlamak gerekir. Çünkü toplumsal ve siyasi hayatta olduğu gibi Kıbrıs'ta da nötr alanlar hemen hemen yok gibidir. Ancak aydınının, 'tarafardan' önemli bir farkı, 'ötekini' görebilme, anlayabilme ve hesaba katabilme donanımına sahip olmasında yatar.

Böyle bir ortamda Cuellar'ın çalışmalarında, Gali'nin Fikirler Dizisi'nde ve Annan'ın muhtelif planlarında olduğu gibi 'hâldeki' proje, baştan itibaren yaralı veya zayıf olarak ortaya çıkabilir. Zaten Kıbrıs'ta tarafların 'realpolitik' unsurlardan talep ettikleri şey, umudun tahrik ettiği arzulardan başka bir şey değildir.

Bu anlatılanlar ışığında özel bir sayı yapmak için JCS (Kıbrıs Araştırmaları Dergisi)'den davet aldığımızda, bu konuya duyarsız kalmamız mümkün olmamıştır. Dolayısıyla JCS'nin 38. sayısı bu amacın gerçekleşmesi için oluşturulmuştur. Oluşturulan bu özel sayıda geçmişin, bugünün ve yarının kesiştiği bir ortamın olmasına hassaten dikkat edilmiştir. Özellikle BM'nin tavassutunda yapılan anayasal arayışlarla geçmiş, Kosova-Kıbrıs karşılaştırmasıyla bugünü ve AB süreciyle yarını ele alan bu özel sayı, amaca ulaşmak için atılan bir adım olarak görülmelidir. Ancak bunu gerçekleştirmek için Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin katkılarını da unutmamak gerekir. Toplum-üniversite işbirliğine örnek gösterilecek bu adımın, bundan sonraki çalışmalara da ışık tutması ümidini taşımaktayız.

Bu gerçekten hareketle Prof. Dr. A. Füsün Arsava Kıbrıs uyuşmazlığında çözüm stratejilerine değinmiş ve bu süreci, AB perspektifinden hareketle değerlendirmiştir. Siyasî bir sorun olan Kıbrıs'ın, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik başvurusu yaptığı 14 Nisan 1987'den itibaren zımnen, 'Kıbrıs Cumhuriyeti'ne tam üyelik perspektifi verildiği 1999 Helsinki zirvesinden itibaren açıkça belirleyici bir faktör olarak öne çıktığını belirleyen Arsava, şimdiye dek BM çatısı altında ele alınan Kıbrıs sorununun, 3 Ekim 2005 tarihli Müzakere Çerçeve Belgesi'yle AB platformuna çekildiğini ve bu sorunun AB müktesebatı çerçevesinde mütalâa edildiğini ifade etmiştir. Bu çerçevede Kıbrıs sorunu, AB müktesebatı haline gelmiş ve Türkiye'nin müzakerelere devam edebilmesi için ek protokolün gereğinin yerine getirilmesi istenmiştir. Söz konusu politika ile güdülen amaç, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve Yunanistan'ın iradesine uygun olarak adanın askersizleştirilmesi, yerleşiklerin Türkiye'ye gönderilmesi, Garanti anlaşmasının sulandırılması ve adı federal olsa da üniter bir devlet yapısı içinde Kıbrıslı Türklere azınlık haklarının tanınmasıdır.

Doç. Dr. Soyalp Tamçelik, tarafından yapılan araştırmada ise Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs'taki anayasal çözüm arayışlarına değinilmiştir. Tamçelik, var olan devlet anayasalarından hiçbirinin Kıbrıs'taki halkları doyurucu nitelikte tatmin etmediğini belirtmiş ve bir ölçüde neyin iyi veya neyin faydalı olduğunu göstermeye çalışmıştır. Her ne kadar BM tarafından ortaya konulsa bile, zorla kabul ettirilen bir anayasanın, tarafları tatmin etmesinin mümkün olmayacağına dikkat çeken bu çalışma, kurulmak istenen federal Kıbrıs anayasasında, 'olması gereken' ile 'nasıl olacağı' sorularına cevap aramaktadır. Bundan hareketle Kıbrıs'ta kurulmak istenen 'federal' devletin, birliğin ya da ortaklık rejiminin biçimi ve türü tartışılmaya açılmıştır. Aslında Kıbrıs'ta kurgulanmak istenen anayasanın, bireylere hukuk koruması sağlarken, toplumsal hayatın işleyişinde de genel bir çerçeve çizmekte olduğunu belirten Tamçelik, bu anayasanın, toplumların gelecekteki beklentilerine cevap verebilmesine, ivme katabilmesine ve en önemlisi demokratik hakları koruyabilmesine dikkat çektiği görülmüştür.

Arş. Gör. Altuğ Günel ise güncel bir meseleye temas ederek Kıbrıs ve Kosova sorunlarını, hakkaniyet prensibine ve uluslararası hukuk normlarına dayanarak karşılaştırmıştır. Özellikle Kosova'nın birçok devlet tarafından tanınmasının ardından, KKTC'nin neden tanınmadığını sorgulayan Günel, bunun reel politikaya, hukuka ve hakkaniyete aykırı

bir durum, hatta çifte standart olduğunu ifade etmiştir. Bu araştırmada Kosova ile Kıbrıs, hukuk ve hakkaniyet prensipleri çerçevesinde mukayese edilirken, özellikle 11 Eylül saldırısından sonra uluslararası ilişkiler açısından incelenen ‘Haklı Savaş’ (Just War) teorisi çerçevesinde tartışılmış ve bu prensiplere göre birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca ‘Haklı Savaş’ ilkesini, haklı ayrılık ve bağımsızlık teorisi içinde inceleyen Günal, KKTC’nin bağımsızlığını, en az Kosova’nınki kadar haklı ve hukukî olduğunu belirtmiştir.

Son olarak ise JCS’nin bu sayısında bana misafir editörlük fırsatı verenlere ve bu derginin çıkmasında büyük emeği geçenlere bir teşekkür borcumun olduğunu belirtmek istiyorum. Bu süre zarfında gösterdikleri hoşgörü, içtenlik ve akademik duyarlılık için genel editör Özlem Çaykent’e, katkılarından ve yardımlarından dolayı sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Doç. Dr. Soyalp Tamçelik

Kıbrıs Uyuşmazlığında Çözüm Stratejileri

Füsun Arsava

Atılım Üniversitesi

Özet

Kıbrıs uyuşmazlığında çözüm stratejilerinin ele alındığı bu makalede Kıbrıs uyuşmazlığına AB-Türkiye müzakere sürecinde uluslararası çözüm bulma stratejisine paralel olarak günümüzde Kıbrıs" ta yürütülen müzakere sürecinde adanın iç dinamikleriyle çözüm bulma stratejisinin uygulamaya konulduğuna dikkat çekilerek, bu çerçevede ortaya çıkan yeni gelişmeler değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-AB müzakereleri, Kıbrıs, Kıbrıs kriteri, Kıbrıs-Türk ve Kıbrıs-Rum yönetimi.

Abstract

This paper deals with the conflict solving strategies regarding Cyprus. One of the strategies evolves as an international effort to solve the conflict within Turkey" s EU membership negotiations. The second one is to find ways of solving the conflict through negotiations between the two parties on the Island, namely the Greek and Turkish Cypriots. Respectively, the newly rising structure will be assessed.

Key words: Turkey – EU negotiations, Cyprus, Cyprus Conflict, north Cyprus Turkish Republic, Republic of Cyprus.

Kıbrıs siyasi sorununun AB-Türkiye ilişkilerinde Türkiye" nin AB" ye tam üyelik başvurusu yaptığı 14 Nisan 1987" den itibaren zımnen, Kıbrıs" a tam üyelik perspektifi verildiği 1999 Helsinki zirvesinden itibaren ise açıkça belirleyici bir faktör olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu gelişmede 17 Aralık 2004 zirvesi önemli bir dönemeç oluşturmaktadır. Türkiye" nin 17 Aralık 2004" te 1963 tarihli Ankara Anlaşması" nı Kıbrıs Cumhuriyeti" nin de dahil olduğu AB" ne yeni katılan on devleti kapsayacak şekilde genişletme taahhüdü yapması; arkasından bu taahhüde ilişkin ek protokolü Temmuz 2005" te AB tarafından dikkate alınmayan bir deklarasyon eşliğinde imzalaması; Eylül 2005" te AB" nin Türkiye" nin deklarasyonuna bir karşı deklarasyonla cevap vererek, Türkiye" ye Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilişkilerini normalleştirilmesinin gereğinin hatırlatılması; müzakerelere esas olan 3 Ekim 2005 tarihli Müzakere Çerçeve belgesinde müzakerelerin ilerlemesinin diğer

yükümlülüklerin yerine getirilmesi yanı sıra ek protokolün gereğinin yerine getirilmesi koşuluna bağlanması, Kıbrıs siyasi sorununun çözümünün Kopenhag kriterlerinden öteye AB-Türkiye müzakerelerinde kriter olma özelliği kazandığını göstermektedir. Şimdiye dek BM çatısı altında ele alınan Kıbrıs siyasi sorununu 3 Ekim 2005 tarihli Müzakere Çerçeve Belgesinde AB platformuna çekme iradesi de Kıbrıs siyasi sorununun AB müktesebatı çerçevesinde mütâlaa edildiğini ve Türkiye" ye karşı baskı aracı olarak kullanılacağını teyit etmiştir. Uygulanması öngörülen bu politika AB yetkililerince dile getirildiği gibi Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti siyasileri tarafından da sıkça açık olarak dile getirilmektedir. Söz konusu politika ile güdülen amaç AB-Türkiye müzakerelerinde ilerleme kaydetme beklentisi yaratılarak, Kıbrıs" ta Kıbrıs Cumhuriyeti" nin ve Yunanistan" ın iradesine uygun olarak adanın askersizleştirilmesini, yerleşiklerin Türkiye" ye dönmesini, Garanti anlaşmasının etkinliğinin zayıflatılmasını, adı federal olsa da üniter bir devlet yapısı içinde Kıbrıs Türklerini Latinler, Maronitler ve Ermenilerle eşit kılan insan hakları teminatlarını sağlayan bir hukuki statünün şekillendirilmesi için Türkiye" nin mutabakatının sağlanmasıdır.

Türkiye-AB müzakere sürecinde 3 Ekim 2005 müzakere çerçeve belgesi önemli bir tarih. Söz konusu bu belge ışığında 20 Ekim 2005" te, iki aşamalı olarak öngörülen müzakere aşaması başladı. Ayrıntılı tarama olarak nitelendirilen ilk aşama 2005" i takip eden Ekim 2006 itibariyle de sona erdi. Ekim ortasında tarama sürecinin bitmesiyle birlikte fiili müzakere sürecinin başlaması ile beklenen bir gelişme olarak bir durum değerlendirmesi gündeme geldi. Söz konusu değerlendirme Türkiye" ye 3 Ekim müzakere çerçeve belgesinin kabulünden önce gönderilen bir deklarasyonda da açık bir şekilde dile geldiği üzere Türk limanlarının Kıbrıs Cumhuriyeti" ne açılmamasına ilişkindir. Türkiye" nin ek protokole ilişkin olarak yapmış olduğu taahhüdü yerine getirmemesinin fiili müzakere sürecini ne şekilde etkileyeceği, bu durumun müzakereleri askıya alma yahut tümüyle durdurma gibi bir noktaya getirip getirmeyeceği tartışmaları bu değerlendirmenin odak noktasını oluşturmuştur. Gelişmelerin o dönemde çok hızlı cereyan ettiğini görüyoruz. Kasım 2006" da ilân edilen ilerleme raporu da, Türkiye" nin ek protokole ilişkin taahhütlerini yerine getirememesinden etkilendiği ileri sürülen başlıkların, fiili müzakerelerin askıya alınmasını, ve bu başlıkların müzakereye açılmaması önerisini dile getirilmiştir. 1 Aralık ortasında, 14-15 Aralık 2006" da alınan zirve kararlarına baktığımız

Son Notlar

1 Müzakereye açılmaması öngörülen başlıkları tarım ve kırsal kalkınma, malların serbest dolaşımı, mali hizmetler, balıkçılık, ulaştırma, gümrük birliği ve dış ilişkilerdir; bkz.: *IKV Bülteni* (Aralık 2006), 1 vd.

2 A. Füsün Arsava, bkz.: *Die letzten Entwicklungen der EU-Türkei Beziehungen im Jahr 2008*, “Bölgesel Sorunlar ve Türkiye – Sorunlar – tehditler – Fırsatlar” (Kahramanmaraş, 2008), 29.

3 17 Aralık 2004 zirve kararları için bkz.: A.Füsün Arsava, “17 Aralık zirvesi ışığında Kıbrıs sorunu,” *ATAUM Haber*, 2 (Bahar 2005): 2 vd.

4 3 Ekim 2005 müzakere çerçeve belgesi için bkz.: A. Füsün Arsava, “Türkiye-AB ilişkileri ve Kıbrıs Sorunu,” *Stratejik Araştırmalar Dergisi* (Temmuz 2006), 3 vd.

7 Haziran 2008⁵ de Rumlarla ortak mutabakat memorandumunu imzalayan İngiltere⁶ nin Kıbrıs⁷ ta iki askeri üssü bulunmaktadır. Rusya da Kasım 2008⁸ de Kıbrıs Cumhuriyeti ile siyasi mutabakat muhtırası imzalamıştır. Kıbrıs⁹ ta ABD, Fransa ve Yunanistan ulusal çıkarları için devrede bulunan diğer devletlerdir. Sadece Türkiye¹⁰ den adadan uzak durması talep edilmektedir (Sema Sezer, “Kıbrıs¹¹ taki müzakerelerden ne

5 3 Ekim 2005 müzakere çerçeve belgesine göre müzakereleri ilerletme koşulları şunlardır:

-Kopenhag kriterleri yerine getirilmesi

-Ankara Anlaşmasından doğan mükellefiyetleri yerine gelecek,

-Katılım ortaklığı belgelerinde doğan mükellefiyetler yerine getirilecek,

-Ek protokolden doğan mükellefiyetler yerine gelecek,

-Türkiye Kıbrıs siyasi sorununun BM kararları ve AB ilkeleri ışığında çözümüne destek verecek,

-Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilişkilerini normalleştirecektir Bkz.: A.Füsün Arsava, *Humboldt-Kolleg* “ 09, 07-10 Mai 2009, İstanbul, 10vd.

6 Müzakerelerde 6 ana başlık olarak 1) Yönetim ve güç paylaşımı; 2) AB konuları; 3) Güvenlik ve Garantiler 4) Toprak 5) Mülkiyet ve 6) Ekonomik konular ele alınmaktadır.

zaman ilerleme raporunun öngördüğü öneri ışığında Türkiye ile fiili müzakerelerin bu başlıklar itibariyle taahhütler yerine getirilinceye kadar müzakereye açılmamasının, müzakereye açılan başlıkların da yine Türkiye taahhüdünü yerine getirinceye kadar geçici olarak kapatılmamasının ve Türkiye" nin 2007-2008 ve 2009" da verilecek ilerleme raporları ışığında takip edilmesinin kabul edildiği görülmektedir. 2006 sonundaki bu tablonun ortaya çıkmasının beklenmeyen bir durum olmadığını bilmek gerekiyor. 17 Aralık 2004" ten itibaren ortaya çıkan gelişmeler 2006 sonunda böyle bir değerlendirmenin yapılmasının söz konusu olduğunun işaretini vermiştir. 17 Aralık 2004, Türkiye AB ilişkilerinde gerçekten son derece önemli bir tarih idi. Söz konusu zirvede, Türkiye" ye 3 Ekim 2005" te müzakerelerin başlayabileceği sinyali verilmiştir. Ancak burada son derece önemli bir koşul olarak Türkiye" nin 1963 tarihli Ankara Anlaşmasını AB" ye yeni katılan 10 yeni devleti de kapsayan şekilde değişikliğe uğratan bir ek protokolü imzalaması öngörülmüştür. Bu 10 yeni devlet içinde Kıbrıs Cumhuriyeti de yer aldığı için 17 Aralık zirvesinde Türkiye" ye Kıbrıs Cumhuriyeti" ni dolaylı bir şekilde tanıma formülünün karara bağlandığı açıktır.²

17 Aralık 2004 zirvesi Kıbrıs geleceğinin AB-Türkiye müzakere sürecinde şekillendirilmesi iradesinin ortaya konulduğu zirvedir.³ Müzakerelere başlamak için Türkiye" ye önemli bir koşul öne sürülmüştür. Türkiye ile müzakerelere başlamanın önkoşulu Türkiye" nin Kıbrıs Cumhuriyeti" ni tanınmasıdır. Ek protokolün tarafları arasına Türkiye Kıbrıs Cumhuriyeti" ni de katmakla mükelleftir. AB genişlemiştir; bu genişlemenin sonuçları itibariyle Ankara Anlaşması" na yansması gereklidir. 17 Aralık zirve kararlarının Türkiye" ye ek protokolü imzalaması için 3 Ekim" e kadar süre tanıdığını görüyoruz. Türkiye 17 Aralık" tan sonra bir telaş içine düşmüştür. Bir taraftan çok ciddi bir taahhüt yapılmıştır; Türkiye bu taahhüdün sonuçlarını yavaş yavaş görmeye başladığı için, nasıl bir yol çizeceğini tayin etme kararlılığını da gösterememiştir. 29 Temmuz 2005" te ek protokolü Türkiye imzalamıştır. İmzalarken bir deklarasyon yapmıştır. Deklarasyonda, bu atılan imzanın Kıbrıs Cumhuriyeti" nin tanınması anlamına gelmeyeceği ifade edilmiştir. Türkiye" nin deklarasyonundaki bu kaydını AB 21 Eylül" de Türkiye" ye gönderdiği deklarasyonda reddetmiş, Türkiye" ye 17 Aralık" ta yaptığı taahhüt ışığında ek protokolü bütün devletlere genişletme mükellefiyeti hatırlatılarak, bu taahhüdün 2006 Aralık sonuna kadar gereklerini yerine getirme mükellefiyetinin altı çizilmiştir. 21 Eylül tarihli deklarasyonda

Türkiye" ye 2006 sonuna kadar bir tarih verilerek, deniz ve hava limanlarını ek protokolün gereğini yerine getirme mükellefiyeti çerçevesinde açması talep edilmiştir. 2006 sonuna gelindiğinde, bu değerlendirmenin yapılacağını Türkiye bilmek durumundaydı. 2006 sancılı bir başlangıç teşkil ediyordu. Bu çerçevede bir önceki senenin, yani 3 Ekim 2005 çerçeve belgesinin kabul edildiği sürecin de değerlendirilmesi gerekmektedir.⁴

17 Aralık 2004 zirve kararları nasıl ki AB-Türkiye müzakere sürecine Kıbrıs sorununun ithali anlamını taşıyor ise, 3 Ekim 2005 müzakere çerçeve belgesi de aynı anlamı taşıyan ikinci bir aşamadır. 17 Aralık" ta müzakerelerin başlayabilmesi için bir önkoşul olarak Kıbrıs Cumhuriyeti" nin tanınması öngörülmüştü. 3 Ekim 2005 müzakere çerçeve belgesinde ise bunun bir adım ötesine gidilerek müzakerelerde ilerleme kaydetme ek protokolün gereğinin yerine getirilmesi koşuluna bağlanmıştır.⁵ Bu çerçevede Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilişkilerin normalleştirilmesi gereğinin altının çizilmesi de önemli bir vurgudur. Müzakerelerde ilerleme kaydetmenin koşulları arasında bu şekilde Kıbrıs sorununun çözümünün karşımıza çıktığını görüyoruz. Bu tablo 17 Aralık zirve kararından bir adım daha ileri giden koşulların öngörüldüğünü ortaya koymaktadır. Bunun ötesinde şimdiye dek geçerli olan Kıbrıs sorununun BM çatısı altında çözülmesi anlayışından sapılarak 3 Ekim 2005 müzakere çerçeve belgesinde Kıbrıs sorununun BM ilkelerinin yanı sıra AB ilkeleri ışığında çözümünün altının çizildiği görülüyor. Kıbrıs sorununun çözümünü AB platformuna kaydırma iradesi bu şekilde açık bir şekilde ortaya konuluyor. AB ilkeleri ve BM ilkeleri ışığında Kıbrıs sorunu çözülecektir. Nasıl çözülecektir? Burada formül açık bir biçimde öngörülmüştür. AB-Türkiye müzakereleri hükümetlerarası bir konferans modeli çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu konferansta bir tarafta AB üyeleri oturuyor, öbür tarafta Türkiye oturuyor. Bu müzakere süreci Kıbrıs sorununun çözümünde araç olarak kullanılmak üzere kabul edilmiş bir formüldür. Kıbrıs sorunu AB-Türkiye müzakere sürecinde çözülecektir. Bu son derece önemli bir husustur. Bu nedenle de, Papadopoulos o dönemde 3 Ekim 2005 müzakere çerçeve belgesini kabul edecek misiniz, imzalayacak mısınız sorusunu kendisine yönelttiklerinde, evet edeceğim cevabı üzerine, neden diye sorduklarında „bu şekilde Türkiye" yi masada tutma şansını elde ediyorum" şeklinde hiç de sürpriz olmayan bir cevap vermiştir. Müzakere sürecini Türkiye" ye karşı kullanabileceğini, 70 kez veto hakkını saklı tuttuğunu gizlemeyen

Papadopoulos uygulanacak formülün son derece açık ve seçik olduğunu gözler önüne sermiştir. 3 Ekim 2005 müzakere çerçeve belgesi ile Kıbrıs siyasi sorununun AB müktesebatı haline gelmiştir. Müzakere çerçeve belgesi ile müzakerelerin ilerleme koşulları arasında Kıbrıs sorunu da yer almıştır. AB-Türkiye müzakereleri ek protokolün gereğinin yerine getirilmesi, ilişkilerin normalleştirilmesi önkoşuluna endeksli olarak ve Kıbrıs sorununun çözümü çalışmalarına bağlı olarak; diğer bir ifade ile AB ilkeleri ışığında cereyan edecektir.

2004-2005 ve 2006 tarihleri AB-Türkiye müzakere süreci üzerinden Kıbrıs sorununun çözümünü etkileme bakımından önemli dönemeçlerdir. 17 Aralık 2004 zirvesinde müzakere tarihi vermek için Kıbrıs Cumhuriyeti" nin ek protokolün imzası ile Türkiye tarafından dolaylı tanınmasını önkoşul olarak öngörmüşler, 3 Ekim müzakere çerçeve belgesinde Kıbrıs sorununun çözümünü müzakerenin ilerlemesi kriterleri arasına koymuşlardır. 2006" da da ek protokolün gereğinin yerine getirilmediği gerekçesi ile 8 müzakere başlığı askıya alınmıştır. Bu gelişmenin biraz gerisine giderek gelişli gidişli bir değerlendirme yapılmak istendiği takdirde, AB" nin önemli bir strateji değişikliğinin dayanağı olan 1999 Helsinki zirvesini hatırlamak gerekmektedir. Nasıl ki 17 Aralık 2004 AB-Türkiye ilişkilerinde önemli bir viraj ise, 1999 Helsinki zirvesi de o denli önemli bir virajdır. Neden önemli bir virajdır? Çünkü bu zirvede AB" nin Kıbrıs" a bakış stratejisinde çok önemli bir değişiklik ortaya çıkmıştır. O güne kadar AB, Kıbrıs siyasi sorunu çözülmeden Kıbrıs" ın AB" ye alınmaması şeklinde bir görüşe sahipti. AB" nin böyle bir stratejisi vardı. AB" nin lokomotif ülkeleri olan Almanya ve Hollanda gibi ülkeler bu stratejinin altını çiziyordu; sorunsuz bir Avrupa yaratmak istiyorlardı. Sorunsuz bir Avrupa anlayışı içinde elbetteki sorunların sorunlarını çözmeden AB" ye alınmaması gerekmektedir. Ama Helsinki zirvesinde bu stratejiyi değiştirmiştir. Türkiye için Helsinki zirve kararlarının önemli 3 paragrafı vardır, bunlar 4,9 ve 12. paragraflarıdır. Kıbrıs ile ilgili 9. paragrafına baktığımız zaman artık Kıbrıs Cumhuriyeti" nin uzlaşma yapma gerekliliğinin ortadan kaldırıldığı bir üslupla meseleye yaklaşıldığını görüyoruz. O dönemde Klerides ve Denktaş doğrudan görüşmeler yapıyordu. Zirve kararlarının 9. paragrafında Denktaş ve Klerides arasında yapılan müzakereler ne şekilde sonuçlanırsa sonuçlansın, bu bir önkoşul olmaksızın, Kıbrıs" ın AB üyeliğinin, AB-Kıbrıs müzakereleri bittiğinde Konsey tarafından o günün koşullarının dikkate alınarak karara bağlanacağı kabul edilmiştir.

9. paragrafta Kıbrıs Cumhuriyeti" ne bir söz verilmiştir. İki lider arasındaki görüşmeler ne şekilde sonuçlanırsa sonuçlansın, AB Konseyi tarafından Kıbrıs" ın AB" ye üyeliği için bir karar verilecektir. Bu yaklaşım iki taraf arasında bir uzlaşma oluşturma anlayışının ortadan kalktığını ve Güney Kıbrıs Rum yönetimine bir sözün verildiğini göstermektedir.

AB nin bu strateji değişikliği son derece önemlidir. O dönemde AB adına Rumlarla müzakere yapan komiser Maurer" in bir sözü çok önemlidir. Maurer" e göre Helsinki" ye kadar AB" nin stratejisi çok farklıydı. Ama Rumlar AB" yi ikna ettiler ve kendilerinin Türklerle bu sorunu çözemediklerini ancak eğer Kıbrıs Cumhuriyeti AB" ye alınırsa ve AB" yi arkalarına alarak Kıbrıs sorununu ortadan kaldırayabileceklerini söylüyorlar. Dolayısıyla Maurer" in dediğine göre AB Kıbrıs Rumlarının bu sözüne itibar etmiş ve AB Kıbrıs Cumhuriyeti" ni adada bir çözüm olmadan kabul etmiştir. Burada görülen ise şudur: Kıbrıs sorunu Birleşmiş Milletler ve AB ortaklığında Türkiye" ye baskı uygulayarak çözme fikri ortaya çıkmıştır.

O döneme biraz daha yakından bakmak gerekmektedir. Burada önemli bir strateji değişikliği olmuştur. 9. paragrafta Kıbrıs Rumlarına açık bir şekilde söz verilmiştir. Ancak bir konunun altının çizilmesi gerekmektedir. Bu dönemin başkanlığı Finlandiya" dadır. Dönem başkanı Lipponen Ecevit" in Helsinki zirvesi kararlarını kabul etme konusunda kararsızlığı üzerine bir beyanat vermiştir. Lipponen Türkiye" yi, Solana ve Verheugen" le ziyaret etmiş ve arkasından da bir beyanat vermiştir. Buna göre 9. paragraf yanıltıcı olmamalıdır ve paragraf AB" ye üyelik bakımından Türkiye için bir önkoşul değildir. Bugüne kadar olduğu gibi, Kıbrıs sorunu ayrı, Türkiye" nin AB" ye üyeliği ayrı olarak ele alınacaktır. İki konu birbiriyle ilişkilendirilmeyecektir. Lipponen" in dönem başkanı olarak verdiği beyanatına rağmen bunun arkasından farklı bir gelişme olur. 17 Aralık 2004" te iki ayrı konuyu ilişkilendirilir. Ama bu ilişkilendirme birdenbire 2004" te yapıldı şeklinde düşünülmemelidir. Gelişmelerin bu noktaya geleceği daha öncelerden de belli olmaya başlamıştır. 1999" dan sonra 2002 Türkiye açısından önemli bir dönemeçtir. Çünkü Türkiye" de siyasi iktidar değişmiş, yeni bir iktidar iş başına gelmiştir. 2002 aynı zamanda Kopenhag zirvesinin yapıldığı bir tarihtir. Kıbrıs" ta ise Kopenhag zirvesinden bir hafta kadar önce Annan Planı gündeme gelmiştir. Kopenhag zirvesini Annan Planı ile eş zamanlı yapılan bir zirve diye düşünmek mümkündür. Zirvede Türkiye" den istenen bu zamana dek olduğu gibi 2002" de BM Genel Sekreteri

gözetiminde yürütülen müzakere sürecine destek vermesidir. Tabii ki bu ilk defa 2002" de ortaya çıkan bir talep değildir. İlk talebin 14 Nisan 1987 tarihli Türkiye" nin tam üyelik başvurusu üzerine Komisyon tarafından hazırlanan raporda dile geldiği görülmektedir. Söz konusu Komisyon raporunda, Türkiye ile AB arasında üyeliği olumsuz etkileyen önemli bir konu olarak Kıbrıs meselesini belirlemiştir. Türkiye" den bu konunun çözümünde BM" e destek vermesi beklenmektedir.

Lüksemburg 1997 zirvesi ise diğer bir önemli noktadır. Bu yeni adaylara (bunlar Mayıs 2004" te üye olmuşlardır) katılım ortaklığı statüsünün verildiği bir zirvedir. 1997 zirve kararları ile Türkiye hariç tüm adaylar katılım ortaklığı statüsü almıştır. Türkiye farklı bir yere konulmuş ve onun için Avrupa stratejisi öngörülmüştür. Avrupa stratejisinin içeriğine baktığımız zaman, katılım ortaklığı ile alakası olmayan bir statü görülmektedir. Gümrük Birliği derinleştirilecek, Ankara Anlaşması işletilecek, mali işbirliği yapılacak gibi koşulları içermektedir. Bunlardan da daha önemlisi ise Türkiye AB ile ilişkilerini güçlendirmek istiyorsa, Kıbrıs siyasi sorununun çözümüne BM gözetiminde gerçekleştirilen müzakerelerde destek verecektir. Bu durum, Türkiye" den beklentiler arasında BM gözetiminde yürütülen Kıbrıs müzakerelerine destek verilmesi talebinin ilk kez 2002 zirvesinde karşımıza çıkmadığını göstermektedir.

2002 önemli bir zirvedir, zira Türkiye burada müzakere için tarih (gün) beklemektedir. Bu zirvede AB Türkiye" ye, Türkiye siyasi kriterleri gerçekleştirdiği takdirde kendisine 2004 sonu itibarıyla gecikmeksizin müzakere tarihi verileceği taahhüdü yapmıştır. Siyasi kriterleri gerçekleştirdiği takdirde Türkiye" ye müzakereye başlama tarihi verilecektir. 17 Aralık 2004 zirvesi böyle bir değerlendirme ertesinde yapılmıştır. Türkiye" nin Komisyon" un ilerleme raporu ışığında siyasi kriterleri yeterince gerçekleştirdiği kabul edilmiş ve 3 Ekim 2005" te müzakereye başlanılabileceği, ancak bir koşulu, Kıbrıs Cumhuriyeti" ni tanıma koşulunu yerine getirmesi gerektiği karara bağlanmıştır.

Burada altı çizilmesi gereken çok önemli bir husus vardır. 17 Aralık 2004 zirvesinin öncesine gidildiği takdirde, Türkiye" ye Annan Planı" na destek verdiği takdirde bundan böyle Kıbrıs siyasi sorununun önkoşul olarak önüne konulmayacağı sözü verildiği hatırlanmalıdır. Annan Planı 24 Nisan 2004" te referanduma sunulmuştur. Türk tarafı % 65 oy ile plana evet, Rumlar % 76 ile hayır demiştir. Türkiye desteğini gerçekten vermiş ve referandumda da beklenen sonuç % 65 evet oyu ile alınmıştır.

Referandum ertesini AB; KKTC" ye uygulanan izolasyonlarla ilgili bir taahhüt yapmıştır. Bu taahhütte Kuzey Kıbrıs" ı AB" ye güneydeki referandum sonucu nedeniyle alamadıklarını, ancak Kuzey Kıbrıs" ı rahatlatmak için uygulanan izolasyonların kaldırılacaklarını ifade edilmiştir. Mayıs 2004" te 10 yeni devlet arasında Kıbrıs Cumhuriyeti de AB" ye katılmıştır.

2006" nın sonuna geldiğimiz zaman ek protokolün gereğini yerine getirmemesi nedeniyle Türkiye ile 8 müzakere başlığının müzakereye açılmaması, müzakereye açılan diğer başlıkların da geçici olarak kapatılması için ek protokolün gereğinin yerine getirilmesi karara bağlanır. Bu çerçevede karşılıklı bir takım taleplerin tekrar gündeme geldiği görülmektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti ek protokolün gereğinin yerine getirilmesini talep ederken, Türkiye Nisan 2004" te AB" nin yaptığı izolasyonların kaldırılması taahhüdünün yerine getirilmesini talep etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti ek protokolün herhangi bir karşı taahhüde bağlı olmaksızın Türkiye" nin taahhüdünü öngördüğünü, izolasyonlarla bağlantılı olarak Türkiye" nin bu mükellefiyetlerini ertelemesinin söz konusu olmadığı görüşünü savunmaktadır.

AB-Türkiye müzakere sürecinde Kıbrıs siyasi sorununun bir kriter olarak gündeme getirilmesini bir kenara bırakıp, Dimitris Hristofyas" ın Kıbrıs Rum yönetiminde iktidara gelmesi ile birlikte ortaya çıkan gelişmelere bakıldığı takdirde Kıbrıs uyuşmazlığında ikinci bir stratejinin uygulanmaya başladığı görülmektedir. Uygulanma durumunda olan ikinci strateji, adanın kendi iç dinamikleri ile Kıbrıs siyasi sorununun çözümlenmesidir. Bu çok önemlidir; 2004" den itibaren görüldüğü üzere Kıbrıs siyasi sorununun Türkiye-AB müzakere sürecinde çözülmesi için bir strateji ortaya konulmuştur. Burada ortaya çıkan amaç Kıbrıs sorununun çözülmesinden çok Kıbrıs Cumhuriyeti" nin Türkiye tarafından tanınmasına dönmüştür. Çünkü burada öngörülenin Kıbrıs sorununu, hem Kıbrıs Rumlarının gözünde hem de AB" nin gözünde, tek formül ile çözülebilir olduğudur ve bu da Kıbrıs Cumhuriyeti" nin Türkiye tarafından tanınmasıdır. Oysa Kıbrıs da iç çözümsüzlük tabii ki de Kıbrıs" taki tarafların anlaşması eşliğinde ancak bir çözüm bulacaktır.

Dimitris Hristofyas ile birlikte uygulamaya konulan yeni stratejide adanın kendi iç dinamikleri içinde iki lider arasında, Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanı Hristofyas ile Türklerin lideri Mehmet Ali Talat arasında gerçekleştirilecek müzakere süreci ile sorunun çözümü hedeflenmektedir.⁶ Bu son derece rafine bir yöntem, çünkü Türkiye-AB

müzakere sürecinde Kıbrıs siyasi sorununun Kıbrıs Cumhuriyeti" nin Türkiye tarafından tanınarak halledilmesi formülünde, Türkiye" nin şimdiye dek ortaya koyduğu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" ni tanıma iradesini geri alması gibi son derece önemli bir pürüz ortaya çıkacaktır. Ek protokolün gereğinin yerine getirilerek Kıbrıs Cumhuriyeti" ni tanıdığınız, limanları açtığınız zaman bunun doğal sonucu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" ne ilişkin tanıma iradesinin geri alınmasıdır. Bunun sonuçları potansiyel olarak bir çok sorunu beraberinde getirecektir. Ama uygulamaya sokulan ikinci stratejide iki lider anlaştığı zaman sorun kendiliğinden çözülmektedir.

İki liderin ortak vizyon anlaşması son derece ilginç bir formül öngörmektedir. Annan Planı" ndan çok farklı bir formüldür bu. Annan Planı" nda iki devlet, KKTC ve Kıbrıs Cumhuriyeti ortadan kalkacak ve yeni birleşik bir devlet oluşturulacaktı. Hristofyas" ın öngördüğü formülde farklı bir strateji söz konusudur. Kıbrıs Rum yönetimine göre Türk Cumhuriyeti zaten yalan/sanal bir devlettir. Bu sanal devlet, yasal bir devlet olan Kıbrıs Cumhuriyeti" ne entegre olacaktır. Yani artık Türkiye" nin KKTC" yi tanıma iradesini geri almasına gerek yoktur. KKTC kendi kendini fesheden bir devlet olacaktır. Kendi kendini feshettiği için bir üniter yapı içinde Kıbrıs Türklerinin diğer etnik gruplarla insan hakları ışığında eşit hakları temin edilecektir. Yeni stratejide öngörülen çok önemli bir husus Türk askerinin adadan çekilmesi için yapılan planlanlardır; bu oldukça diplomatik bir üslupla söylenmektedir. Adanın askersizleştirilmesi istenmektedir. Ancak bu bazı soruları da ortaya çıkartmaktadır. Güney" de asker yığınağı yapılırken adanın askersizleşmesi nasıl gerçekleşecektir?7 Mademki hep birlikte AB içinde yer alınacak, Garanti Anlaşması" na gerek bulunmamaktadır. Garanti Anlaşması acaba AB üzerinden telâfi edilebilir mi? Garanti Anlaşması ne için yapılmıştı? AB acaba soykırımın önlenmesini garanti edebilir mi?

bekleniyor?”<<http://www.aconsitutionellconventionforcyprus.ch/index.php?page id=15>>).

Kıbrıs Rum milli muhafız ordusu komutanı Korgeneral Petros Çalikiğis Rum Simerini demeye ekonomik krize rağmen 200 milyon Avro“ luk maliyeti olan silahlana programlarının uygulanmaya konulduğunu beyan etmiştir (30 Aralık 2009 tarihli basından).

8 Klâsik Garanti Anlaşmaları için F. Malsy-Mink, *Die völkerrechtliche Garantie, Insbesondere die Garantie der Unversehrtheit des Gebietsbestandes der Staaten* (Giessen, 1938), 15.

12 7 Nisan 2004, Kıbrıs Rum televizyonunda yaptığı açıklama. Akt. Bkz: Mehmet Altan, “Denktaş Papadopulos’cu Çıktı,” *Rahle Dergisi* (Nisan, 2004). (<http://www.rahle.org/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=8399&sorgu=denktaş papadopuloscuçıktı>).

9 Kıbrıs Cumhuriyeti“ ni Rum devletine dönüştürme girişimleri Garanti Anlaşmasının ihlâlini oluşturmuştur. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının temel normlarını garanti eden Garanti Anlaşmasının ihlâli bir uluslararası hukuk ihlâlidir. Bkz.: A. Füsün Beşler (Arsava), *Die Völkerrechtliche Lage Zyperns Unter Besonderer Berücksichtigung des Selbstbestimmungsrechts*, Doktora Tezi (München, 1973), 62.

10 Başbakan Tayyip Erdoğan“ ın adada kalıcı çözüm bulunması halinde adadan asker çekebiliriz içerikli beyanatı için bkz.: 3 Mart 2010 Türkiye basını.

11 15 Aralık 2004 tarihli AB Parlamentosu kararında Türkiye“ ye 1915“ te gerçekleşen tatsız olayların tanınmasından, Kıbrıs Cumhuriyetinin tanınmasına, Patrikhaneye ekümeniklik sıfatının tanınmasına, Ruhban okulunun açılmasına, Dicle ve Fırat“ ın uluslararası statüye konulmasına, dini ve etnik azınlık haklarının tanınmasına kadar bir dizi talepler yapılmıştır. Müktesebat olarak ilân edilen parlamento kararları, Türkiye“ nin yerine getirmesi gereken mükellefiyetler olarak değerlendirilmektedir. Bkz.: A. Füsün Arsava, “Ek Protokol Tartışılmalı,” *şiyasi-Aktüel Dergi Yankı* 1038 (Kasım, 2005), 22 vd.); 14-15 Aralık 2006 AB zirvesinde Türkiye“ nin tam üyeliği ile yakından ilgili olarak kabul edilen AB“ nin hazmetme kapasitesinin somutlaştırıldığı genişleme strateji belgesinde Türkiye“ nin olası üyeliğini daha da zorlaştıran ve geciktiren bir politika benimsenmiştir. Bkz.: Arsava, “Bölgesel Sorunlar,” 31 vd.

Burada 1960 Garanti Anlaşması"nın karakterini tartışmak gerekmektedir. Bu anlaşma klasik bir garanti anlaşması değildir.⁸ Bu garanti anlaşması doğu Akdeniz"deki denge adına hem garantörlerin çıkarlarını temin eden bir anlaşmadır, hem de Kıbrıs Cumhuriyeti"nin Rum devletine dönüştürülmemesi için devleti kendisine karşı garanti etmek üzere yapılan bir anlaşmadır.⁹ Bu nedenle Hristofyas"ın tek taraflı iradesi ile Garanti Anlaşması"nın ortadan kaldırılması söz konusu değildir.

Her iki stratejide de, yani hem Türkiye-AB müzakere sürecinde, hem de adanın kendi iç dinamikleri içinde Kıbrıs siyasi sorununun çözülmesi stratejisinde, gerek Türkiye" nin gerekse Kıbrıs Türklerinin görmesi gereken bazı gerçekler bulunmaktadır. Bu formüller acaba gerçekten siyasi sorunu ortadan kaldıracak, Rumlarla barış içinde, kalıcı bir formül içinde birlikte yaşamayı temin edebilecek midir? Bunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye" nin de şunu değerlendirmesi şarttır; AB" ye giden yolda yaptığı feragatlerin karşısında bir üyelik garantisi var mıdır? Doğu Akdeniz" deki dengenin kaybına yol açmasına rağmen böyle bir feragatta bulunmak doğru mudur? Bunların değerlendirilmesi gerekmektedir.¹⁰ Şimdiye kadar olan ikili müzakere platformunda sorun hala ortak bir devlet olmadığı görülmekte hala kimin kimi yöneteceği kavgası yapılmaktadır. Türkiye 3 Ekim 2005 müzakere çerçeve belgesinin tanımladığı üzere müzakere sürecinin ucu açık, sonucu garanti edilmeyen bir süreç olduğunu bilmek zorundadır. Kıbrıs siyasi uyuşmazlığını bir baskı ve bahane aracı olarak kullanan AB, Türkiye" yi Avrupa kurumlarına bağlayan yeni formüller (imtiyazlı ortaklık somut olarak telaffuz edilmektedir) geliştirilecek ve gündeme getirilecektir.¹¹

KKTC" nin tanıtılması politikasının gerçekleştirilememesi KKTC" de zamanında Cumhurbaşkanı Denktaş" ı yıpratma politikasına dönüştürülmüştür. Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat o dönemde de birleşik bir devlet yaratma formülü üzerinde durmaktaydı. Annan Planı bu amaçla düşünülmüş bir plandır. Amaç iki devletin kaldırılarak üstüne yeni birleşik bir devletin konulması idi. Bugün ortaya konan strateji ise KKTC" nin ortadan kaldırılarak Kıbrıs Cumhuriyeti" ne entegre edilmesidir. Tasos Papadopoulos „ben bir devlet teslim aldım, bir toplum bırakmak istemiyorum“ demiştir.¹² Bu yüzden Annan Planı" nı Rumlar reddetmişlerdir. 8 Temmuz Gambari süreci ile öngörülen yeni plan iki devletli yapının ortadan kaldırılmasıdır. Hristofyas üniter federasyondan söz etmektedir. Türklere birtakım özerk bölgeler sağlanacak, Kıbrıs Devletine entegre olacaklar ve insan hakları garanti edilecek denmektedir. Buradan anlaşılın 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti" ni canlandırma ve işlevselleştirme çalışmalarındır. Demek ki Kıbrıs Rumları için 1960" daki devlet işlevsel değildi. O anayasada Kıbrıs Türklerinin çok önemli hakları vardı. Ancak sistem işleyememiştir. Şimdi vurgulanan, bu mekanizmanın değiştirilmesi ve görüşümüzce Kıbrıs Rumlarının kendi çıkarlarını daha çok kollayan işlevsel bir model hâline getirilmesidir. Bu strateji Kıbrıs Türklerinin statüsünü 1960 sisteminin ve Annan Planı" nın gerisine

götüren bir stratejidir. Doğu Almanya" nın Batı Almanya" ya entegre olması gibi bir durumdur. Ama Doğu Almanya batıya entegre olurken Doğu Almanya Batı Almanya karşılıklı olarak önce birbirlerini tanımıştır; tanıdıktan sonra iki devlet olarak anlaşmış; birleşmişlerdir. Ama Kıbrıs" ta şimdi böyle bir irade yoktur. İki bakış açısı çok farklıdır. Kıbrıs siyasi sorununun adanın iç dinamikleri ile çözme iradesini savunmanın maksadı ortadadır.

AB-Türkiye müzakere sürecinde Kıbrıs sorunu çözülmemektedir. Sorunun çözümünün Türkiye" nin tam üyeliğine ertelenmesi çok geç bir çözümdür. Bugün iki lider arasında cereyan eden müzakere sürecinde konfederasyon reddedilmektedir.¹³ İki devletli yapı istenmemektedir. Bu strateji Kıbrıs sorununun kendi halkının iradesi ile çözüleceğini gösteren sihirli bir formüldür. Türkiye" yi by-pass eden bu formül Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetini rahatlatmaktadır. AB-Türkiye müzakere sürecinde tıkanıklık vardır.¹⁴ İmzalanan ek protokol meclise getirilememektedir. Ek protokol meclise geldiği takdirde GKRY" ni tanıma gibi daha önceden reddedilen bir sonuç kabul edilmiş olacaktır. Bu riskli bir sonuçtur. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti" nin tanınması AB üyeliğini garanti etmemektedir. Kıbrıs sorununun Kıbrıslılarca çözülmesi formülü Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin tercih ettiği formüldür; çünkü KKTC" yi tanıma iradesini geri alma gibi bir sorun yaşanmayacaktır. KKTC serbest iradesi ile "selfdetermination right" prensibi ışığında Kıbrıs Cumhuriyeti" ne entegre olacaktır. KKTC Kıbrıs Cumhuriyetine entegre olup Rum tarafı adanın tümünde etkili olunca ortada KKTC kalmayacağı için Türkiye" nin de uluslararası bir değerlendirme yapmasına gerek kalmayacaktır. Ama bu durum Kıbrıs Türkü için felaket olabilecektir. Çünkü 8 Temmuz Gambari müzakere süreci Kıbrıs Türkünün kırmızı çizgilerinin olmadığı bir mutabakat metni ışığında yürütülmektedir;¹⁵ Kıbrıs Türkünün asimile olmasına yol açacak, Türkiye" nin rolünün ve garantörlüğünün olmadığı bir yapıyı ortaya çıkaracak bu sonuç, adaya kalıcı barış getiremeyeceği gibi, doğu Akdeniz" deki dengeleri de bozacaktır.¹⁶

13 Yunanistan Dışişleri Bakanı Bakoyani Kıbrıs" ta iki devletli bir yapının ortaya çıkması durumunda Türkiye" nin AB üyeliğini unutmaması gerektiğini ifade etmiştir (basından).

14 Aralık 2009 itibariyle şimdiye dek Eylül 2006" dan beri sadece 12 başlık müzakereye açılmıştır. Rumların 6 başlığı, Fransızların 4 başlığı engellemesi, 8 başlığın askıya alınması nedeniyle müzakere edilebilecek sadece 5 başlık kalmıştır.

15 "AB" ye üye bir devlet olan Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti" nde garantiler ve garantörler düşünülemez" yaklaşımı için bkz.: 20.02.2010, 22.02.2010 tarihli Kıbrıs basını.

16 KKTC meclisinin Türkiye" nin garantörlüğünü şart koşan kararı için bkz. 25 Şubat 2010 tarihli Türkiye ve KKTC basını.

17 2009 AB Komisyonu ilerleme raporunun ve 2009 AB zirve kararlarının Kıbrıs sorunu çerçevesinde ek protokolün gereğinin yerine getirilmesi, Kıbrıs" la ilişkilerin normalleştirilmesi ve çözüm için somut adımlar atılarak ortam yaratılması talebinin ötesinde, Türkiye için bir yaptırım öngörmemesi Rumlarda rahatsızlık yaratmıştır. *Simerini* gazetesi haberi 2006 öncesine dönüş, *Mahi* gazetesi ise "Lefkoşe dondu" olarak vermiştir. Kıbrıs müzakerelerini tedirgin etmeme amacı ile tercih edilen bu tutumun AB Parlamentosu kararı ile değiştiği görülmektedir. Bkz.: 14,15-17 Ekim 2009 tarihli KKTC ve Türkiye basını.

18 28 Ocak 2010 tarihli KKTC ve Türkiye basını.

19 19 Şubat 2010 tarihli KKTC ve Türkiye basını.

20 Güney Kıbrıs" ta da müzakere sürecinde kriz yaşanmaktadır. Güney Kıbrıs" ta Talat" a taviz verildiği gerekçesiyle koalisyondan çekilen EDEK" in iki bakanı istifa ederken, diğer ortak DIKO da koalisyona devam edip etmeme konusunda ikiye bölündü (10 Şubat 2010 basınından).

21 BM Genel Sekreteri Ban Ki-mun" un adayı ziyareti (bkz.: 2 Şubat 2010 tarihli KKTC ve Türkiye basını) Ban Ki-mun" un Cumhurbaşkanı Talat" ı ziyaret etmesi Rum yönetiminde rahatsızlık yaratmıştır. BM Genel Sekreteri özel danışmanı Alexander Downer bu ziyareti "BM" in adada tek Kıbrıs Cumhuriyeti" ni tanıdığını, Ban" ın Talat" ı Kıbrıs Türk Toplumunun lideri olarak tanıdığı" şeklinde açıklamıştır.

22 Heterojen karakterli yapılarda Selfdeterminationsright birlikteliği korumak için birlikte belirleme hakkı olarak kullanılabilir. Bunun anlamı genel iradenin "ortaklık" formülü ile şekillenmesidir. "Ortaklık" sağlanamadığı

2009 AB Komisyonu ilerleme raporu ve 2009 AB zirvesi kararları ışığında 2010 başlangıcı itibariyle son gelişmelere bakıldığında Kıbrıs uyuşmazlığının çözümünde iki stratejinin aynı yoğunlukta paralel olarak uygulanmasına devam edildiği görülmektedir. Adada iki lider arasında yoğunlaştırılmış müzakereler devam ederken, AB safında AB-Türkiye müzakere sürecinde, Türkiye” nin adada iki lider arasında yürütülen

müzakere sürecine AB" nin istediği doğrultuda destek vermesini teminen Türkiye üzerinde yeni baskılar kurulmaya çalışılmaktadır.¹⁷ Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi Türkiye raportörü Ria Oomen Ruijten tarafından hazırlanan Kıbrıs" a ilişkin ağır ifadeler içeren Türkiye karar taslağı 10 Şubat 2010" da Avrupa Parlamentosu genel kurulunda ezici bir çoğunlukla kabul edilmiştir. Kabul edilen kararda Türk askerinin Kıbrıs" tan derhal çekilmeye başlaması ve Maraş" ın Rumlara iadesi; adanın Türk vatandaşları tarafında kolonize edilmesi sorununa bir an önce çare bulunması istenmektedir. AB müktesebatının bir parçasını oluşturarak kabul edilen karar Avrupa Parlamentosu" nun Türkiye" ye bakışını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır.¹⁸

AB Bölgeler Komitesinin gündemindeki "Avrupa Birliği ve genişleme politikaları" başlıklı rapor taslağında da Türkiye" den bir dizi istekte bulunmaktadır. İsteklerden bir de Kuzey Kıbrıs" taki Türk askerinin yıl sonuna kadar çekilmesidir. KKTC" deki Türk askerinin çekilmesi çağırısı yapan Avrupa Parlamentosu kararının arkasından görüldüğü üzere AB Bölgeler Komitesi de aynı çağırısı yapmaya hazırlanmaktadır. Komitenin rapor taslağını hazırlayan kişi, AB" nin yerel yönetimlerle ilgili komitede Yunanistan" ı temsil eden Yorgo Papastergiou" dur. Rapor taslağında Avrupa Parlamentosu kararı paralelinde Türk askerlerinin yıl sonuna kadar çekilmesi ve yerleşime kapalı Maraş" ın Rumlara bırakılması çağırısı yapılmakta ve Türkiye" nin deniz ve hava limanlarını Güney Kıbrıs Yönetimine açmaması halinde müzakerelerin aksayacağı uyarısı yapılmaktadır.¹⁹

BM Genel Sekreteri Ban Ki-mun" un Şubat 2010 başında Kıbrıs" taki müzakerelerde "önemli ilerleme kaydedildiğinin"²⁰ açıklanmasının ardından Kıbrıs" ı ziyaret etmesinin de bu çerçevede önemli bir mesaj içerdiğinin gözardı edilmemesi gerekmektedir.²¹ Cumhurbaşkanı Talat ve Rum yönetimi lideri ile basın toplantısı düzenleyen Ban Ki-Mun "çözüm sizin elinizde, çözümü siz bulacaksınız" ifadesi kullanmıştır. Annan Planı" nın 24 Nisan 2004" te reddinden itibaren Rum yönetiminin BM Genel Sekreterinin hakemliğini ve takvim sınırlamasını açıkça ve kararlı olarak red iradesi, Annan" dan farklı olarak Ban Ki-Mun" un Kıbrıs uyuşmazlığının çözümünün tarafların iradesi ile şekillenmesi tercihini yapmasına yol açmaktadır. Bu tercih yapılmasında Rum yönetiminin iradesi ölçü olmakla beraber, uyuşmazlığın tarafı olarak KKTC" nin de ortak iradenin şekillenmesinde aynı ölçüde ağırlığının bulunduğu gözardı edilemez. Türklerin iki halk, iki egemenlik, iki demokrasi ilkelerine saygı

gösterilmeyen, Türkiye" nin etkin ve fiili garantisinin kabul edilmediği bir müzakere sonucuna, "hayır" diyerek devletine sahip çıkma kararlığını göstermesi kendi kaderini tayin etme haklarının (self-determination right) en doğal sonucu olacaktır.²²

durumlarda her toplumun münferit, ayrı ayrı selfdeterminationsright" ını kullanması söz konusu olur. Bir ortaklık devleti olarak kurulan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Rumların çoğunluk olmaları gerekçesi ile sayısal olarak azınlıkta bulunan Türkleri ortaklıktan saf dışı etmeleri devletin ortadan kalkmasına, iki halkın ayrı ayrı *selfdetermination right*" ını kullanmasına yol açmıştır. Bkz.: Beşler (Arsava), *Die Völkerrechtliche Lage*, 75 vd.; T.Veier, *System Eines Internationalen Völkgruppenrechts*, (Wien, Stuttgart, 1970), 56 vd.

Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs'taki Anayasal Çözüm Arayışları

Soyalp Tamçelik

Gazi Üniversitesi

Özet

Bu araştırmada, Kıbrıs'ta BM bünyesinde ortaya çıkan anayasal çözüm arayışlarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Bundan hareketle araştırmadaki temel amaç, taraflar arasındaki anayasal çözüm arayışlarını, süreç analizine dayalı bir yöntemle ortaya koymaktır.

Kıbrıs'ta, son çeyrek asır içinde her iki halkı temsil eden ortak bir hükümetten ve anayasadan söz etmek mümkün değildir. Adadaki her iki halk, 1963'ten bu yana kendi idarelerini ayrı ayrı şekillendirmişlerdir. Hal böyle olunca Kıbrıs'ta anayasa ve hukuk düzeni ile ilgili çalışmaların bir hayli karmaşık olduğu görülür. Hukuk kanunları normatif prensiplerden hareketle oluştuğundan, kurulmak istenen federal Kıbrıs anayasasında moral değerler veya idealler işe müdahil olmaktadır. Bu yönü ile federal Kıbrıs'taki anayasa hukuku, „olması gereken nedir?“ veya „nasıl olmalıdır?“ sorularına cevap aramalıdır. Bugüne kadar genişletilmiş toplumlararası görüşmelerde ele alınan anayasa sorununun başlıca problemi Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıslı Türklerin karşılıklı „şüphe“ ve „güvensizlik“ içinde olmasıdır. Bundan dolayı Kıbrıs'taki federal anayasada yapılması düşünülen bütün yeniliklerde, toplumsal hak ve özgürlüklerin en iyi şekilde korunması gerekmektedir.

Bu araştırma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1992 yılına kadar geçen süreç içinde Kıbrıs'ta federal anayasa önerileri incelenmiştir. İkinci bölümde 1992 sonrasında federal anayasa önerilerinin muhtevası ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların kurulacak federal devletin anayasası ile ilgili tutumları değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kıbrıs, Anayasa, Federasyon, Eşitlik, Self determinasyon, Egemenlik.

Abstract

This study is an assessment of the UN proposals for a constitution during the conflict resolution process in Cyprus. Utilizing the method of process analysis the main objective is to determine the different perspectives of the two parties – Greek and Turkish – in Cyprus.

During the last 25 years there is no common government or a common constitution on Cyprus. Both communities have their own governments since 1963. Thus, the study of constitution and legal order are considerably complicated on this Island. Due to the fact that the laws are constituted in accordance with normative principles, moral values and ideals get involved in the discussions of a constitution for a desired federal state in Cyprus. Therefore it is essential that the constitutional law in Cyprus should find answers for these questions: “What should be the laws?” and “How should the laws be?” One of the most important parts of the bi-communal talks regarding the constitution until now was the mutual “doubt and mistrust” of Turkish and Greek Cypriots. Therefore, all the amendments thought to be made in the federal constitution in Cyprus should protect social rights and freedom as much as possible.

This article comprises three main sections. In the first section federal constitution recommendations until 1992 are analyzed. The second section deals with the contents of the recommendations after 1992. Lastly, the attitudes of Turkish and Greek Cypriots towards the new Federal State constitution are assessed.

Keywords: Cyprus, Constitution, Federation, Equality, Self-determination, Sovereignty.

Giriş

Her idari düzende olduğu gibi, her yönetim biçiminde de temel bir ilke vardır. Özellikle günümüzde demokratik ülkelerin hemen hepsinde, anayasanın üstünlüğü ilkesine dayalı idari bir rejim kurulmuştur. Bu düzende, hiçbir kimse veya organ, kaynağını anayasadan almadan yetkisini kullanmamakta veya anayasaya aykırı kanun yapmamaktadır. Zira bütün kanunlar, anayasaya uygun olmak mecburiyetindedir. Aslında bunun nedeni, kamu otoritesinin somut olarak belirlediği en üst kurumdan, yani anayasadan kaynaklandığı bilinmektedir. Bundan dolayı anayasa, bütün kanunların üstündedir. Kaldı ki ülke yöneticilerinin bütün işlemlerinde, kural dışına çıkılmaması veya anayasanın verdiği yetkilerden fazlasına sahip olunmaması anlamına gelen anayasanın üstünlüğü prensibi, hemen hemen bütün demokratik rejimlerde benimsenmiş bir normdur.¹

Son Notlar

- 1 Anayasanın üstünlük prensibi ile ilgili bilgi için bkz. M. Sabir Aydın, *Avrupa Topluluğu Entegrasyonu ve Türkiye'nin Ulusal Yönetimine Tesirleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyasal Bilgiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi (Ankara, 1992), 59.
- 2 Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM'nin 789 Sayılı Kararına Göre)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi (Ankara, 2008), 215.
- 3 Tamçelik, *Çözüm Planları*, 215.
- 4 Tamçelik, *Çözüm Planları*, 215.
- 5 Bunun için bkz. Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Kurulması Düşünülen Federal Sistemde Toplum (Cemaat) Meclisleri ve Özellikleri," *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 11 (2010) 2: 269-285.
- 6 Oya Yağcı, *Türkiye'de Laiklik Tartışmaları Çerçevesinde Modernist ve Postmodernist Temalar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Ankara, 1998), 29.
- 7 Kıbrıs" ta federal devletin temel unsurları için bkz. Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Kurulacak Federal Devletin Temel Unsurları," *1. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı-II* (21-23 Kasım 2008), Hazırlayan: Ulvi Keser (Ankara, 2010), 57-80.
- 8 Tamçelik, *Çözüm Planları*, 216.

Bu yüzdendir ki anayasalar, toplumsal uzlaşma metinleridirler. Aslında uzlaşma, belirli konularda ve asgari ölçülerde *anlaşma* demektir. Dolayısıyla sosyal olarak farklılaşmış bir toplumda, demokratik

yöntemlere göre anayasa yazmak, genel eğilimleri doğru saptamakla mümkün olabilir.

Gerçekten de anayasa, kişilere hukuk koruması sağlarken, toplumsal hayatın işleyişinde de genel bir çerçeve çizmektedir. Dolayısıyla anayasalar, toplumun gelecekteki beklentilerine cevap verebilmeli, topluma ivme katabilmeli ve en önemlisi demokratik hakları koruma altına alabilmelidirler. Bu açıdan demokrasiyi diğer yönetim biçimlerinden ayıran en önemli özellik, halkın kendi iradesiyle yarattığı demokratik geleneklerle yerleşmiş kurallara dayanmasıdır. Bundan hareketle anayasal geleneklerin daha çok geliştiği ve demokrasinin iyi işlediği ülkelerde, ayrıntılı bir anayasanın olması çok da gerekli değildir.

Kıbrıs" a bu bilgiler ışığında bakıldığında, adadaki toplumların toplum olma bilincinin, hukuksallaşmayla başlayan bir süreç olduğu görülür.³ Hatta denilebilir ki bu süreç, birbiriyle paralel gelişmiştir. Bu yüzdendir ki Kıbrıs" ta toplumsuz hukuk veya hukuksuz toplum düşünülemez. Sırf bu yüzden Kıbrıs" ta kurallar pek çoktur. Zaten bu kuralların çokluğu, tasnif ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu durum, beraberinde sistemleşme meselesini de ortaya çıkarmıştır ki bu da hukuk sistemini belirler.⁴ Böylece Kıbrıs" ta her iki halk arasındaki toplumsal uzlaşma, anayasal sistemle korunur duruma gelmiştir.

Gerçi Kıbrıs" ta cemaat yapısının parçalanması sonucunda, toplumsal yaşamın teşkilatlanmasının rasyonel kurallara bağlandığı bilinen bir gerçektir.⁵ Devlet ve bireyler arasındaki ilişkilerin bireysellikten çıktığı bu gelişme, devlet ve birey arasındaki mesafenin toplumsal sözleşme esasında korunduğu ve yine devletin egemenlik hakkının yasayla sınırlandırıldığı bir çerçeveye oturtulmuştur.⁶ Aslında söz konusu sınır, bireylerin doğuştan sahip olduğu düşünülen doğal haklarla ifade edilmektedir.

Bu yönü ile Kıbrıs" ta cemaat bağlarından kopan birey; dil, din, ırk ve cinsiyet farkı gözetmeksizin, soyut bir eşitlik prensibi çerçevesinde oluşturduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik bir bütünün içindedir. Dolayısıyla Kıbrıs" ta kurulması düşünülen Federal Kıbrıs Devleti,⁷ daha önce Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasında pek uygulanmayan laisist politikaları, dini inançları, ırki kökenleri ve yaşam biçimleri karşısında *nötr* bir konumda tanımlanmak zorundadır.

Gerçi her yerde olduğu gibi Kıbrıs" ta da devlet düzeninden söz edildiğinde o düzeni kuranlar, devletin otoritesinden söz edildiğinde o otoriteyi kullananlar, devletin kanunlarından söz edildiğinde ise o

kanunları yapanlar hep bireylerdir. Bir başka deyişle bu düzeni kuran, otoriteyi kullanan, kanunları yapan veya uygulayan yine aynı insanlardır.⁹ Ne var ki bu insanların belli siyasal tercihlerinin, belli ideolojik eğilimlerinin, hatta belli dünya görüşlerinin olduğu kuşkusuzdur. Nitekim günümüzde, devletin tüzel kişiliği ile ilgili kavramın vazgeçilmezliği görüşünü savunan hukukçular bile bu realiteyi görmezlikten gelemesler.¹⁰ Hele bunu, Kıbrıs gibi çetrefilli bir meselede gözardı etmek hiç de doğru değildir. Kaldı ki siyasal veya sosyal demokrasiyi, özü itibarıyla çatıştırmak şöyle dursun, tersine birbirini tamamladığı görülür. Bu nedenle Kıbrıs” ta gerçekleşmesi beklenen yeni demokratik yapının, ancak siyasal demokrasinin sosyal demokrasi ile birleşmesi sonucu gerçekleşebileceği düşünülmektedir.¹¹ Bununla beraber siyasal demokrasinin yanlışı, Kıbrıs” ta özgürlüğün kullanılması için gerekli maddi koşulları tanımaması veya ekonomik güce dayalı bir egemenliğin üstüne şal örtmesidir. Sosyal demokrasi ise, Kıbrıs” ta bu iki yanlışı düzeltmeye yöneldiği ölçüde, siyasal demokrasinin bir özgürlük rejimi olma doğrultusundaki çabasını desteklemesidir. Bu da, yeni bir siyasal kültürün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

- 9 Kıbrıs" ta kurulması düşünölen yasama organlarının özellikleri için bkz. Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Kurulması Düşünölen Federal Devletin Yasama Organı ve Özellikleri," *Journal of Social Sciences* 2 (2009b) 1: 20-50.
- 10 Georges Burdeau, *L'Etat, Editions du Seuil* (Paris, 1970), 53.
- 11 Sosyal ve siyasal demokrasi için bkz. Maurica Duverger, *Siyasal Rejimler*, Çev. Teoman Tunçdoğan (İstanbul, 1995), 20.
- 12 Tamçelik, *Çözüm Planları*, 217.
- 13 Kıbrıs" ta çatışma konuları için bkz... Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Türklerle Kıbrıslı Rumların Toplumsal Çatışma Düzlemi ve Bununla İlgili Ahlaki ve Mantıksal Değerleri," *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (2008) 8, 285-320.
- 14 Tamçelik, "Federal Devletin Temel Unsurları," 57-80.
- 15 Kıbrıs meselesine dair yapılacak araştırmalarda metodolojik öneriler için bkz... Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs Meselesinde Metodolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri," *Journal of World of Turks* II (2010): 101-135.
- 16 Tamçelik "Metodolojik Sorunlar:" 101-135.
- 17 Daha ayrıntılı bilgi için bkz... Selâhattin Ertürk, *Diktacı Tutum ve Demokrasi* (Ankara, 1993), 165.
- 18 Federal hükümetin görev ve yetkileri için bkz... Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Olası Bir Federal Hükümetin Görev ve Yetkileri," *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 5 (2009):" 17, 55-84.
- 19 Tamçelik "Hükümetin Görev ve Yetkileri:" 55-84.
- 20 Kıbrıs" ta Türklerin ve Kıbrıslı Rumların görüş farklılıkları için bkz. Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Federal Çözümü Destekleyenlerle, Karşı Çıkanların Görüşleri ve Bunların Mukayesesi," *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1 (2008): 137-159; Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Kurulmak İstenen Federal Anayasayla İlgili Bazı Kavramların Her İki Taraf Açısından Değerlendirmesi," *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1 (2009): 100-126.

21 Kıbrıs" ta federal bir devlet şekli için bkz. Soyalp Tamçelik, "The Principals of The Planned Federal State in Cyprus," *The Journal of International Social Research* III (Winter 2010): 572-583; Siyasal dayanakların sorgulanması için bkz. Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Kurulması Düşünülen Sistemde Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının Görev ve Yetkileri," *Akademik Araştırmalar Dergisi*, XI (2009): 76-96; Tamçelik, "Yasama Organı:" 20-50

Kıbrıs" taki siyasal kültür, adadaki toplumların genel kültürünün önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Bu kültürü, toplum üyelerinin oluşturduğu siyasal sistemin tümü, çeşitli kurumları, süreçleri ve nihayet bir siyasal aktör olarak kendileri hakkında sahip oldukları bilgi, duygu, inanç ve değerlerin manzumesi olarak tanımlamak da mümkündür.¹² Diğer bir deyişle, Kıbrıs" taki bireyler, toplumsal çatışmanın ilk günlerinden beri, adayı kimlerin ve nasıl yönetecekleri üzerinde fikir yürütmüşlerdir. Bu tür düşüncelerin, Kıbrıs" taki halkların siyasal değer ve inançlarını yeniden şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Kıbrıs" taki demokratik rejimin istikrarı, toplumların temel siyasal kültürü ile onun siyasal kurumları arasındaki uyumuna bağlıdır. Çünkü her siyasal rejimin, kendisi ile uyumlu bir siyasal kültüre ihtiyacı olduğu bir gerçektir. Bunun aksi, yani Kıbrıs" taki siyasal kurumlarla, toplumun siyasal kültürü arasındaki uyumsuzluğun, çatışmaya ve sonuç olarak siyasal istikrarsızlığa yol açması işten bile değildir.¹³ Ancak siyasal yapıların nispeten kolayca değiştirilebilmelerine karşılık, siyasal kültürün çok daha yavaş gelişeceği açıktır. Bu açıdan bakıldığında zaman, siyasal yapı değişikliklerinin uzun ömürlü ve istikrarlı olabilmesi, geniş ölçüde adadaki toplumların siyasal kültürü ile uyumlu olmasına bağlıdır. Aslında her siyasal rejim için geçerli olan bu gözlemin, demokratik rejimler

bakımından da özellikle doğru olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Kıbrıs" ta kurulması düşünülen demokratik rejimin, onunla uyumlu bir siyasal kültüre ihtiyaç duyacağı açıktır.

Esasında siyasal kültür, siyasal yapılardan daha yavaş ve daha güç değiştiğine göre, Kıbrıs" taki siyasal rejiminin bugünkü durumunu belirleyebilmek için onun tarihi geçmişine bakmak gereklidir. Dolayısıyla Kıbrıs" taki toplumların bugünkü devlet anlayışının veya daha genel bir deyişle siyasal kültürünün, geçmişin mirasından etkilenmediğini söylemek, elbette ki mümkün değildir. Bundan da anlaşılıyor ki, Kıbrıs" ta kurulmak istenen federal devletin ucube bir devlet olmaması için, siyasal ve demokratik bir kuruluş haline gelmesi şarttır.¹⁴ Daha doğrusu hayalî veya planlarda kalan bir devlet olmaktan ziyade, günlük yaşayışın en küçük yapı taşı olan insanın güvenliğini ve refahını sağlayan bir devlet olması elzemdir. Aslında bu yönüyle bile birçok sorunla karşı karşıya kalınması doğaldır. Ancak, toplumsal değişimin söz konusu olduğu ve özellikle fikirselle dönüşümün oldukça hızlı gerçekleştiği Kıbrıs" ta, federal sistemdeki yeni bir devletin kamu yönetiminin ne gibi alternatif rollerinin olabileceği konusu, bu değişimin karakter yapısının tespiti açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Gerçek şu ki Kıbrıs" taki bu problematiği daha anlaşılabilir bir şekilde ifade etmek gerekirse, şu şekilde belirtmek mümkündür.¹⁵

1. Siyasal kültür; Kıbrıs" taki halkların yasama, yürütme, yargı ve bunlarla ilgili siyasal kurumların kendi aralarındaki ilişkileri belirleyen bir süje olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle yasamanın toplumla veya bireyin yürütmeyle olan ilişkilerini inceleyen bu yapı, adada söz konusu olan siyasal değerleri, tutumları, yönelimleri, ümitleri ve inançları ifade etmesi açısından önemlidir.

2. Siyasal katılım; Kıbrıs" ta bulunan her iki hükümetin kararlarını etkilemeye yönelik halk eylemlerinin niteliğini ve alanını belirlemektedir. Bu husus, adadaki bireylerin daha çok toplumsal ve siyasal olaylar karşındaki tutumunu incelemekte ve bunlarla ilgili çözüm ve karar alma süreçlerinde iştirakin hangi boyutta olduğunu ifade etmektedir.

3. Siyasal kurumlar; adadaki halkları toplumsal, hukuksal ve siyasal yönde bağlayıcı kararlar almasını sağlayan yapılardır. Özellikle bu kurumların demokratik olup olmadıkları, karar alma süreçlerinde ağırlıklarının bulunup bulunmadıkları ve bunların kurumsal kültürünün ne ölçüde gelişip gelişmediğini göstermesi açısından önemlidir.

4. Siyasal bütünleşme; Kıbrıs" taki etnik, ırki, dini, sınıfsal, kültürel veya bölgesel bölünmelerin nasıl olduğunu, hangi evrelerden geçtiğini ve bunların iç dinamiklerini belirlemektedir. Buna yönelik yapılacak incelemelerde adada oluşturulmak istenen siyasal bütünleşmenin nasıl şekilleneceğini ve bu siyasal sürecin niteliklerinin ne olacağı üzerinde katkılar sağlaması beklenmektedir.

Buraya kadar açıklanan bu unsurlar ışığında Kıbrıs Türk ve Rum toplumları, bu sorunların hepsini birden ve aynı anda çözmek durumundadırlar. Aslında bu sorun, her zamanki gibi analitik metot¹⁶ ile incelenecek olursa, bu daha açık bir şekilde görülecektir. Esasında bütün bunlardan hedeflenen amaç, Kıbrıs" ta kurulmak istenen devletin, birliğin ya da ortaklık rejiminin biçimini tartışmaya açmak ve böyle bir ortaklığın en iyi türünün hangisi olduğunu gözler önüne sermektir. Fakat bunun için bazı anayasalara, örneğin iyi yönetilmeleriyle ün salmış ülkelerde kullanılan ya da yazarlarca tasarlanmış olan ve iyi görünen anayasalara bakılması gerekecektir. Aslında var olan devlet anayasalarından hiçbiri Kıbrıs" taki halkları doyurucu nitelikte tatmin etmediği içindir ki, bu araştırmada, bir ölçüde neyin iyi veya neyin faydalı olduğunu göstermek temel amaç olmuştur.

Gerçekten de Kıbrıs" ta yeni bir ortaklık biçimi tartışıldığına göre doğal çıkış noktası, „paylaşılan şeyler“ ve „onları paylaşan ortaklar“ şeklinde algılanmalıdır. Bir devlette, tüm yurttaşlar ya her şeyi paylaşırlar ya da hiçbir şeyi paylaşmazlar, yahut bazı şeyleri paylaşırlar, bazı şeyleri paylaşmazlar.

Hiçbir şeyi paylaşmamaları, besbelli ki imkansız olduğundan, tek bir devletin tüm vatandaşlarının, en azından o „devletin arazisini“ paylaştıkları bir gerçektir. Öyleyse, sorunun iki cephesi vardır. Kıbrıs" ta kurulmak istenen bir devletin gerçekten iyi yönetilmesi için bütün yurttaşlarının paylaşılabilir her şeyi paylaşmaları mı daha iyi, yoksa bunlardan bazılarını paylaşıp, bazılarını paylaşmamaları mı daha iyidir?

Bu demektir ki, demokrasi denemelerinde ilerleme kaydedebilmek için adadaki halkların yaşam biçiminde ve demokratikleşme yönünde değişmesine gerek vardır. Çünkü demokrasi, sadece bir hükümet biçimi değil, aynı zamanda bir yaşam felsefesi veya belli bir algı biçimidir.¹⁷ Bu yaşam felsefesi ve onunla etkileşim içinde olan yaşam biçimi, başka toplumlardan ıktıbasla veya kopyalamayla gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu yüzden adadaki bireyin haysiyetine saygı gösterilmesi veya insan kişiliğinin değerine inanma üzerinde ısrar edilmesi, ada

toplumlarını, ister istemez bir duruş almaya zorlamıştır. Aslında bu hal bile Kıbrıs" taki toplumları, belli amaçlara yönelik düzenlenmelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bundan dolayı bütün bunların Kıbrıs" ta olması, dengeli bir düzenin kurulması ve buna dayalı bir işbirliğin gerçekleşmesi halinde, adilane bir devletten söz edilebilecektir.

Yukarıdaki bu kısa açıklama, Kıbrıs" ta kurulmak istenen federal düzene ait demokrasinin iyi işleyip işlemeyeceği hakkında yapılacak bir değerlendirmenin ölçütlerini vermektedir. Bunların ölçüt olma değeri hesaba katılırsa, demokratik bir toplumda devletin, dolayısıyla da hükümete ait rolün sadece yasa egemenliğini koruma ile sınırlı tutmak isteyen anlayışın yanlışlığı ortaya çıkacaktır.¹⁸ Öyleyse denilebilir ki, Kıbrıs" ta iyi bir demokrasi için kitlelerin veya bireylerin, ekonomik ve toplumsal refahını yükseltmek uğrunda kurulmak istenen devletin, faal rol oynamasına, birçok bakımdan olduğu gibi demokratikleşme açısından da engel yoktur. Hatta bunda zorunluluk dahi vardır.

Aslında Kıbrıs meselesinin temelinde, üniter devlet yapısı içindeki bir grubun, diğer gruba hükmetmesi korkusu yatmaktadır. Bu yüzden Kıbrıs" ta çözümün bir parçası olacak anayasanın adadaki toplumların kendilerini güvende hissetmesi sağlanmalıdır. Bundan da anlaşılıyor ki sorun, bunun Kıbrıs" ta nasıl uygulanacağıdır. Çünkü 1974" ten günümüze kadar her iki taraf arasındaki görüşmelerin devamlı olarak tıkandığı nokta, merkezi hükümetin gücü ve yetkileri konusunda olmuştur.¹⁹ Yani Rumların ifade ettiği gibi devletin güçlü bir merkezi hükümete sahip olması ya da Türk tarafının görüşüyle gevşek bir federasyonun, hatta bir konfederasyonun olmasıdır.²⁰

Aslında Kıbrıs" ta bu tip çözümlere gidildiği zaman, temelde al-ver tekniğinin uygulanacağı, Kıbrıslı Rumlara daha fazla toprağın verileceği ve Kıbrıslı Türklere de gevşek bir federasyon çerçevesinde daha geniş haklar sağlanacağı bir düzen kurulması istenmektedir. Zaten değişik dönemlerde hazırlanan Cuellar (1986), Gali (1992) ve Annan (2004) planları da aşağı yukarı bu çerçevede şekillenmiştir.

Hal bu merkezdeyken Kıbrıs" ta federal devletin nasıl kurulacağını ve bunun siyasal dayanaklarının ne olacağını sorgulanmasını gerekli kılmaktadır.²¹ Her şeyden önce bugüne kadar yaygın biçimde yapılagelen ve federal çözümü *ehven-i şer* olarak gören bir anlayış vardır.

Gerçekten de federal çözüm şekli, her iki toplum için de hiç bir zaman birinci tercih olmamıştır. Çünkü Kıbrıslı Rumlar bu çözümü acı bir uzlaşma olarak değerlendirirken, Kıbrıslı Türkler ise kesin ve

meşru ayrılma koşullarının olmaması yüzünden, böyle bir çözüm şekline yönelme zorunluluğunu hissetmişlerdir. Ancak bu gerçeklik, toplumların daha çok ideolojik boyutta sürdürdüğü rekabete dayanmaktadır.

İşte Kıbrıs" ta federasyona dayalı yeni bir devlet şekli ve federal bir anayasa,²² tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Ancak bunun, gerçek bir perspektif olabilmesi için tarihi zorunluluk anlayışının dışına çıkılması şarttır. Zira ayrılıkçı ve parçalanmış bir yapıyı, yeni bir siyasal birliğe dönüştürme isteği ile ortaya çıkan federal devlet anayasası, yakın tarihin çatışmacı doktrinlerini²³ kendi içinde barındırsa bile bu ideolojiyi aşması oldukça zordur. Dolayısıyla gündeme şu soruyu getirmektedir: Peki ama Kıbrıs" ta federal devletin işleyişi ve toplumların aynı siyasal birlik içinde yer almasını kolaylaştıracak olan uzlaşma veya eşgüdüm arayışları, hangi siyasal kültür temelinde gerçekleşecektir? Bu soruya verilecek cevap, elbette ki güçtür. Lakin bunların hiç biri federal bir devlet çatısı²⁴ altında, „birlikte nasıl yaşayabiliriz“ sorusuna cevap veremez ve vermesi de beklenemez. Bundan hareketle asıl yapılması gereken, bu soruları sormaya devam etmek; hatta bu soruları toplum nezdinde tartışmaya açmaktır.

- 22 Federal devletin anayasası için bkz. Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs” ta Kurulmak İstenen Federal Devletin Hukuk Sistemi ve Özellikleri,” *Akademik Bakış Dergisi* (Ocak-Şubat-Mart – 2010), 1-27.
- 23 M. Sami Denker, “Kıbrıs Sorunu – Bir Millet ve Devletin Yaşama Hakkı (Atılım)”, *2001 Toplumsal Çatışma Düzlemi:*” 285-320.
- 24 Federal devletin yapısı ile ilgili bkz. Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs” ta Kurulması Düşünülen Federasyonun Yapısal Özellikleri,” *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2009): 211-223.
- 25 Pierre Oberling, *Bellapais’e Giden Yol – (Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs “ a Göçü)*, Çev. Mehmet Erdoğan (Ankara, 1987), 142-143; Zehra Yalçinkaya Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)* (İstanbul, 1998), 37.
- 26 Oberling, *Bellapais*, 144-145; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 38.
- 27 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 41.
- 28 Necati Münir Ertekün, *In Search of A Negotiated Cyprus Settlement* (Nicosia, 1981), 273-274.
- 29 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 42.
- 30 Ertekün, *Negotiated Cyprus Settlement*, 273-274; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 46-47.
- 31 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 98.
- 32 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 44.
- 33 Ertekün, *Negotiated Cyprus Settlement*, 273-274.
- 34 Seyit Yolak, *1571’den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri* (Lefkoşa, 1989), 148.
- 35 Glafkos Clerides, *Cyprus: My Deposition*, Vol. IV (Nicosia, 1991), 16-17.
- 36 *Proyni Gazetesi*, 21 Mart 1981, No:66, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 21 Mart 1981, No:66, 1; *Rum Basın Özetleri*, 1981 KKTC, Milli Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi; *TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Dosya: Kıbrıs Rum Basınından Özetler*, 21 Mart 1981, No:66, 1.
- 37 Raif Rauf Denктаş, *Rauf Raif Denктаş’ın Hatıraları 1971-1972: Arşiv Belgeleri ve Notlarla O Günler*, Cilt VIII (İstanbul, 1998), 139.
- 38 Denктаş, *Hatıraları*, 311.
- 39 Fahir Armaoğlu, “Bağımsızlığa Doğru,” *Tercüman Gazetesi*, 14 Ekim 1983, No:12225, 11; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1980-1990*, Cilt II. (Ankara, 1991), 279.

Bu araştırmada uygulanan yöntem konusuna gelince, konu daha çok *rasyonalist* bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Ancak bu araştırmada, esas itibarıyla süreç analizine dair bir yöntem uygulanmıştır. Dolayısıyla geleneksel hadise naklinin yerine, daha çok analitik tarihi ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle Kıbrıs" taki anayasal arayışların ve önerilerin, daha gerçekçi bir şekilde değerlendirileceği düşünülmektedir.

A. Gali Planı'na Kadar Federal Anayasa nerileri

Federal anayasayla ilgili ilk Türk nerileri, 12 Ağustos 1974 tarihinde Glafkos Klerides" le bir araya gelen Denктаř tarafından sunulmuştur. 12 Ağustos 1974 tarihlerinde bir araya gelen taraflar, geçmişteki trajik olayların tekrarlanmamasına ve her iki tarafın güvenliğinin sağlanmasına karar vermişlerdir. Ayrıca bu toplantıda, Türk ve Rum toplumlarının Cumhuriyet rejimi içinde hep birlikte yaşamaları ve bu uğurda asgari koşulların sağlanması hususunda Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası" nda gerekli değişikliklerin yapılmasında mutabık kalmışlardır. Buna göre taraflar arasında, Kıbrıs Cumhuriyeti" nde iki özerk (otonom) yönetimin bir arada yaşayacağına ve anayasada yapılacak revizyonla, aşağıdaki esaslara isnat eden, federal sisteme dayalı bir hükümetin kurulacağına dair görüşler kuvvet kazanmıştır. Buna göre:

1. Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsız ve iki toplumlu bir devlet olacaktır.
2. Cumhuriyet, iki federe devletten oluşacak ve her federe devlet, kendi coğrafi bölgesinde tam ve özerk olacaktır.
3. Federal hükümet ve devlet, adadaki iki uluslu yapıya göre şekillenecektir. Federal hükümete ait yetkiler ise buna göre belirlenecektir.

4. Batıda Limnidi-Lefke hattından başlayıp, doğuya doğru uzanarak Türklerin kontrolündeki Lefkoşa" dan geçerek, Mağusa" nın Türk kısmı dahil Mağusa limanında sona eren ve Kıbrıs Cumhuriyeti" nin egemenliğinde olacak kuzeydeki arazinin %34" ü, Kıbrıs Türk Federe Devleti" ne ait olacaktır.

5. Cumhuriyetin nihai anayasası üzerinde anlaşmaya varıncaya kadar yukarıda sınırları belirtilen bölgelerde özerk yönetimlerin egemenliği, daimi olacaktır.²⁵

Buna karşın Klerides" in 13 Ağustos 1974 tarihinde, Denктаş" a sunduğu önerilerde şunlar vardır. Her şeyden önce Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti" nin hükümet sistemi ve anayasal yapısının esaslı olarak revizyondan geçirilmesine ihtiyaç duyulduğuna inanmaktadırlar. Aslında bu revizyon, merkezi hükümetin kontrolünde ve sınırları belli iki özerk yönetime dayalı bir sistemin kurulmasına yöneliktir.²⁶ Görüleceği gibi anayasa değişiklikleri, bağımsız ve birleştirilmiş bir Kıbrıs Cumhuriyeti" ne yönelik olduğu ortadadır.

Bunun üzerine Denктаş, karşı önerilerini 13 Şubat 1975 tarihinde BM Genel Sekreteri" nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Luis Weckman aracılığı ile Klerides" e sunmuştur. Denктаş" ın sunduğu öneriler paketi, "iki toplumlu ve iki bölge federal bir devlet anayasasının" yapılması yönündedir.²⁷ Ayrıca bu öneriler arasında Kıbrıs" ın bağımsız ve laik bir Cumhuriyet olması, iki milli toplumun kendi din, kültür ve geleneklerine sadık kalması ve bunları demokratik yollardan geliştirmek hususunda tam özgür hissetmesi, her iki toplumun dini kurumlarının hiçbir şekilde federal devlet yönetimine karışmaması,²⁸ federal cumhuriyet vatandaşlarının, temel insan haklarına ve hürriyetlerine saygı gösterilmesi ve ortak müesseseler, milli toplumlardan birinin diğerine hukuken veya fiilen tahakkümüne kesinlikle imkan vermeyecek şekilde eşitlik ilkesine uygun olarak düzenlenmesi vardır.²⁹ Kaldı ki belirtilen „Temel İlkeler“ çerçevesinde „Geçici Federal Hükümetin“ , Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının ortaklaşa yürütmesi de mevcuttur.

Federal ortak hükümetin görev ve yetkileri, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası yapıldıktan sonra gözden geçirilip, revizyona tabi tutulacaktır.³⁰ Fakat Rum Ortadoks Kilisesi, EDEK Partisi lideri Lissarides ve Kyprianu, bu görüşe karşı çıkarak, Kıbrıs" ta „eşit haklar" tanıyan iki ayrı devletten veya iki ayrı bağımsız siyasi üiteden oluşacak herhangi bir „federal" anayasayı kabul etmeyeceklerini açıkladılar.³¹

Daha sonra Kıbrıs Rum tarafı ve Kıbrıs Türk temsilcilerinin katılımıyla, 28 Nisan 1975" te görüşmeler yeniden başlamış ve 3 Mayıs 1975" te sona ermiştir. Yayınlanan ortak bildiri de, gelecekte kurulacak olan federal hükümetin gücü, faaliyetleri ve yapısı ile ilgili konuları daha ayrıntılı görüşmek için özel komite kurulması hususunda anlaşmaya varılmıştır. Aslında iki etnik toplumun ortaklık esasına dayalı olarak kurulması düşünülen Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığı olan, toprak bütünlüğü bulunan ve iki bölgeyi federal bir devlet yapısından oluşan yeni bir yapıya kavuşacaktır. Bundan dolayı her iki toplum, her alanda ve her hususta eşit hak ve yetkiye sahip olacaktır.³² Ayrıca her iki toplum arasında barış, uzlaşma ve işbirliği atmosferinin geliştirilmesi için her türlü çabanın harcanması kararlaştırılmıştır.³³ Bunun üzerine „iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyon anayasasını" ortak amaç olarak ilan eden, 12 Şubat 1977 tarihli Zirve Anlaşması imzalanmıştır.³⁴ Fakat daha sonra yapılan bütün görüşmeler, Türklerin „anayasa" , Kıbrıslı Rumların ise „toprak" konusundaki istekleri tatmin edilemediği için başarısızlığa uğramıştır. Zaten bunun ciddi bir hata olduğunu söyleyen Klerides, Makarios" un 1977 Doruk Anlaşmasını kabul ederek Türklere, iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyonun kurulması için önemli bir avantaj verdiğini belirtilmiştir.³⁵ Özellikle Kıbrıslı Rumlar, toprak konusunun belirlenmesinden önce anayasanın yürürlüğe girmesini imkansız görüyorlardı.³⁶ Buna karşın dünya kamuoyu, Kıbrıs meselesine, sanki anayasal bir kriz varmış ve halledilince her şey çözümlenecekmiş gibi bakıyordu.³⁷ Halbuki Yunan Sefiri Panayotakos" un da ifade ettiği gibi mesele, tamamen siyasidir ve hiçbir şekilde anayasal veçhesi yoktur.³⁸

BM Genel Kurulu" nun daha sonraları aldığı, 13 Mayıs 1983 tarihli kararla, taraflar arasındaki siyasi havanın birden bire gerginleşmesine neden olmuştur. Bunun üzerine Genel Sekreter Perez de Cuellar, 8 Ağustosta Türk ve Rum tarafına, diyalogun yeniden başlatılması için birtakım tekliflerde bulunmuştur. Genel Sekreter her konuda birkaç alternatif ileri sürerken, bu alternatifler arasında Türk tarafını ilgilendiren

en önemli kısmı, toprak ile anayasal haklar arasında ters orantı kurmuş olmasıdır. Yani bir başka deyişle Türklere %23 toprak bırakılırsa, federal devletin merkezi hükümet organlarında temsil oranı %40, %30 toprak bırakılırsa Türklerin merkezi hükümetteki temsili %30 olması kararlaştırılmıştır.³⁹ Halbuki o sırada Kıbrıs Türk Federe Devleti" nin elindeki topraklar, adanın %36.5" sine tekabül etmektedir.

Daha sonra Genel Sekreter, her iki tarafa taslak metinler vermiş ve yeni bir metnin hazırlanmasını istemiştir. Ancak "Ön Çerçeve Anlaşması" 29 Mart 1986" da sunulurken, sorunun kendi kendini tekrardan yarattığı görülmüştür. Çünkü bu metin, 1960 anayasasına benzer bir şekilde hükümet yapısını önerirken, idari meseleye kapsamlı bir çözüm getirmekten oldukça uzaktır.⁴⁰ Fakat bu taslak metinde, federal devletin yönetim biçimiyle ilgili daha kapsamlı bilgiler bulmak mümkündür.⁴¹

- 41 *BM Çözüm Önerileri*, 29 Mart 1986, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
- 42 a.g.e.; Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Üzerine Bildiriler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi* (Lefkoşa, 1998), 193; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 185.
- 43 *BM Çözüm Önerileri*, Tarih: 29 Mart 1986.
- 44 *Kuzey Kıbrıs Gazetesi*, 5 Ekim 1987, No:404, 7.
- 45 “Kıbrıs Sorunu: Gelişmeler ve Görüşmeler,” SİSAV Dışişleri ve Savunma Araştırma Grubu, (İstanbul, 1990), 49.
- 46 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 134.
- 47 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 203.
- 48 *Anayasa Teklifleri*, 9 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
- 49 Bu öneriler için bkz. *Simerini Gazetesi*, “Ulusal Konsey Kararları,” 28 Ocak 1989, No:851, 4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 28 Ocak 1989, No:53, 49; Rum Ulusal Konsey Kararları, 28 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 49; Denктаş, *Haturaları*, 122.
- 50 Bunun için bkz. *Anayasa Teklifleri*, 30 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
- 51 *Simerini Gazetesi*, 28 Ocak 1989, No:851, 4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 28 Ocak 1989, No:53, 49; *Rum Ulusal Konsey Kararları*, 28 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 49.
- 52 Örneğin bayrak, milli marş ve milli tatil günlerinin belirlenmesi gibi.
- 53 SİSAV, 1990, 51; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 221, 236; Orbay Deliceirmak, *Yerinden Yeller Esen Anayasa* (Lefkoşa, 1999), 210.
- 54 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 225.
- 55 Türk Önerileri, 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
- 56 a.g.e
- 57 *Anayasa Teklifleri*, 6 Nisan 1989; *A New Pattern of Relationship in Cyprus, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, 5; Türk Önerileri, 1990.*
- 58 Denктаş, *Haturaları*, 143; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 143.
- 59 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 155.
- 60 *Milliyet Gazetesi*, 28 Şubat 1990, No:23369, 1; *Yeni Düzen Gazetesi*, 1 Mart 1990, No:71, 3; *Kıbrıs Postası Gazetesi*, 2 Mart 1990, No:93, 1.
- 61 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 143.
- 62 Implementation of The Agreed Solution on The Establishment of A Federation in Cyprus, Paper No:15, 6 April 1989; SİSAV, 1990, 58, 64.

Buna göre Federal Kıbrıs Cumhuriyeti, uluslararası şahsiyete sahip olacaktır. Ayrıca federal anayasaya uygun olarak uluslararası şahsiyet özellikleri, federal hükümet tarafından kullanılacaktır. Federe devletler, kendi yetkileri altında bulunan bölgelerde, federal hükümetin federal anayasada öngörülen görev ve yetkilerinin yerine geçmeyecek şekilde faaliyet göstereceklerdir.⁴² Görüldüğü gibi federal anayasa, iki topluluk prensibine dayanmaktadır. Fakat federal anayasa, anlaşmazlıkların çözümlenmesini ve özellikle federal hükümetin normal çalışmasını sağlamak için kaçınılmaz olan uygun koruyucu hükümlerin veya mekanizmaların varlığından söz etmemektedir.⁴³ Aslında bu tür eksiklikler, anlaşmanın imzalanamamasına neden olmuştur. Kaldı ki Kıbrıslı Rumların itirazları, bu taslağın hayata geçirilememesinde ciddi bir etken olmuştur. Daha da ötesi Kıbrıslı Rumlar, adadaki iki siyasal varlığı, yeni bir siyasal birlik oluşturmak için görüşen taraflar olarak benimsemişlerdi.⁴⁴ Dolayısıyla Rum tarafının tezinde, Kıbrıs" ta kalıcı bir çözüm için oluşturulacak anayasa, iki kurucu ve eşit ortağa dayanmama prensibine göre şekillenmiştir.

Bunun üzerine Denktaş, 22 Kasım 1988 tarihli görüşmede federal anayasanın, kurulacak yeni bir devletin bir başka devletle tam veya kısmi birleşmesini, hatta bunun kanun dışı sayılmasını ve bu tür amaçların gerçekleştirilmesi için yapılacak propaganda veya aleni davranışların cezalandırılmasını teklif etmiştir.⁴⁵ Bundan hareketle Denktaş, 9 Ocak 1989" da Lefkoşa" da Rum lideri Vasiliu ile yaptığı görüşmede, „Federal Devlet Anayasası ile İlgili Alternatifler“⁴⁶ önerisini sunmuştur. Buna göre

Kıbrıs" ta kurulması öngörülen federal devlet anayasası için Türk tarafının saptadığı üç temel unsur vardır:

1. Her iki federe cumhuriyetin ve halkların eşitliği ve en önemlisi bu eşitliğin federal organlara yansması;
2. Kıbrıs" ta azınlık-çoğunluk sistemine dayanmayan, iki eşit tarafın müşterek katılımının sağlanması; bu çerçevede Türk ve Rum yöneticilerin merkezi idareye her düzeyde katılımını sağlayacak bir yöntemin geliştirilmesi;
3. Bu anayasa aksadığı ya da ihlal edildiği takdirde, bunu düzeltecek anayasal garantilerin belirlenmesi; bunlar arasında Anayasa Mahkemesi" nce, anayasal düzenin bozulmasını önleyecek önlemlerin alınması ve iki toplumun yönetime etkin bir şekilde katılımının sağlanması da gerekmektedir. ⁴⁷

Aslında Türk tarafı, anayasal konuların görüşülmesinde aşağıdaki noktaları vurgulamak istemiştir:

1. Kıbrıs sorununun anayasal veçhesinin gündeme alınması, şu anda iki halkı temsil eden ve iki ayrı varlık olarak yaşayan her iki tarafın, yetkiyi federal bir sistem içinde paylaşmaya istekli ve muktedir olup olmadığını yansıtacaktır. Dolayısıyla bu, federal anayasa konusunun görüşülmesinde ele alınması gereken önemli bir noktadır.
2. Kıbrıs Türk tarafının bu konuya yaklaşımının özü, her iki tarafın makul ve haklı endişelerine, haklarına ve çıkarlarına saygı gösterilmesidir. Aslında bu durum, iki tarafın felsefesinden, ayrı ulusal, dil, kültür ve dini özelliklerine sahip olmasından ve Kıbrıs" taki kalıcı „ikiliği“ göz önünde tutan bir realiteden kaynaklanmaktadır.
3. Aslında federasyona dayalı bir çözüm, federal karar alma sürecinde „uzlaşma“ (consensus) kavramını öne çıkarmaktadır. Bu, Kıbrıslı Türklerin öngördüğü en temel anayasal güvencedir. Bunun için de gerekli ayrı çoğunluk, ağırlıklı oylama, veto hakkı, halk oylaması gibi anayasal tedbirleri gerektirmektedir.

Yukarıda da görüldüğü gibi Kıbrıs Türk tarafı bir yandan federal hükümetin yetkileri ve işlevleri, diğer yandan federal anayasal düzenin basitliği veya karmaşıklığı arasında, doğrudan bir bağlantının var olduğu görüşündedir. Çünkü aşırı derece otoriter olan federatif sistem, kaçınılmaz olarak karışık bir dengeler ağını ve karmaşık bir anayasal yapıyı öngörmektedir.

Kıbrıslı Türkler, taraflardan birinin diğer tarafı tahakküm altına alma, baskı ve ayrımcılık yapma, taciz etme fırsatını vermeyen bir

anayasanın sağlanmış olmasının başarı şansını yükselteceğine inanmaktadırlar.⁴⁸ Geçmişin tecrübeleri ve şimdiki gerçekler de göz önünde bulundurulduğunda, yetki ve fonksiyonlarıyla işleyen bir anayasanın, aşırı yetkilerle donatılması haklı bir durum değildir. Bundan hareketle Türk tarafının görüşü, işleyebilir bir anayasanın özüne, bu mekanizmanın basitliğine ve yetki ile işlevlerin gerçeklikle uyum içinde olmasına bağlıdır.

Buna karşın Kıbrıslı Rumlar, Türklerden daha farklı düşünmektedirler. Özellikle bu, 27 Ocak 1989 tarihinde Rum Ulusal Konseyi" nce onaylanan ve aynen Denктаş" a sunulan Rum önerilerinden anlaşılmaktadır. Zaten Rum tarafının Kıbrıs sorununun çözümüne ve federal cumhuriyet anayasasına ilişkin önerileri, 30 Ocak 1989 tarihinde yayımlanmıştır.⁴⁹

Bundan hareketle Kıbrıslı Rumlar siyasal, sosyal ve ekonomik düzenlemelerden oluşacak, iki toplumun çıkar ve kaygılarına en iyi şekilde cevap verecek anayasanın, aşağıdaki gibi olmasını önermişlerdir:⁵⁰

1. Cumhuriyet, federal olacaktır. Federal devleti oluşturacak eyaletlere vatandaşların refah, din, kişisel haklar, eğitim ve kültür konuları da dahil olmak üzere önemli ölçüde yetki verecektir.
2. Federal anayasa, cumhuriyetin en yüksek yasası olacak, ancak iki toplumun muvafakati ile değiştirilebilecektir.
3. Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, iki bölgeden oluşacak ve bu bölgelerin her birine „eyalet“ adı verilecektir.
4. Federasyonun önemli bir özelliği, her iki toplum, federal düzeydeki tüm hükümet organlarında, yani yasama, yürütme, idari ve yargı organlarında adil bir şekilde iştirak edecektir.
5. Kıbrıs Rum tarafı, hükümet organlarında önerdiği oluşum ve temsiliyet ile söz konusu organlarda yeterli ve fiili iştirakin sağlanmasının yanı sıra, hükümet mekanizmasının, toplumların veya siyasi temsilcilerinin anlaşmazlığı durumunda, paralize olmadan çalışmasını sürdürebilecek konumda olmalıdır.⁵¹
6. Tıkanıklıkları çözümleyebilecek, etkili bir mekanizmanın kurulması gerekecektir.
7. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti" ni ilgilendiren sembolik ve kültürel konularda, iki toplumun eşit söz hakkı olacak ve her toplumun geleneklerine ve kültürüne saygı gösterilecektir.⁵²

8. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti" nin Rumca ve Türkçe olmak üzere iki resmî dili olacaktır.

9. Kıbrıs" ın başka bir ülke ile tümünden veya kısmen birleşmesine, ayrılıkçı bağımsızlığa veya bir bölgesinin kopmasına cevaz vermeyecek hükümler anayasaya konacaktır.⁵³

Aslında Kıbrıs Rum tarafı, federal organların ülke bütünlüğünün sağlanmasına, cumhuriyetin genelinde işbirliğinin geliştirilmesine, federal cumhuriyetin "tek uluslararası hüviyetini"⁵⁴ devam ettirmesine, Kıbrıs" ın iç pazarının ve ekonomisinin istikrara kavuşturulmasına, federal birliğin geliştirilmesine ve genelde merkezle eyalet organları arasında tedbir ve yasaların uyumlu bir biçimde yürütülmesine dikkat çekmektedir.

Ne var ki bu belgenin anayasal düzenlemelerle ilgili kısmında, sanki de Kıbrıs" ta iki halkın temsil edildiği bir hükümet varmış gibi bir izlenim vermektedir. Halbuki böyle bir hükümetin, federal çerçeve içerisinde kurulacak olması bile, bu iddiayı geçersiz kılmaktadır. Aslında bu faraziyenin temeli, Rum tarafının federal bir çözüme dayalı merkezi birimin her bir parçasına verilecek yetkilerin olabileceği yanılığından kaynaklanmaktadır. Gerçek şu ki, Kıbrıs" ta son çeyrek asırda, her iki halkı temsil eden ortak bir hükümet yoktur. Özellikle Kıbrıslı Türk ortağın 1963" te iki toplumlu ve yasal Kıbrıs Hükümeti" nden atılmasından bu yana, her iki halk, kendi idareleri altında yaşayagelmüşlerdir. Halen bugün adada, kendi toprağı ve halkı üzerinde egemenliğini tam olarak kullanan iki ayrı siyasal otorite bulunmaktadır. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler için yeni bir federasyonun kurulması, iki ayrı otoritenin yetki ve fonksiyonlarının tanınmasına ve bunların bir bölümünün federal hükümete devredilmesine bağlıdır.

Bundan kısa bir süre sonra BM, 6 Nisan 1989 tarihinde yeni bir belge hazırlayıp taraflara sunmuştur. *Ortak İyi Niyet Bildirimiyle İlgili Deklarasyon Taslağı* adı altındaki bu belgede, iki halk arasındaki ilişkilere zemin teşkil edecek bilgiler ve yeni uygulamayla ilgili kavramlar bulunmaktadır.⁵⁵

Bu belgeye göre üzerinde anlaşmaya varılan metinler, her iki tarafın temsilcilerince parafe edilecek ve görüşmelerin sonuçları, iki taraf arasındaki ilişkilerin yeni zeminini tanımlayan ortak bir bildiri olarak duyurulacaktır. Hatta bu ortak bildirinin, Federal Anayasa" nın „Önsözü" ⁵⁶ bile olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca Federal Anayasa" nın teknik yönden hazırlığının tamamlanması ve Geçici Hükümet ile her iki federe devletin meclisleri tarafından onaylanması sonucunda, Federal Anayasa, her iki

tarafıta da yapılacak olan ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından sonra yürürlüğe girecektir.⁵⁷

Bu görüşlerin benimsenmesi üzerine Denктаş ve Vasiliu, BM Genel Sekreteri gözetiminde 29 Haziran 1989 tarihinde bir araya geldiler. Genel Sekreter zirveden sonra kurulacak federal cumhuriyetin, anayasa açısından iki toplumlu (bi-communal) olacağını belirtirken,⁵⁸ Denктаş *Kıbrıs İçin Kapsamlı Çözümün Ana Hatları Tasarısı* adını taşıyan bir sayfalık yeni bir belge ortaya koymuştur.⁵⁹ Bu belgede federal anayasada olması gereken hususlar şu şekilde dile getirilmiştir:

Kıbrıs“ ta kurulacak yeni ortaklığın temel özellikleri ve ana ilkeleri, iki toplumluluk, iki kesimlilik,⁶⁰ federal devletlerin kurulmasıyla birlikte dolaşım, yerleşim ve mülk edinme özgürlükleri ve belli bir zaman sonra göçmenlerin evlerine geri dönmesi prensibine dayanmaktadır.⁶¹

Aslında bu görüşler, daha sonra BM Genel Sekreteri Cuellar tarafından hazırlanan ve *non-paper* nitelikli 25 Temmuz 1989 tarihli belgede de vardır.⁶² Fakat bunların hiç biri Kıbrıslı Rumlar tarafından kabul edilmemiştir. Zaten Rum Dışışleri Bakanı Yakovu“ nun Avrupa Konseyi“ ne, “1960 Anlaşmalarında Türk azınlığa verilen haklar fazlaydı” şeklinde bir görüş sunması de bundandı.⁶³ Kaldı ki, Rum Dışışleri Bakanı Yakovu“ nun ifadesine göre 1960 Anlaşmalarında Türk azınlığa verilen haklar fazla olduğu için adadaki siyasal rejim ve onun hükümeti çalışmamış ve mevcut sistem bunun üzerine kilitlenmiştir.⁶⁴ Halbuki 26 Şubat 1990 tarihinde Genel Sekreter Cuellar, 9 sayfalık konuşmasında, Kıbrıs“ ta çoğunluk ile azınlık toplumları bulunmadığını şu şekilde dile getirmiştir:

- 63 *GKRY Dışışleri Bakanının Konuşmaları*, 5 Şubat 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 1.
- 64 *GKRY Dışışleri Bakanının Konuşmaları*, 1.
- 65 İsmail, *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*, 225; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 262.
- 66 Anlaşma Önerileri, 26 Şubat 1990, KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
- 67 Bununla ilgili olarak bkz. Türk Önerileri, 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Anlaşma Önerileri, 26 Şubat 1990, KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
- 68 Türk Önerileri, 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Anlaşma Önerileri, 26 Şubat 1990 KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
- 69 Türk Önerileri, 1990; Anlaşma Önerileri, 26 Şubat 1990.
- 70 Türk Önerileri, 1990; Anlaşma Önerileri, 26 Şubat 1990.
- 71 Türk Önerileri, 1990.
- 72 Kurucu cumhuriyetler, kendi kontrolleri altında olan bölgede, eğitim, kültür, teknik, ekonomik ve mali işbirliği anlaşmaları yapma ve bu anlaşmalar çerçevesinde dış temsiliyet hakkına sahip olacaklardır. Her iki tarafın kendi anavatanlarında temsiliyet ve taraflara özgün ilişkileri hususunda özel düzenlemeler yapabileceklerdir. Ayrıca bunun için bkz. Türk Önerileri, 1990; Tamçelik “Hükümetin Görev ve Yetkileri.”, 55-84.
- 73 Her iki cumhuriyet, birlikte karar vererek Federal Hükûmete ilâve yetki ve işlevler verebilecektir. Ayrıca bunun için bkz. Türk Önerileri, 1990.
- 74 Bununla ilgili olarak bkz. Türk Önerileri, 1990.
- 75 Raif Rauf Denктаş, *Dünü Bugünü Yarını ile Kıbrıs Davamız* (Lefkoşa, 1991), 6.
- 76 Denктаş, *Davamız*, 10.
- 77 Denктаş, *Davamız*, 6.
- 78 Onur Öymen” le 30 Ocak 2003 tarihinde yapılan mülakattan alınmıştır.
- 79 İsmail, *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*, 233.
- 80 *1992 Yılı Sonu İtibarıyla Kıbrıs Sorunu*, (SİSAV) Dış Politika ve Savunma Grubu, (İstanbul, 1993), 19.
- 81 Nikos Svoronos, *Çağdaş Hellen Tarihine Bakış*, Çev. Panayot Abacı (İstanbul, 1988), 114.
- 82 Tarık Zafer Tunaya, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku* (İstanbul, 1966), 20; Bülent Dâver, *Siyaset Bilimine Giriş*, 3. Baskı (Sevinç Matbaası, Ankara, 1972), 57.
- 83 Süleyman Oğuz, *50. Yılda Kıbrıs* (Ankara, 1973), 95.

Kıbrıs, Kıbrıs Rum toplumunun ve Kıbrıs Türk toplumunun ortak evidir. Aralarındaki ilişkiler de bir çoğunluk ile azınlık arasındaki ilişkiler değil, Kıbrıs Devleti” ndeki iki toplum arasındaki ilişkilerdir.⁶⁵

Kaldı ki Cuellar, konuşmasının dördüncü sayfasında “iki toplum arasında siyasal eşitliğin ve federasyonun iki kesimlilik karakterinin tanınması gerektiğini” belirtirken, iki toplumun tüm organlarının federasyona katılmasını ve hükümetin yetkilerini iki toplumdaki birine karşı kullanmaması gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁶

Yine bu belgeye göre federasyonun üyesi olan her halk ve onların cumhuriyetleri, kendi bölgelerinde egemen olacaklardır. Her iki cumhuriyet, federasyonun egemenliği kadar birbirinin egemenliğine de saygı gösterecek ve federal sistemde, bu şekilde tanımlanacaktır.

Güvenlik ve adalet, her cumhuriyetin, kendi bölgesi içinde kendi yetkisi ve sorumluluğu altında olacaktır. Ayrıca iki cumhuriyet, federasyonun kuruluşunda bütün yetkilerin kaynağı olacak ve ortak federal organların özel olarak belirlenecek yetki ve işlevlerini paylaşacaklardır. Federatif düzenlemelerle iki halk, güç paylaşımına gidecek ve federal organlarla karar üretim mekanizmasına eşit ve etkili bir şekilde katılımları sağlanacaktır. Bundan dolayı geri kalan yetkiler, cumhuriyetlere verilecektir.

Bunun dışında Kıbrıs'ın herhangi bir ülkeyle, tamamen veya kısmen birleşmesi, federal anayasayla yasaklanacak ve böyle bir amaca yönelik her hareket federal yasalarca suç sayılacaktır. Ayrıca bu ilke, federal anayasaya da işlenecektir. Herhangi bir uluslararası birliğe katılmak veya böyle bir birlikle anlaşma yapmak, federasyonun egemenliğini etkileyeceğinden ayrı ayrı referandumlarla yürürlük kazanması sağlanacaktır. Bunun yanı sıra federal ilişkiler, iki siyasi eşit cumhuriyet arasında olacak ve bu ilişkiler belirlenirken, 1960 Anlaşmalarıyla egemenliğin ortaklaşa paylaşıldığı ve bu egemenlikle ilgili bütün sözleşmelerin iki halkın temsilcileri tarafından eşit şartlarla kabul edilip imzalandığı dikkate alınacaktır.⁶⁷

Buna ilaveten tüm evrensel hak ve özgürlükler, federal anayasaya dahil edilecek ve federasyonu oluşturan iki ayrı Cumhuriyet tarafından, federasyonun temel özellikleri korunacaktır. Ancak temel hak ve özgürlüklerin hiçbiri, üzerinde anlaşmaya varılan iki kesimli federal çözümün esasına ters düşmek veya temelini bozmak için kullanılmayacaktır. Özellikle dolaşım, yerleşim ve mülk edinme hakları, federal anayasaya belirlenecektir.⁶⁸ Bu hakların uygulanması, 1977 Doruk Anlaşması ve yukarıda belirtilen yönlendirici prensiplere uygun olacaktır. Bundan hareketle federasyonu oluşturan cumhuriyetler, bu hak ve özgürlükleri federal anayasaya uygun bir şekilde düzenleyeceklerdir. Fakat federasyonu oluşturan her iki federe devlet arasındaki dolaşım özgürlüğü, anayasal sistemin yürürlüğe girmesinden sonra uygulanmaya konacak ve bu durum, gerekirse polis kontrolüne tabi olacaktır.

Komşu kurucu devletlerdeki yerleşim özgürlüğü ve mülk edinme hakkı, makul moratoryumların uygulanması ve komşu kurucu devlette ikamet edecek kişilerin sayısı¹⁶⁹ ile ilgili mantıki tavırların ve edinilecek mülk miktarının saptanması sonucu aşamalı olarak uygulanacaktır.

Buna ilaveten iki halkın barış içinde ve birbirinin endişe, hak ve çıkarlarına karşılıklı saygılı olduğu bir ortamda varlığını sürdürmesini

sağlamak için federal anayasada, federasyonun karar üretiminde *görüş birliği* ile hareket edilmesine azami derecede önem verilecektir. Özellikle tarafların görüş birliğine dayalı karar alması esas olacaktır. Ayrıca üzerinde anlaşmaya varılan durum veya statüyle ilgili olarak federasyonun kurucu devletleri, ilişkilerin düzeyini ve geleceğini ele almak üzere belirli bir anayasal mekanizma kuracaklardır.⁷⁰

Görüleceği gibi önerilen anayasada, ulusal kimlikler ve iki toplumun ortaklık statüsünü koruyacak kontroller ve dengeler fazlasıyla mevcuttur. Fakat Kıbrıslı Rumlar bu önerilerin hiç birini kabul etmemişlerdir.

Bunun üzerine Denктаş, New York zirvesi esnasında Genel Sekreter Cuellar" a hazırladığı belgeyi sunmuştur. Buna göre belgede, federasyonun anayasal yönleri belirlenmeye çalışılmıştır. Federasyonun yetkilerini, işlevlerini, yapısını, oluşumunu ve icraatını ele alan bu belgede çeşitli hususlar dile getirilmiştir.⁷¹ Bundan hareketle:

1. Federal Hükümete Verilecek Yetkiler ve Görevler

a) Her iki tarafça federal hükümete tanınacak yetki ve işlevler: Dışişleri,⁷² federal bütçe ve federal vergilendirme, Federal Merkez Bankası, ticaret ve turizm alanında koordinasyon, federal posta ve telekomünikasyon, federal havaalanları ve limanlar, tabii kaynakların kullanımında koordinasyon, federal halk sağlığı ve federal veteriner hizmetleri, ölçü birimleri tespiti ve standardizasyonu, federal yargı, federal memurların tayini, savunma ve güvenlik.

b) Yukarıda „Federal“ olarak belirtilen yetkiler ve işlevler, kurucu cumhuriyetlerin aynı alanlardaki yetki ve işlevlerini suistimal etmeyecek ve geçerliliğini etkilemeyecektir.

c) Geriye kalan yetkiler, kurucu cumhuriyetlere ait olacaktır.⁷³

d) Kurucu cumhuriyetlerin her biri, kendi hükümetinin yapısına sadece kendisi karar verecektir.

e) Federal yetki ve işlevler ya federal hükümet yetkilileri ya da her iki cumhuriyetin koordinesi ile yerine getirilecektir. İki kurucu cumhuriyete ait federal yetki ve işlevlerin, federal hükümet yetkililerince yerine getirilmesi, belli bir anlaşmayla tespit edilecektir. Dolayısıyla federal yetki ve işlevlerin yerine getirilmesi, kurucu cumhuriyet yetkililerince de gerçekleştirilebilir. Bir başka deyişle belirli işlemlerin federal hükümet yetkililerince yerine getirilmesi durumunda, aynı işlemin, kurucu cumhuriyetlerdeki mensup görevlilerce de yerine getirilmesi esas olacaktır.

2. Federasyonun Yapısı, Oluşumu ve İşlevi

Kıbrıs Türk lideri ile Rum liderinin her biri, 1960'' ta egemenliği birlikte devralan ve kurucu ortaklar olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'' ni birlikte oluşturan kendi halkı adına, geçmişin deneyimlerini ve acılarını akılda tutarak ve bunların tekrarlanmamasını güvence altına almaya azimli olarak anayasal açıdan iki toplumlu, toprak açısından ise iki kesimli (bi-zonal) olacak bir federasyon kurulması yönünde çalışmaya istekli olduğunu belirteceklerdir.⁷⁴

Bundan da anlaşılıyor ki, federasyon, iki eşit ve egemen ortağın yetki paylaşımında anlaşarak, müşterek bir ortaklık devleti kurması anlamına gelecektir.⁷⁵ Bu ortaklığı kuranların, kendi kesimlerinde egemen olmaları da federal çözümün kavramları arasındadır. Bu da gösteriyor ki Türkler, Rumlarla yetki paylaşımına gitmek istemektedirler. Çünkü Türkler federasyonu, ancak ikiye bölünmüşlüğü kabul edilen ve Kıbrıs'' ı federal bir çatı altında birleştiren formül olarak görmekteyler.⁷⁶

Halbuki Rum tarafı için önemli olan, ülkenin birlik ve egemenliğinin teminat altına alınması ve devletin bir tek uluslararası kimlik ile tanınmasıydı. Dolayısıyla Kıbrıslı Rumlar, Denктаş'' ın öne sürdüğü *self-determinasyon* hakkını Kıbrıs Türk toplumunun, Zürih Antlaşması'' nı kabul etmekle kullanmış olduğunu ve bu yüzden de bu konunun kapanmış olması gerektiğini savunmuşlardır.⁷⁷

Aslında Kıbrıs Rum tarafında, iki toplum arasında herhangi bir federasyonun kurulmasına şiddetle karşı çıkan kuruluşlar da vardır. Bunların başında Kıbrıs Rum kilisesi gelmektedir. Geçmişte Türklere yönelik saldırılarda ve Türkleri tasfiye planında önemli roller almış olan Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi, Kıbrıslı Rumlar için federal sistemin intihar manasına geldiğini söylemektedir. Bu düşüncüyü Rum Kilisesi'' nin Başpiskoposu Hrisostomos 29 Eylül 1991 tarihinde dile getirmiş ve kurulacak federal bir devletin, Kıbrıs için bir „felaket'' olacağını belirtmiştir.⁷⁸

Buna karşın KKTC Cumhuriyet Meclisi, 17 Eylül 1991 tarihinde Türk tarafının başlangıçtan beri savunageldiği ve taviz vermesinin söz konusu olmayacağı egemenlik, kendi geleceğini kendisinin serbestçe tayin hakkı, siyasi eşitlik ve bunu simgeleyen tüm anayasal unsurlar, iki kesimlilik ve kurucu ortaklığı simgeleyen iki ayrı halk temelini ve Türkiye'' nin etkin ve fiili garantisinin hiçbir şekilde sulandırılmayacağı hususlarını, bir kez daha vurgulama ihtiyacı hissetmiştir.⁷⁹

Buna denk düşen bir tarihte BM Güvenlik Konseyi, 11 Ekim 1991 tarihli ve 716 (1992) sayılı kararı kabul etmiştir. Sözü geçen kararda, Kıbrıs sorununun değişik veçhelerine değinilmiş ve güncelliğine göre bu veçhelerden bazılarını özellikle dile getirmiştir. Fakat Kıbrıs" ın gelecekteki yapılanmasına ve kurulacak devletin bünyesine ilişkin ilkeler, hemen hemen her kararda ve aynı ifadelerle kendini bulmuştur. Bundan dolayı 716 (1991) sayılı kararda, yenilik olarak, kurulacak iki toplumlu ve iki kesimli federasyonun anayasal amacının Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının refah ve güvenliğini sağlamaya yönelik olduğu belirtilmiştir.⁸⁰

Görüleceği gibi Kıbrıs" ta anayasa ve hukuk düzeni ile ilgili çalışmalar, bir hayli karmaşık olup, tarafların uzlaşması da oldukça zor bir konudur. Dolayısıyla tarafları uzlaştırabilmek bahanesi ile dış etkenlerin meseleye müdahil olması zorunlu bir hal almıştır.⁸¹ Bu da taraflar üzerinde siyasi baskısının artmasına neden olmuştur ki, zorla kabul ettirilen bir anayasa ile Kıbrıs" ı yönetmenin hemen hemen imkansız olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Çünkü hukuk kanunları, aslında normatif prensipler olduğu halde, aynı zamanda bu gibi durumlarda pozitif hukuk kaidesidirler.⁸² Yani federal Kıbrıs anayasasında felsefe ve ahlak biliminin (etik) yanı sıra, ahlak değerlerinin veya ideallerin de işe karıştığı bilinmektedir. Bu yönü ile federal Kıbrıs" ın anayasa hukuku, „olması gerekeni“ veya „nasıl olacağı“ yönünde kendini konumlandırmalıdır.

Zira bugüne kadar genişletilmiş toplumlararası görüşmelerde ele alınan anayasa sorununun, belki de en önemli yanı, Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler arasındaki karşılıklı „şüphe“ ve „güvensizliğin“ olmasıdır.⁸³

B. Kıbrıs'ta Gali Planı Çerçevesinde Federal Anayasa Önerileri

Bir ülkede siyasi rejiminin başarısı, o ülke vatandaşlarının siyasi ahlak anlayışına bağlıdır.⁸⁴ Zira bir ülke halkının ve hükümet edenlerinin siyasi ahlak anlayışı, esas teşkilat hukukunun gelişmesinde başlıca unsurdur. Sistem, kuvvetler arasındaki işbirliğine ve bu kuvvetler arasındaki siyasi dengelerin korunmasına dayandığına göre Kıbrıs" ta federal anayasada yapılması düşünülen bütün yeniliklerde, kişisel hak ve özgürlüklerin en iyi şekilde korunması gerekecektir.

84 Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs Komünist Parti” nin (AKEL) İlhâk Kararı ve SSCB” nin Kıbrıs Politikası,” *II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24 – 27 Kasım 1998, Cilt II: Tarih ve Kıbrıs Sorunu, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: 7, (Gazimagusa, 1999), 18.*

85 Temuçin F. Ertan, “Atatürk, Cumhuriyet ve Hukuk Sistemi,” *Erdem Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı III, XI (1999): 753.*

86 *Agon Gazetesi*, 15 Ocak 1992, No:855, 2; Rum Basın Özetleri, 15 Ocak 1992, No:236, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 2.

87 Osman Türkay, “Egemenliğin Bölünmezliği,” *Yenidüzen Gazetesi*, 23 Ocak 1992, No:621, 3.

88 Orbay Deliceirmak (der.), *Haklılık ve Kararlılık (Tepkiler Demeti)* (Lefkoşa, 1993), 240.

89 Ergün Olgun, “Butros Gali” nin Fikirlerine Ciddi Eleştiri,” *Kıbrıs Gazetesi*, 28 Ocak 1993, No:398, 7.

90 Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law, Revised*, 2. Edt. (London, 1998), 376.

91 Necatigil, *Cyprus Question*, 376.

92 Sabahattin İsmail, “Bölünmeden Paylaşmak,” *Yenigün Gazetesi*, 7 Şubat 1992, No:52, 8.

93 Deliceirmak, *Haklılık ve Kararlılık*, 143.

94 İsmail, “Bölünmeden Paylaşmak, 8.

95 Bunun için bkz. Gali Plânı, 1992, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, 2; Mehmet Ali Akpınar, “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz,” Gali Çözüm Önerileri, 1992, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 1; İsmail, *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*, 228.

96 Gali-Set of Ideas, 1992, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.

97 Gali-Set of Ideas, 1992, 46. madde.

98 Gali-Set of Ideas, 1992, 59. madde.

99 Gali-Set of Ideas, 1992, 19. madde; Gali Plânı, 1992, 2; Ayrıca bunun için bkz. Akpınar, “Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz,” 2; Ahmet C. Gazioğlu, “Fikirler Dizisinde Neler Var, Neler Yok-I,” *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, X (Mayıs 1997), 13.

100 Gali-Set of Ideas, 1992, 98. md.

101 Gali-Set of Ideas, 1992, 99. md.

Aslında federal Kıbrıs" a ait anayasanın bu denli önemli olması, adadaki birey ve toplum yaşamıyla direkt ilgili olmasından

kaynaklanmaktadır. Öyle ki, kişinin doğumundan, hatta doğum öncesi ana rahmine düşmesinden başlayarak, ölümünden sonraya kadar özel hukuk açısından önemli olan bütün yaşam ilişkileri, ilgili kanunlar tarafından düzenlenmektedir.⁸⁵ Özellikle Kıbrıs" taki toplumsal yaşam açısından bu denli önemli olan bir anayasada, boşluk bulunmaması ve ihtiyaçları karşılamaktan uzak olmaması gerekmektedir. Aksi takdirde önemli sorunların çıkması kaçınılmazdır.

Kaldı ki Kıbrıs" taki gibi değer yargılarının ve bakış açısının farklı olduğu bir coğrafyada „yan yana yaşama projesi“ etrafında birleşmesi ve yeni bir siyasal kültür oluşturulması, ada için hedeflenen kalıcı çözümün temel taşıdır. Çünkü Ledsky" nin de ifade ettiği gibi federal çözüm, iki toplumu birlikte yaşamaya alıştırmak düşüncesiyle kabul edilmiş bir çözümdür.⁸⁶ Mademki Kıbrıs" ta federal birlik isteniyor ve bu federal birlik iki federe devleti oluşturacaktır ve sonuçta egemenlik ortaktır; öyle ise niye her iki devlet kendi toprakları üzerinde egemen olmasın? Ancak egemenlik hakkı toplumlar arasında bölüşülmediği takdirde, bir gün Kıbrıslı Rumlar veya Türkler, “Biz karşı taraftaki egemenliğe de ortağız” diyerek mütecaviz bir duruma girebilirler miydi?⁸⁷

Özellikle Zürih ve Londra Anlaşmaları çerçevesinde kurulan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti" nde, Türkler, eşit siyasal hakka sahiptirler ve cumhuriyetin iki eşit ve ortak biriminden biriydiler.⁸⁸ Ayrıca ayrı seçim yaparak, self-determinasyon hakkını açıkça ve dünya huzurunda da kullanmışlardır. Bundan hareketle yeni kurulacak bir cumhuriyette, ada Türklerinin, otomatik olarak eşit egemenlik hakkına sahip bulunması doğal bir sonuçtur. Gerçi o zaman her iki toplum, iç içe ve karışık yaşadıklarından, egemenliğe bir sınır çekme olasılığı yoktur. Ancak şimdiki zamanda böyle bir durum söz konusu değildir.

İşte bu kapsamda *Gali Fikirler Dizisi* ortaya çıkmış ve Türkler, Rum halkının hakimiyeti altına girecek her türlü mekanizmadan kaçınan yeni bir sistem kurmak istediklerini açıklamışlardır. Çünkü tek bir milletin hakimiyeti altındaki devletlerde egemen gücün, merkezi hükümet olduğu herkesçe bilinmektedir. Halbuki birden fazla kurucu etnik toplumun oluşturduğu federasyonlarda ise merkezi hükümet, kendisine kurucular tarafından verilen yetki oranında egemendir. Bunun dışında arta kalan yetkiler ise kurucu ortaklara aittir.⁸⁹ Bu nedenle tek milletli devletlerde egemenlik, tek ve bölünmez iken, birden fazla etnik ortağa dayalı federasyonlarda egemenlik, tasarruf itibarıyla bölünmüştür. Halbuki Gali, yukarıdaki farkı gözeterek iki bölgeli ve iki toplumlu denilen bu

federasyonu, tek milletli gibi kabul ederek federal merkeze tek ve bölünmez bir egemenlik olgusu vermiştir.

Aslında toplumlararası görüşmelerin başladığı 1992 yılı başında, yukarıda adı geçen konular üzerinde derinlemesine tartışmalar olmuştur. Özellikle anayasal konulardaki düzenlemeler ve tabi olacağı kriterler, taraflar arasında ciddi bir tartışma konusudur. Kıbrıslı Türklere göre federasyon, birbirine eşit ve self-determinasyon hakkına sahip olan ve bu hakkı, özgür iradelerini referandumlarla yansıtan halklar arasında kurulduğunu belirtirken, federal devletin egemenliği, iki ayrı halkın kendi devlet aygıtı içinde sahip olduğu egemenlikten türetilmesi yönünde şekillenmiştir.⁹⁰ Bundan hareketle biri kuzeyde, diğeri de güneyde olmak üzere iki ayrı coğrafik düzende ve siyasal olarak eşit Türk ve Rum toplumlarından oluşan iki toplumlu bir yapı içerisinde inşa edilecek federal bir cumhuriyetin kurulmasını istemektedirler.

Kıbrıslı Rumlara göre ise etkili bir yapının yeterli olabilmesi için devletin kurumlarına güvenin ve sadakatin duyulması gereklidir. Bu yüzden federal cumhuriyetin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağlantısızlığını temin edebilmesi gerekmektedir.⁹¹ Böylece Kıbrıslı Rumlara göre cumhuriyet, federasyon şeklinde organize edilmiş olacaktır. Tabii ki bu organize oluş, tek ve bölünmez bir egemenliğin üzerine inşa edilmesi tek amaçtır. Kaldı ki bu görüş, BM Genel Sekreteri Butros Gali tarafından da savunulmuştur. Fakat bölünemeyecek şeylerin paylaşılması, işin ilginç diğeri yanındır. Zira bölünemeyen olgular, ancak „ortak“ olarak kullanılabilirler. Dolayısıyla bunların paylaşılmaları mümkün değildir. Mesela, birden fazla hisseye bölünmüş bir arazi düşünüldüğünde, diğeri hisse sahibinin onayı olmadan, en ufak bir tasarrufun yapılması mümkün değildir.

Bu nedenledir ki, miras davalarının barışçıl çözümü, herkesin payına düşeni alarak, dilediği gibi kullanmakta özgür olmasıdır. Herkesin payına düşen belli olduktan sonra, yani miras „bölüşülüp paylaşıldıktan“ sonra, dileyen gönüllü olarak diğeri mirasçılarla ortaklıklar kurabilir veya ortaklık haklarını sözleşme üzerine aktarabilir. Ama ortaklığa koyduğu pay, ancak kendi mülkünde olan paydır. Yani bir başkasının payı değildir. Ortaklık sona erdiği anda da herkes koyduğu payı alarak çekilebilmektedir. Bundan hareketle günlük yaşamdaki bu genel doğruları, Kıbrıs meselesine uyarlanabildiği takdirde bu sorun çözülebilir. Halbuki BM Genel Sekreterlerin tamamı, raporlarında egemenlik

hakkından söz ederken Kıbrıs" taki "egemenliğin paylaşılacağını, ancak bölünemeyeceğini" belirtmektedirler.⁹²

Peki, bir unsur bölünmeden nasıl paylaşılabilir? Aslında bölmeden, bölüşme olamayacağına göre, Genel Sekreterlerin paylaşımından söz etmesi, aslında „ortak kullanımdan“ bahsediyor olmalarındandır.⁹³ Bunun anlamı, Kıbrıslı Türklerin egemenlik hakkının olmaması veya daha açık bir deyişle „egemenliğin bulunmaması“ demektir. Bunun diğer bir anlamı ise Kıbrıslı Rumlarla Türklerin, ayrı ayrı onayı olmadan tek bir adım atma olanağı bile olmaması demektir.

Oysa egemenlik, bir halkın kendi geleceği konusunda özgürce karar vermesi, kendi sınırları içinde kendi kendini dilediği gibi yönetmesi ve kendi toprakları üzerinde mutlak hakim olmasından başka bir şey değildir. Bu anlamda egemenliğin, „bölünmeden ortak kullanılması“ demek, egemenliğin her iki toplumda olması demektir. Bu nedenledir ki, Cuellar “ın ilk kez „egemenliğin paylaşılmasından“ söz etmiş olması olumlu olmakla birlikte, „bölmeden paylaşmak“ formülü, Türklerin istediği bir şey değildir. Onlara göre doğru olan, „egemenliğin bölüşülerek“ paylaşılmasıdır. Fakat işin ilginç yanı, federal bir anlaşmada herkesin egemenliği, halen mevcut olan iki egemen devletin, kendi egemenliklerinden vermeyi kabul edecekleri yetkilerden oluşacak olmasıdır. Yani federal devletin egemenliği, kurucu ortak olan iki devletin egemenliğinden kaynaklanacaktır. Bu anlayışa göre herhangi bir anlaşmazlık anında, ortaklık için devredilen egemenlik hakları tekrar geri alınabilecektir.

Oysa Rum tarafı, „egemenlik, tektir ve bölünemez“ demek suretiyle, kendi hakimiyetinde bulunan „Kıbrıs Cumhuriyeti“ nin meşru olarak yaşadığını, tüm adada bu „devletin“ egemen olduğunu, bu „egemen devletin“ uygun gördüğü bir idari federasyonu yapabileceğini, iki bölgenin ayrı egemenliğinin söz konusu olamayacağını ve merkezi devletin tüm ada üzerinde söz sahibi olacağını savunmaktadır.

Halbuki Cuellar, „paylaşılan, ama bölünmeyen egemenlik“ formülü ile orta bir yol bulduğunu ileri sürmüştür. Ama bu formülün özünde, Kıbrıs Türk halkının kendi bölgesindeki egemenliğinin inkarı demek olacağı ve bunun, federasyonlardan çok, üniter devletler için geçerli bir kaide olduğu açıktır.⁹⁴ Dolayısıyla Kıbrıslı Türklere göre adada federasyona gidilecekse, *self-determinasyon* hakkına sahip her bir devletin egemen gücüyle gidilmesi en uygun yoldur.

Bunun üzerine Butros Gali, 3 Nisan 1992 tarihinde ilk raporunu hazırlamış ve ilgili taraflara *Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması* adı altında sunmuştur.

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması, Kıbrıs" a tek uluslararası kimlik veren, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruyan, Genel Sekreter" in 3 Nisan 1992 (S/23780) tarihli raporunun 11. paragrafında tarifi yapıldığı şekilde siyasi eşitliği bulunan, iki toplumlu ve iki kesimli federal anayasaya dayalı bir Kıbrıs devleti kuran ve bu devletin kısmen veya tamamen bir başka ülke ile birleşmesini veya ayrılma ve bölünme olasılığının yasaklamasını güvence altına alan bir öneri paketidir.⁹⁵ Bundan hareketle *Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması*, her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylandıktan ve geçiş dönemi ile ilgili düzenlemelerin yerine getirilmesinden sonra yeni bir ortaklıkla ve anayasal bakımdan iki toplumlu ve toprak bakımından da iki kesimli olan federal tabanlı iki toplum ilişkilerini düzenleyecek ve yeni bir anayasayla bir bütünü tamamlayacaktır.⁹⁶

Aslında bu sürecin iyi işleyebilmesi için federal anayasa, hem federal yasaların, hem de yürütmenin icra faaliyetlerini incelemek ve federe devletlerin yasama, yürütme ve yargı gücüne ait faaliyetlerin anayasaya uygun olup olmadığını belirlemek için etkin bir denetim mekanizması oluşturacaktır.⁹⁷ Kaldı ki oluşturulmak istenen bu yeni düzenin, Garanti Antlaşması" yla teminat altına alınmasına karar verilmiştir. Çünkü Garanti Anlaşması, federal cumhuriyetin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlayacak ve Kıbrıs Rum ile Türk federe devletlerinin güvenliğini temin ederek, toplumlardan birinin federal cumhuriyetin anayasal düzenini tek tarafı olarak değiştirmesine karşı koruyacaktır.⁹⁸ Bu da federal anayasanın, sadece her iki federe devletin onayı ile değiştirilebilmesine imkan vermektedir.⁹⁹ Bununla birlikte kurulacak yeni rejimin korunabilmesi için her iki federe devlette yürürlükte olan hükümler, yönetmelikler, tüzükler, sözleşmeler ve kanunlar, *Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması*" na ve federal anayasaya uygun olduğu sürece yürürlükte kalacağı açıklanmıştır.¹⁰⁰ Ayrıca her toplum, kendi federe devlet anayasası ve seçim kanununu, Federal Anayasaya ve Seçim Kanunu" na uygun olarak hazırlayacak ve kendi federe devlet yönetimini buna göre düzenleyecektir. Ayrıca federal devlet anayasasının oluşturulması ve federe devlet yönetiminin yeni esaslara göre düzenlenmesi Federal Cumhuriyetin kurulmasıyla eş zamanlı olacaktır.¹⁰¹ Bundan hareketle federal anayasanın yürürlüğe giriş tarihi, anayasada

belirtilecek ve bu tarih, Federal Cumhuriyet“ in kurulduğu tarih olarak kutlanacaktır.¹⁰²

102 Gali-Set of Ideas, 1992, 100. md. Bunun için ayrıca bkz... Akpınar, “Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz,” 6; Gali Plâni, 1992, 6; SİSAV (1993), 16.

103 Gali-Set of Ideas, Tarih: 1992, 22. madde; *Kıbrıs Gazetesi*, 10 Nisan 1992, No:877, 8; Güvenlik Konseyi Kararları, 10 Nisan 1992, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 8.

104 Akpınar, “Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz,” 2; Gali Plâni, 1992, 2.

105 Federal devlette bayrak meselesi için bkz. Gali Plâni, 1992, 2; Gali-Set of Ideas, 1992; Akpınar, “Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz,” 2; SİSAV (1993), 3; Mustafa Necati Özfatura, “Kıbrıs Zirvesi” nin Ardından,” *Türkiye Gazetesi*, 16 Temmuz 1997, No:8559, 9; Şahin Alpay, “Çözüm Çok Uzakta,” *Milliyet Gazetesi*, 23 Ocak 1998, No:7784, 2.

106 *Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership*, (Brussels, 1994), 3; Gali Plâni, 1992, 1; Akpınar, “Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz,” 1.

107 KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş” ın “Yeni Ortaklık Devleti” tezinin anlatıldığı 29 Nisan 2002 tarihli belgesinden alınmıştır. Bkz... Yeni Ortaklık Devleti, 29 Nisan 2002, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.

108 Nur Batur, “Bırakın Kıyameti Koparayım-1,” *Milliyet Gazetesi*, 1 Mart 1993, No:23366, 14; Aziz Utkan, “Yeni Papazlara Karşı İsviçre Modeli,” *Hürriyet Gazetesi*, 16 Haziran 1992, No:56698, 16; Mümtaz Soysal, “İkili Görüşmeler, BM ve Uyuşmazlık Noktaları,” *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükümetten Beklentiler* (İstanbul, 1992), 34.

109 Utkan, “İsviçre Modeli,” 16.

110 a.g.e, 16.

111 a.g.e.

112 Nazlı Ilıcak, “Kıbrıs ve Türklere Yapılan Haksızlık”, *Tercüman Gazetesi*, 29 Temmuz 1992, No:2336, s. 9; Deliceırmak, 1993:128.

113 Raif Rauf Denктаş, *Kıbrıs Meselesinde Son Durum* (Lefkoşa, 1996), 60.

114 Denктаş, *Kıbrıs*, 60.

115 Batur, “Bırakın Kıyameti Koparayım-1,” 14; Deliceırmak, *Haklılık ve Kararlılık* 128.

¹¹⁶ Demetrios A. Theophylactou, "A German Solution for Cyprus" s
Reunification of United Nations Enforcement of Peace," *Mediterranean*

Bütün bunların ışığında Gali Fikirler Dizisi" ne federal anayasada bulunması gereken iki kesimlilik, şu şekilde yansımıştır. Her bir federe devlet, bölgesinde açık bir nüfus ve mal mülkiyeti çoğunluğuna sahip olması garanti edilecek ve sadece ilgili toplum tarafından yönetilecektir. İki kesimliliğin yansıdığı bir başka gerçek de federal hükümet, federe devletlerin yetki ve fonksiyonlarına el uzatamayacağıdır.¹⁰³ Ayrıca federal cumhuriyet, laik olacak ve dini fonksiyona sahip kişilerin federal hükümet veya federe devletlerde siyasi bir görev almak üzere seçilmesi veya tayini yasaklanacaktır.¹⁰⁴

Bunun haricinde federal cumhuriyet, kendi bayrağına sahip olacağı gibi, bu bayrak, diğer tüm bayrakların dışında federal binalarda ve federal yerlerde dalgalandırılırken, buna ilaveten her federe devlet, özel olarak kendi bayrağına da sahip olabilecektir.¹⁰⁵ Fakat planda en tartışmalı konu, federal anayasanın „egemenlik ilkesinin“ ne manaya geldiği ve nasıl yorumlanması gerektiği üzerinedir. Özellikle BM Genel Sekreteri Butros Gali tarafından her iki toplum liderine sunulan planda, „egemenliğin bölünmez“ olduğu ifade edilerek, Türk halkının kendi bölgesindeki egemenliği, Rum görüşleri doğrultusunda reddedilmiştir.¹⁰⁶

Türk tarafı ise federasyonun iki ayrı egemen halktan oluşmasını ve her halkın, federal çatı altında egemenliğini korurken, federal devletin egemenliğinin eşit şekilde paylaşmasını öngörmektedir. Böylece iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyon, Kıbrıs Rum ve Türk toplumları arasında anayasal kişiliğini korumuş olacaktır.

Bundan da anlaşılıyor ki Türkler, aslında yeni bir ortaklık devletinin kurulmasını teklif etmişlerdir. Tek uluslararası kimliğe sahip yeni ortaklık devletinde, KKTC ve GKRY, birer egemen kurucu devlet olacaklardır. Böylece iki egemen devletin, ortaklığın devamını tehdit eden bir gelişmenin ortaya çıkması halinde, birbirlerinden ayrılma hakkı bulunacaktır. Ortak devletler, kamu düzeni, vatandaşlık, güvenlik, adalet gibi konularda egemen yetkilerini sürdüreceklerdir. Bu devletler, üçüncü ülkelerle, ayrı ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkiler kurabileceklerdir. Çünkü ayrı bir anayasaya ihtiyacı olmayan ortak devletin egemenliği ve yetkileri, kurucu devletlerden kaynaklanmaktadır.¹⁰⁷ Özellikle ortak devlet hükümeti, kendi anayasasında belirtilen yetkisini egemence kullanabilecektir. Ortaklık devletleri, eşit statüde ve temel anayasanın koyduğu sınırlar içerisinde ve anayasanın ortak devlet hükümetine

vermediği yetkileri kendi tasarrufunda bulundurabilecektir. Ayrıca ortaklık devletleri, birbirleriyle ve ortak devlet ile işbirliği anlaşmaları imzalayabilecektir. Böylece birbirlerinin yetkilerine ve işlevlerine müdahale edemeyecek olan ortak devlet ile ortaklık devletlerinin temel anayasaya aykırı düşen herhangi bir yasası geçersiz sayacaklarını taahhüt etmiş olacaktırlar.

Bundan da anlaşılıyor ki egemenlik, Gali Fikirler Dizisi” nde ifade edildiği gibi adadaki iki toplumdaki kaynaklanmaktadır. Fakat Gali planında, daha çok federal yönetim anlayışı benimsenmiştir. Dolayısıyla ortaklık kuran devletlere, Türk tarafının talep ettiği gibi, iki tarafın eşit ve karşılıklı olarak kabul gören, uluslararası anlamda tanınan ve self-determinasyon hakkını içeren egemenlik verilmemiştir.

Aslında teklif edilen anayasal düzene göre egemenlik yetkisi, Kıbrıs” ın temel anayasasından kaynaklanmaktadır. Ortak devlet ile ortaklık devletleri, temel anayasanın çizdiği sınırlar ve bu anayasadan aldıkları yetki ve işlemler çerçevesinde, kendi bölgelerinde, egemence hareket edebileceklerdir. Yani ortaklık devletleri, ancak ortak devletin yetkisi dışındaki alanlarda „egemence” yetkilendirileceklerdir. Bu durumda egemenlik, Türk tezinin aksine, ortaklık devletlerinden federal devlete devredilmeyecektir. Dolayısıyla Gali planında öngörülen egemenlik, yalnızca federe devlet içindeki yürütmenin özerkliği olarak nitelendirilmiştir.

Ayrıca planda, iki egemen devletin birlikteliği değil, iki coğrafi özerk parçanın birleşmesi ve bu iki federe devletin, temel anayasadan egemen yetkileri alması istenmektedir. Diğer taraftan egemence kullanılacak yetkiler, planda ifade edildiği gibi sınırlandırılmışlardır. Örneğin, federe devletler, anayasa hükümlerine aykırı, herhangi bir yasal düzenlemeye gidemeyeceklerdir. Diğer bir ifadeyle, federe devletlerin anayasalarındaki maddeler, temel anayasa ile uyumlu olmak zorundadırlar. Böylece coğrafi temele göre ayrılan federe devletlerin, zaman içerisinde aleyhlerine gelişebilecek bir oluşuma karşı, kendilerini korumak amacıyla, temel anayasayı, tek başına düzenlemeye gitmeleri mümkün olmayacaktır. Bu aşamada, federe devletler, temel anayasada değişikliğe gitmek zorundadırlar. Ancak anayasal değişiklikler, her iki federe devlette yapılacak referandumlarla gerçekleştirilebilecektir. Bu nedenle tarafların birbirinin aleyhine anayasa değişikliğine gidememesi, bir yandan olumlu bir gelişme gibi görülmektedir. Fakat Türk tarafına göre Gali, egemenlik konusundaki tutumuyla federasyondan yana pek

olmadığını, hatta Rum tezini desteklediğini belirtir birtakım ipuçları vermektedir. Aslında Türklerin bu konudaki dayanağı, egemenlik konusuna ilişkin olarak raporda kullanılan deyimler veya buna yüklenen anlamlardır.

Gali Fikirler Dizisi" ne ilk bakışta olumlu yanıyla bakılacak olursa, Türkler açısından „eşitlik ilkesi" vardır. Dolayısıyla egemenlik, yalnız Kıbrıs Rum toplumunda değil, aynı zamanda Türk toplumunda da bulunmaktadır. Ancak nihayete eriştikten sonra kurulacak federasyonun egemenliği noktasında da ayrı bir tanımlama vardır. Ancak o noktaya erişilirken, ne olacağına dair herhangi bir bilgi, emare veya tanımlama yoktur. Oysa Kıbrıslı Türklerin elde etmeye çalıştığı şey, bütün federasyonlarda olduğu gibi egemenliğin oluşmasında iki egemen birimin birleşmesinden kaynaklandığının belirtilmesidir. Fakat BM, ona dair henüz bir açıklama yapmış değildir. Aslında bu belirsizlik, Kıbrıslı Türklerin istekleriyle daha da belirginleşmektedir. Acaba bu ortaklık yürümezse, sonrasında ne olacaktır? Bu belli değildir. Yoksa Kıbrıslı Türkler, egemenlik sahibi birimlerden biri olarak kendilerini tekrar bağımsız mı hissedeceklerdir? Aslında bu endişe, Kıbrıslı Rumların fikir dünyasında da her zaman için vardır. Dolayısıyla onlara göre yeni kurulacak devlette, egemenliklerin birleşmesi söz konusu değildir ve de olmamalıdır. Kaldı ki federal devlet kurulduktan sonra egemenlik her „iki toplumdadır" demek doğru değildir.¹⁰⁸ Sırf bu yüzden Kıbrıslı Türkler tarafından önerilen bütün formüller, BM yetkililerince reddedilmiştir. Yani Kıbrıs" taki iki etnik toplumdaki her biri, İsviçre" deki kantonlar kadar bile egemen olamayacaktır.

Bundan da anlaşılıyor ki, Denктаş, BM" nin 750 sayılı kararında yer alan temel ilkelerin dışında öne sürdüğü şartların başlıcalarını egemenlik, eşitlik, anayasa, yönetim şekli ve „İsviçre modeli çözüm" olarak sıralamıştır. Hatta Denктаş, Türk tarafınca çok önemli görülen İsviçre tipi kantonal sistemin üzerinde neden bu kadar ısrarla durduklarını açıklamıştır. Çünkü Kıbrıs" ta kalıcı bir barış için iki toplumluluk ve iki kesimlilik ilkesinin yeterli olmayacağını vurgulayan Denктаş, "ileride papazın biri çıkıp yine bize saldırırsa, Türk ordusu daha rahat müdahale edebilsin diye İsviçre örneğinde olduğu gibi kantonal egemenlik sistemi istiyoruz" demiştir.¹⁰⁹ Yine Denктаş" a göre "mademki Kıbrıslı Rumlar, bu sefer bazı şeyleri kabul eder gözükyorlardı, o halde ileride bir kez daha yaptıkları anlaşmayı yırtıp atmalarını önlemek için federal anayasada bir taahhütte bulunsunlar."¹¹⁰ Yani onun istediği şey,

egemenliğin İsviçre" de olduğu gibi, Kıbrıs" ta da aynen uygulanmasıdır. Çünkü Türk tarafı, ileride bir papazın veya siyasi bir kişiliğin „bu anayasa geçersizdir" deyip saldırıya geçmesi halinde, "dünya bunu bir iç savaş olarak kabul etmesin" görüşünü savunmaktadır. Böylece Türkler „biz federasyonun bağımsız bir parçasıyız" diye ayrılabilir, kimse de onları kurulmuş bir devleti, parçalayıcı unsur olarak gösteremeyecektir.¹¹² Dolayısıyla Kıbrıslı Rumlar, uluslararası forumlarda bütün Kıbrıs" ın hükümeti sıfatını taşıyamayacaklardır. Bundan hareketle Türk tarafı federal devletin kuruluşunda, egemenliği her vesile ile dile getirmektedir. Çünkü Türkler'e göre federalizmin kökeninde, sosyal kaynaşma vardır.¹¹³ Dolayısıyla Gobi" nin de ifade ettiği gibi sosyal açıdan kaynaşmayan grupların, federal bir çatı altında birleşmeleri mümkün değildir.¹¹⁴

Her ne kadar da Fikirler Dizisi" nde, federal anayasa ile ilgili olarak „egemenlik iki toplumdaki kaynaklanır ve iki toplum da eşittir; biri azınlık biri çoğunluk değildir" deniyorsa da bunlar birer anayasal hak olarak görülmesi kuvvetle muhtemeldir.¹¹⁵ Çünkü Gali" nin tavır ve konuşmalarından anlaşıldığına göre Kıbrıs" taki Türk talepleri ne kadar meşru olursa olsun, federal devletin „parçalanmasına" ¹¹⁶ yol açacak şekilde veya suistimal edilebilecek „aşırı" ¹¹⁷ haklara sahip olunmamasına dayanmaktadır. Bundan hareketle Kıbrıs" ta federasyon veya konfederasyon formülüne dayalı herhangi bir çözümün bulunması oldukça zordur. Çünkü her iki toplumun birbirine karşı „psikolojik" ¹¹⁸ olarak duyduğu herhangi bir yakınlık yoktur.¹¹⁹

Quarterly (Summer 1995): 42; Süha Bölükbaşı, *Barişçi Çözumsuzlük* (İstanbul, 2001), 335.

117 Set of Ideas on Overall Framework Agreement on Cyprus, UN Paper, 7; Theophylactou, "German Solution," 42; Bölükbaşı, *Çözumsuzlük*, 335.

118 Hugo Gobi, *Rethinking Cyprus* (Tel-Aviv, 1993), 76; Michael Stephen, *The Cyprus Question The British – Northern Cyprus* (London, 1997), 98.

119 Bu dönemle ilgili olarak Comar Araştırma Şirketinin, adadaki Türkler arasında Kıbrıs sorununa ilişkin beklentilerini ve değerlendirmelerini saptamaya yönelik olarak yaptığı bir kamuoyu araştırmasında, federasyon isteyenlerin oranı %20.6" dir. Bunun için bkz. *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No:5441, 3.

120 Aleksis İraklidis, "Denktaş" ın Katıldığı Toplantıda Papadopoulos" un Gizlediği Dosya," *Radikal Gazetesi*, 23 Mayıs 2003, No:7895, 8.

121 Şen Esra Özçelik, *Contending Approaches to The Cyprus Problem: Confederation Against Federation*, The Institute of Economics and Social Sciences, The Degree of Master of International Relations in The Department of International Relations, Bilkent University (Ankara, 2001), 29.

122 KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası, [Erişim Tarihi:29.10.2008].

123 Heinz Kramer, "The Cyprus Problem and European Security," *Survival*, XXXIX (Autumn 1997): 22.

124 Özçelik, *Contending Approaches*, 30.

125 Gobi, *Rethinking Cyprus*, 85; Michael Moran, *Sovereignty Divided Essays on the International Dimensions of The Cyprus Problem* (Nicosia, 1998), 79.

126 Sabahattin İsmail, *150 Sorunda Kıbrıs Sorunu* (İstanbul, 1998), 225.

127 Andreas Theophanous, *The Political Economy of A Federal Cyprus* (Nicosia, 1996), 216; Clemenet H. Dodd, *The Cyprus Imbroglia* (London, 1998, 48.

128 İsmail, *Kıbrıs Sorunu*, 295.

129 SİSAV (1993), 1.

130 SİSAV (1993), 1-2.

131 SİSAV (1993), 3.

132 Denker, *Kıbrıs Sorunu*, 17.

133 Soysal, "İkili Görüşmeler," 35.

Aslında Kıbrıslı Rumların pek çoğunda Türklere karşı „antipati“ ve „küçümseme“ duyguları olduğu bilinmektedir. Kıbrıslı Rumlardaki bu antipati ve küçümseme duygusunun nedeni, esasında Kıbrıs“ taki toplumlararası çatışmanın derinliklerinde yatmaktadır.¹²⁰ Bundan hareketle Kıbrıslı Rumlar, Gali Fikirler Dizisi“ ni, toplumların kendi sınırları içinde tam egemen olacağı gevşek bir federasyon temeline dayandığını iddia etmektedirler. Bu çözüm planında merkezi hükümetteki egemenliğin eşit olarak bölüneceğini ve buna dayalı olarak savunma, dışişleri, gümrük ve para politikalarında, merkezi hükümetin ortak karar alma yetkisi altında olacağını ileri sürmektedirler.¹²¹

Bu yüzden Kıbrıslı Rumlara göre Kıbrıs“ taki iki halka ve iki devlete dayalı¹²² yeni bir devlet kurulması mümkün değildir. Halbuki Kıbrıslı Türkler, başından beri siyasal eşitliği ve iki eşit devlet modelini istemektedirler.¹²³ Bundan hareketle merkezi hükümetin yapısı altında

güvenlik, dış politika ve ekonomik kararlar, müşterek olarak alınacak ve bunlar, aynen hayata geçirileceklerdir.¹²⁴ Bunun dışındaki kararlar, federe devletlerce alınacaktır. Bu yüzden Gobi" nin de ifade ettiği gibi federal devlet, iki ayrı cumhuriyetten oluşmalı ve her bir cumhuriyet, uluslararası kamuoyunda tanınmalıdır.¹²⁵ Gerçi tanınma, devletlerin siyasi iradesine bağlı bir konudur.¹²⁶ Halbuki Gali Fikirler Dizisi" nde tanınma, federe devletlere değil, federal devlete yönelik hukuki bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.¹²⁷

Görüldüğü gibi Kıbrıs" ta BM" nin izlediği yönetimle ve mevcut BM kararları çerçevesinde getirilmeye çalışılan federal bir uzlaşmayla sorunun çözümlenmesi oldukça zordur. Türk tarafına göre sorunun en doğru çözümü, Türklerin toprak vermesi karşılığında KKTC" nin tanınması ve iki devletin konfederasyonel bir yapı çerçevesinde oluşturulmasıdır.¹²⁸ Aksi takdirde federal anayasanın, Kıbrıs" ta yürüyemeyeceğini iddia etmektedirler.

Aslında siyasi eşitlik ilkesi, BM" nin 750 ve 774 sayılı kararlarında da bulunmaktadır. Her şeyden önce Gali Fikirler Dizisi, Türklerle Rumların toplum eşitliğini kabul etmektedir. Zaten bu hususlar, Güvenlik Konseyi kararları ile de teyit edilmişlerdir. Ne var ki her iki toplumun siyasi eşitliği teminat altına alınmışsa da federal devletin her alanında eşit sayıda¹²⁹ katılım hakkı olacağı manasına gelmediği bilinmektedir. Bu eşitlik, 5. maddede de belirtildiği gibi, iki toplumun oluşturacağı federal hükümetin bütün organlarına ve kararlarına etkin biçimde iştiraki, federal hükümetin, toplumlardan biri aleyhine herhangi bir tedbir alamayacak şekilde kuvvetlendirilmemesini sağlayacak ve iki federe devletin eşitliği çerçevesinde onlara aynı hak ve görevlerin verilmesi suretiyle gerçekleştirilecektir.¹³⁰ Zaten Federal Cumhuriyetin, siyasi açıdan eşit iki federe devletin oluşturduğu bir ülke olacağı yadsınmaz bir gerçektir.

Bunun yanı sıra her bir federe devletin, federasyonun egemenliği ile sınırlandırılmadığı müddetçe egemen olması da kararlaştırılmıştır.¹³¹ Bunun sonucunda egemenliğini siyasi açıdan eşit ve iki hukuki kişilikten alan, iki toplumlu ve iki kesimli federal bir cumhuriyetin kurulması söz konusu olabilecektir. Diğer bir deyişle, eşit iki federe devletten her biri, kendi iradeleri ile egemenlik haklarından bir bölümünü federal hükümete aktarmış olacaklardır. Bu yönü ile Kıbrıs" ta idari sınırla, egemenlik sınırı arasında ve idari bakımdan eşit birimlerde oluşan bir federasyonla, egemen bir birim olarak eşit devletlerden oluşan federasyonlar arasında ciddi bir fark olduğu görülür.

Birincisinde üniter merkezli devlet, yeniden idari bir yapılanmayla, yukarıdan aşağıya doğru kendi içinde idari bölgeler oluştururken, oluşturduğu bu idari bölgelere bazı yetkiler vermektedir. Yani idari yönden üniter devletten, federatif yapıya bir devlete geçiş söz konusudur. Dilediği zaman bu yetkilerin alanını daraltır, genişletir veya tümünden kaldırıp yeniden üniter bir sisteme geçebilir. İkincisinde ise federal devlet, egemen ve eşit devletlerden meydana gelmekte ve yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya doğru oluşmaktadır. Bir anlaşmazlık anında egemen devletler merkeze devrettikleri yetkilerini geri alabilmekte ve eski bağımsız statüsüne dönebilmektedirler. Çünkü merkezi devlet, zayıftır ve belirleyici değildir. Bundan hareketle egemenliğe dayanmayan hak, gerçek anlamı ile hak değildir.¹³² Zaten bu durumun aksi yönü, bilimsel ve siyasal gerçeğe pek uygun düşmemektedir.

Kaldı ki planda, yan çizilen noktalardan birisi de siyasal eşitliktir. Aslında Gali" nin raporunda, siyasal eşitliği ayrıntılı bir biçimde tanımlamış gibi görünüyorsa da bu tanımlamada Türk tarafının önem verdiği birkaç noktaya dikkat etmemiştir. Her şeyden önce siyasal eşitlik, elbet ki sayısal eşitlik manasına gelmemektedir. Ama bu, çeşitli yollardan sağlanabilecek bir niteliktir. Bir kere federal yapıdaki yeni anayasa, her iki toplumun serbest iradesi ile kabul edilecektir. Hal böyle olunca her iki toplum, bütün organlara ve federal devletin bütün kararlarına katılacaktır. Ancak alınan bir karardan, herhangi bir tarafın mağdur olmaması veya çıkarlarının zarar görmemesi için gerekli birtakım önlemler alınacaktır. Ancak raporda, Türkler için siyasal eşitliğin temel noktalarından birisi olan „dönüşümlü başkanlık“ konusuna değinilmemiş ve bu sorun, göz ardı edilerek ihmal edilmiştir.¹³³ Özellikle Cumhurbaşkanlığı" nin dönüşümlü olması veya rotasyona tabi tutulması, eşitliğin zuhuru açısından önemli bir göstergedir. Aslında bu konuyla ilgili olarak başka çözümler düşünülüyorsa da önemli olan, bunun, Türkler için bir gösterge haline gelmiş olmasıdır. Zaten Türk tarafına göre eğer federal bir devlette, Cumhurbaşkanlığı makamı dönüşümlü değilse, yani öbür toplum karşı taraftan herhangi birini devlet başkanı olarak bir süre için dahi görmeye tahammül edemiyorsa, böyle bir ortaklığın ayakta kalması veya tarafların ulvi çıkarlarının korunması mümkün değildir.

Hatta Gali" nin bir başka tutumu da Türk toplumunun özellikle hassas olduğu anayasal konulardaki kayıtsızlığıdır. Genel Sekreter, Denktaş" ın egemenlik, geçici hükümet ve federal yürütme gibi başlıklarda ortaya koyduğu görüşlere, „soğuk“ bir karşılık vermekte ve kendisinden

Fikirler Dizisi" nin hassas dengesini bozacak önerilerde bulunmamasını istemektedir.¹³⁴ Bir başka deyişle Gali, Türkler açısından en hayati konularda, "bunlar üzerinde direnmeyin"¹³⁵ mesajını vermektedir. Halbuki BM, Kıbrıs için kabul edilen ve temel ilkelere biri olan „iki toplumun eşitliği“ prensibini uygulaması gerekirdi.¹³⁶

- 134 Halil Kepoğlu, *Kıbrıs Sorunu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Ankara, 1995), 60.
- 135 Kepoğlu, *Kıbrıs Sorunu*, 60.
- 136 Olgun, "Ciddi Eleştiri," 7; Deliceirmek, *Haklılık ve Kararlılık* 182.
- 137 *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No:66, 11.
- 138 *Fileleftheros Gazetesi*, 2 Temmuz 1992, No:919, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 2 Temmuz 1992, No:12, 1.
- 139 Egemenlik bölgesinin daraltılmasıyla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz. Morton H. Halperin and David J. Scheffer, *Carnegie Endowment for International Peace* (Washington, 1992), 140.
- 140 *Simerini Gazetesi*, 17 Temmuz 1992, No:622, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 17 Temmuz 1992, No:25, 3.
- 141 Orbay Deliceirmek, "Toprak Konusu ve Rum Tutarsızlıkları 1964-1996," KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi – Yayınlanmamış Özel Rapor, Lefkoşa, 1997, 69.
- 142 *Simerini Gazetesi*, 17 Temmuz 1992, No:622, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 17 Temmuz 1992, No:25, 3.
- 143 *Simerini Gazetesi*, 17 Temmuz 1992, No:622, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 17 Temmuz 1992, No:25, 3.
- 144 Tanju Erdem, "Türk-Yunan Barışı İçin Kıbrıs" ta Gerçekçilik," *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Temmuz 1992, No:6551, 9; Deliceirmek, *Haklılık ve Kararlılık* 106.
- 145 Halil Fikret Alasya, "Bir Denктаş Var !," *Tercüman Gazetesi*, 10 Eylül 1993, No: 9622, 9.
- 146 *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No:16, 10.
- 147 *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No:451, 3.
- 148 Mehmet Ali Birand, "Denктаş" ın Müzakere Taktiği Doğruydu," *Sabah Gazetesi*, 17 Ağustos 1992, No:22365, 7.
- 149 Erol Manısalı, "Kıbrıs" ta Yarın Barış Sağlamak İstiyorsak, Gerçekleri Bugün Görmeliyiz," *Milliyet Gazetesi*, 17 Ekim 1992a, No:71379, 7.
- 150 *Fileleftheros Gazetesi*, 24 Ağustos 1992, No:966, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 24 Ağustos 1992, No:16, 2.

¹⁵¹ *Fileleftheros Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No:457, 1; *Agon Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No:941, 4; *Haravgi Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No:567, 3; *Eleftherotipia Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No:231, 2; *Simerini Gazetesi*,

Aslında adadaki bugünkü siyasal konjonktür, sorunun iki ayrı bağımsız devletin tescili bazında çözümlenmesine daha müsait görünmektedir. Ne var ki Türk tarafının, koşullar tam olgunlaşmadan böyle bir istekle ortaya çıkması, uyuşmazlıkla suçlanmasına ve yalnızlığa itilmesine yol açacaktır. Dolayısıyla ister istemez, yeni bir *modus vivendi* (geçici anlaşmalar) ortamı doğmaktadır. Bu yüzden Türk tarafı bu *modus vivendinin* içeriğini, gevşek bir konfederasyon, hatta mümkün olabilirse bunun da ötesine geçerek, mesela Sovyetler Birliği" nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Bağımsız Devletler Topluluğu gibi bir düzenleme isteyebilir. Aslında böyle bir düzenlemenin adı da önemli değildir. Aksine adını koymak, bu aşamada ürktücü de olabilir. Yani üzerinde ağırlıklı olarak durulması gereken husus, yeni düzenlemeye dair içeriğin yukarıda belirlenen amaca uygun olmasının sağlanmasıdır.

Bundan hareketle Kıbrıs sorununun anayasal boyutuyla kesin bir çözüme bağlanmadığı bir sırada, federe devletlerin yüzölçümü hakkında herhangi bir görüş belirtmek Türk tarafınca hatalı olacaktır. Hiç kuşku yok ki, Türklerin belirttiği hususlar anayasada teminat altına alınmadan, Kıbrıslı Rumların isteği olan göçmenlerin çoğunun Rum yönetimi altındaki evlerine dönmeleri mümkün olamayacaktır.¹³⁷ Türklerin istekleri, anayasal güvence altına alınarak karşılanması, coğrafi düzenlemeler adı altında yapılacak sınır değişiklikleri, daha az acılı hale gelecektir.¹³⁸ Bunun üzerine 15 Temmuz 1992 tarihinde başlayan ikinci tur görüşmelerde, iki toplumlu ve iki kesimli federal bir devletin kurulması için Kıbrıslı Türklerin „egemenlik bölgesinin daraltılması“¹³⁹ ve federal anayasanın, eşit yetkilere sahip iki toplumlu federal bir yapıya dönüştürülmesi tasarlanmıştır.¹⁴⁰

Ayrıca Gali, Fikirler Dizisi" ne dayanan bu formül çerçevesinde herhangi bir ilerleme sağlanması durumunda Vasiliu ve Denктаş" 1 ortak görüşmeye çağıracağını ve yapılacak görüşmelerde, anayasal konuların ele alınacağını belirtmiştir.¹⁴¹ Buna ilaveten her şeyin yolunda gitmesi halinde, bu formülün detaylarını incelemek amacıyla, 8 Ağustos" da, BM merkezinde komiteler oluşturulacağını ve aksilik olmaması halinde bu

komitelerin, 1993 yılı Şubat ayında görevlerini bitireceklerini ifade etmiştir.¹⁴²

Buna karşın Kıbrıslı Rumlar, Gali ve ABD" nin hazırladığı plana uygun gitmesi durumunda, yasal Kıbrıs Cumhuriyeti" nin yerini, geçici federal hükümetin devralacağını, böyle bir gelişmenin Kıbrıs Cumhuriyeti için büyük bir tehlike oluşturacağını iddia etmişlerdir. Böyle bir durumda, Kıbrıs Cumhuriyeti" nin tanınmış bir devlet olmayacağını ve Denктаş" ın da bundan yararlanacağını öne sürerken, Denктаş" ın rahatlıkla sorun yaratarak, bu devletten kolayca ayrılacağını iddia etmişlerdir.¹⁴³

Bundan da anlaşılıyor ki, Rumlar, Türklerle yönetim erkini eşit olarak paylaşma arzusunda değillerdir. Aslında Kıbrıslı Rumların, bu tutumlarını ısrarla sürdürmeleri, uluslararası platformlardaki diğer ülkeleri, Türkiye aleyhine kışkırtmasından kaynaklanmaktadır.¹⁴⁴ Pek tabii ki bunun etkileri New York" ta da görülmüştür. Özellikle New York" taki görüşmelerde, Denктаş" ın toprak konusu ile anayasa konusunun aynı anda görüşülmesi yönündeki ısrarı,¹⁴⁵ günlerce süren pazarlıklardan sonra kısmi de olsa kabul edilmiştir.¹⁴⁶ Aslında Türklerin bu konudaki amacı farklıdır. Çünkü Türkler, zaten gereken fedakarlığı göstererek Rumlardan ne geldiğini veya ne geleceğini bilmeden toprak tavizinde bulunduğunu, dolayısıyla karşılığında kendi güvenliği için istenilen şeylerin anayasada yer alması gerektiğine inanmaktadırlar.¹⁴⁷ Fakat Türklere göre Rumlar, toprak tavizini aldıktan sonra "Türklerin anayasaya dair isteklerinin hiçbirini kabul etmiyoruz" demeleri durumunda, ne olacağı meçhuldür.¹⁴⁸

Özellikle anayasal konularda öne sürülen önerilerden geri adım atılması halinde, adanın uzun vadede Rum yönetiminin etkinliğine gireceğini belirten Türkler, toprak tavizi konusunda daha ileri adım atmayacaklarını belirtmişlerdir.¹⁴⁹ Halbuki Kıbrıs görüşmelerinde temel amaç, eşit yetki ve kaynak paylaşımına bağlı olarak sürdürülebilir bir anayasal düzeni kurmaktır.

Bu yüzden Gali, anayasa konusunda uzlaşmacı formüller düşündüğünü ve bu formülleri bir „paket anlaşması“ haline getirmeyi amaçladığını ifade etmiştir.¹⁵⁰ Fakat Gali" nin hazırladığı raporda, bu formüllere yer vermediği görülmüştür. Çünkü Genel Sekreter, Denктаş" ın anayasa konusundaki önerilerinin hiç birini kayda değer bulmadığını belirtmiştir. Aslında Denктаş" ın kayda değer olmayan önerileri ayrı egemenlik, federal hükümetle eşit temsiliyet, kararların alınmasında oybirliği ve dönüşümlü başkanlıktır.¹⁵¹ Ancak Genel Sekreter, bunların

- 27 Ağustos 1992, No:602, 1-3; *Cyprus Mail Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No:112, 2-4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 27 Ağustos 1992, No:4, 1-4.
- 152 SİSAV (1993), 7.
- 153 SİSAV (1993), 10.
- 154 *Alithia Gazetesi*, 2 Eylül 1992, No:221, 4; Rum Basın Özetleri, 2 Eylül 1992, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, No:2, 4.
- 155 O dönem ABD" nin Kıbrıs Büyükelçisi Galen Stone: "Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunabilmesi için her iki tarafın da taviz vermesi gerekmektedir. Kıbrıs Türk tarafı toprak konusunda, Rum tarafı da anayasa konusunda tavizler vermelidirler" demiştir. Bunun için bkz... *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Mayıs 1981, No:106, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 12 Mayıs 1981, No:106, 1; Rum Basın Özetleri, 1981, KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, 1; Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 12 Mayıs 1981, TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, No:106, 1.
- 156 *Eleftherotipia Gazetesi*, 7 Eylül 1992, No:209, 2; Rum Basın Özetleri, 7 Eylül 1992, No:41, 2.
- 157 *Fileleftheros Gazetesi*, 11 Eylül 1992, No:411, 2; Rum Basın Özetleri, 11 Eylül 1992, No:48, 2.
- 158 Rüstem Z. Tatar, "Federasyon, Toprak ve Ekonomi," *Halkın Sesi Gazetesi*, 17 Eylül 1992, No:558, 3.
- 159 *Agon Gazetesi*, 18 Eylül 1992, No:522, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 18 Eylül 1992, No:6, 2.
- 160 *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ekim 1992, No:744, 10.
- 161 *Alithia Gazetesi*, 8 Kasım 1992, No:1225, 4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 8 Kasım 1992, No:3, 4.
- 162 *Fileleftheros Gazetesi*, 20 Eylül 1992, No:744, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 20 Eylül 1992, No:13, 1.
- 163 *Fileleftheros Gazetesi*, 20 Eylül 1992, No:744, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 20 Eylül 1992, No:9, 1.
- 164 Commission Opinion, 1994:11; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, GKRY" nin AB Üyeliği, 1994, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, 11; *Eleftheria Dis Gnomi Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No:779, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 4 Kasım 1992, No:6, 1.
- 165 *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No:502, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 4 Kasım 1992, No:8, 3; *Haravgi Gazetesi*, 5 Kasım 1992, No:457, 2; *TAK*

hiç birine değinmemiştir. Ama yine de Gali, „Geçici Düzenlemelere“ ait hükümlerin yürürlüğe girmesini müteakip, bunların tamamlanacağını belirtmiştir. Böylece Kıbrıs” ta yeni bir ortaklık çıkacaktır. Bu ortaklığa göre anayasal açıdan iki toplumlu ve toprak açısından da iki kesimli bir federasyon çerçevesinde, federal yapılı yeni bir Kıbrıs Anayasası vücuda gelecektir.

Ayrıca sözü edilen federal anayasa, her iki toplumda ayrı ayrı yapılacak referandumlarla (md. 9) kabul edilecek ve ona göre yürürlüğe girecektir. Bu yönü ile federal anayasa, her bir toplumun kişiliğini, bütünlüğünü ve güvenliğini koruduğu kadar siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve dini haklarını da muhafaza edecektir (md. 12).

Hiç kuşku yok ki, dünya kamuoyunda kabul edilen temel hak ve özgürlükler, federal anayasaya da dahil edileceklerdir. Seyahat, ikamet ve mülk edinme özgürlükleri, federal anayasa ile teminat altına alınacaktır. Bu hakların uygulanması sırasında 1977 Zirve Anlaşması ve yukarıda ifade edilen temel ilkeler de dikkate alınacaktır. Seyahat özgürlüğü, herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmaksızın, Federal Cumhuriyetin kurulması ile birlikte yürürlüğe girecek, ikamet ve mülk edinme özgürlükleri ise toprak ayarlamalarının ortaya çıkaracağı yerleştirme sürecinin sonuçlanmasından sonra uygulanacaktır. Bu yüzden federe devletler, bu hakları geçici devrede, federal anayasaya uygun olarak ve mutabık kalınacak biçimde düzenleyeceklerdir (md. 47-51). Lakin Kıbrıslı Rumlar, kişi hak ve özgürlüklerin federasyonun bütününde yeknesak bir biçimde uygulanmasını ve bunların, federal anayasada yer almasını, federasyon tarafından bizzat korunmasını ve federe devletler tarafından uygulanmasını kabul etmekle birlikte, uluslararası hukuka ve insan hakları sözleşmelerine aykırı bulunan sınırlamalara karşı vaziyet aldıklarını, 1974 “ te veya daha önce diğer toplum üyelerine karşı şiddet hareketlerinde bulunmuş kişilerin, ilgili federe devlete dönüşlerinin yasaklanmasının insan haklarının ihlali mahiyetinde olacağı için bu konuya ilişkin kanunun federal düzeyde olması gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁵² Buna karşın Kıbrıslı Türkler, federasyonun anayasal veçheleri üzerinde anlaşmaya varılmasından ve Rum tarafının özellikle federal yapı içinde yetki taksimine razı olduğunu açıklamasından sonra haritanın çizilebileceğini ifade etmişlerdir.¹⁵³ Bundan da anlaşılıyor ki Türkler, toprak vererek, anayasal ve ekonomik hakları¹⁵⁴ elde etmeye çalışmaktadırlar.¹⁵⁵ Böylece anayasa konusunda daha ziyade Rum tarafına baskı yapılacağı ve bu baskının Amerikalılarla İngilizlerden

geleceği anlaşılmaktadır.¹⁵⁶ Aslında toprak konusunun, anayasayla birlikte ele alınması, Rum tarafını fazlasıyla kaygılandıran bir durumdur.¹⁵⁷ Bundan da anlaşılıyor ki dünya kamuoyu, Kıbrıs sorununun adil ve kalıcı bir şekilde çözümlenebilmesi için topraktan çok, anayasal düzenlemelere önem verdiği bilinmektedir.

Aslında dünya kamuoyu, Türk tarafının kaygılarının giderilmesinin önemli ve zorunlu olduğunu anlamıştır. Ancak Rum tarafının „federasyon“ anlayışının, Türk tarafındaki ile bağdaşmadığı ortadadır. Çünkü Kıbrıslı Rumların, federasyon adı altında kamuflle edilmiş çoğunluk idaresini elde etme peşinde olduğu ve bu yaklaşımla, kalıcı bir çözüme ulaşılmasının mümkün olmayacağı görülmüştür.¹⁵⁸ Bundan da anlaşılıyor ki, her iki taraf için de önemli olanın, bulunacak çözümün kalıcılığı ve sürdürülebilir olduğu unutulmuştur.

Hal böyle iken Fikirler Dizisi“ nin içeriğinde bazı hükümler vardır ki, toplumları çatışmaya sürükleyebilecek nitelik taşımaktadır.¹⁵⁹ Üstelik herhangi bir konuda anlaşmazlık meydana geldiği zaman bunların aşılabilmesi için herhangi bir mekanizma da öngörülmemiştir. Dolayısıyla bütün bu boşluklar, kurulacak devletin anayasal düzenin çalışmasını zorlaştıracak veya engelleyecektir. Bu yönü ile uygulanabilir bir anayasanın hayata geçirilmesi şarttır.¹⁶⁰ Bu yüzdendir ki taraflar, anayasal düzenlemeler ve haklar arasında başından beri gel-gitler yaşamışlardır.

Özellikle Rumlara göre Türklerin stratejik hedefi, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti“ nin Türk kanadını, uygun koşulların meydana geldiği bir anda, federasyondan kesip almak ve ondan sonra kendi federe devletinin, bağımsız bir devlet olarak uluslararası camia tarafından tanınmasını sağlamaktır.¹⁶¹ Zaten onlara göre Türklerin, Federe Türk Devleti“ nin kendi kendine yeterliliğini teminat altına alacak koşulları ileri sürmesinin temel amacı budur.¹⁶²

Aslında bu değerlendirme, Dışişleri eski Bakanı Yakovu“ ya aittir. Yakovu“ ya göre Türklerin ikinci aşamadaki hedefi ise federasyonun Türk kanadına devlet niteliği ve yeterlilik kazandırmak ve federasyonun daha doğarken ölmesi ya da daha sonra çökmesi halinde, Türklerin kendi devletlerine sahip olmalarını sağlayacak temel koşulları sağlamaktır.¹⁶³ Bu yüzden Kıbrıslı Rumlar, kurulacak olan federasyonunun çökmesi halinde, federasyonu oluşturan tarafların devlet niteliğini kazanmasını istemiyorlardı. Aslında Yakovu, bu durumu çarpıcı bir şekilde özetlemiştir. Yakovu, Kıbrıslı Rumların federasyon, Türklerin ise

konfederasyon¹⁶⁴ peşinde koştüğünü ve bundan sonraki mücadelenin, bu ikisi arasında cereyan edeceğini belirtmiştir.¹⁶⁵ Fakat şu bir gerçektir ki Rum tarafının bugüne kadar yapılan görüşmelerde ortaya koyduğu tutum ve Kıbrıs Rum yönetiminde hakim olan siyasi irade göz önüne alınacak olursa, Kıbrıslı Rumlar, Türklerin egemenlik konusundaki haklarına tümenden karşıdırlar.¹⁶⁶ Hatta bunun için Avrupa ülkelerini örnek göstermektedirler. Özellikle “Avrupa”nın her ülkesinde yaşayan topluluklar, bağımsız olacak olsalardı, Avrupa tamamen dağılırdı” görüşünü savunmaktadırlar.¹⁶⁷

- Rum Basın Bülteni*, 5 Kasım 1992, No:3, 2; *Fileleftheros Gazetesi*, 20 Eylül 1992, No:744, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 20 Eylül 1992, No:6, 2.
- 166 Manisalı, “Gerçekleri Bugün Görmeliyiz,” 11.
- 167 *Kathimerini Gazetesi*, 19 Ekim 1992, No:8895, 3; *TAK Rum Basın Özetleri*, 19 Ekim 1992, No:93, 3.
- 168 “Vasilii” nun İstekleri,” *Agon Gazetesi*, 21 Ekim 1992, No:841, 4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 21 Ekim 1992, No:44, 4.
- 169 *Agon Gazetesi*, 21 Ekim 1992, No:841, 4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 21 Ekim 1992, No:44, 4.
- 170 *Eleftheria Dis Gnomi Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No:779, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 4 Kasım 1992, No:2, 1.
- 171 *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No:502, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 4 Kasım 1992, No:13, 2.
- 172 a.g.e.
- 173 a.g.e.
- 174 *Haravgi Gazetesi*, 5 Kasım 1992, No:457, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 5 Kasım 1992, No:6, 2.
- 175 Bkz. *Simerini Gazetesi*, 5 Haziran 1992, No:321, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 5 Haziran 1992, No:1, 2; İsmail, *Kıbrıs Sorunu*, 256.
- 176 Deliceırmak, *Haklılık ve Kararlılık* 115.
- 177 *Eleftherotipia Gazetesi*, 20 Temmuz 1992, No:816, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 20 Temmuz 1992, No:3, 3.
- 178 *Kıbrıs Gazetesi*, 3 Temmuz 1992, No:302, 10.
- 179 Fahir Armaoğlu, “Kıbrıs Plânı,” *Tercüman Gazetesi*, 21 Nisan 1992, No:30225, 6.
- 180 *Kıbrıs Gazetesi*, 17 Nisan 1992, No:809, 3.
- 181 SİSAV (1993), 12.
- 182 Gökhan Kılınç, “Annan Plânı Bahçeşehir Üniversitesinde Mercek Altına Alındı,” *Yenidüzen Gazetesi*, 3 Şubat 2003, No:6623, 1.
- 183 Haluk Ülman, “Her Çözüm, Çözüm Değildir,” *Yeni Günaydın Gazetesi*, 24 Aralık 1992, No:89961, 7.
- 184 Mete Tümerkan, “Kıbrıs” ın AB Üyeliği Sürecinde Türkiye Göz Ardı Edilemez,” *Kıbrıs Mektubu XV* (Şubat – Mart 2002): 14.
- 185 İsmail, *Kıbrıs Sorunu*, 250; Oktay Ekşi, “Aynı Olay, Farklı Sonuç,” *Hürriyet Gazetesi*, 8 Aralık 1992, No:60301, 1.

186 *Eleftherotipia Gazetesi*, 20 Temmuz 1992, No:816, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 20 Temmuz 1992, No:7, 3.

Bundan hareketle Rum yönetimi, uluslararası üne sahip bir anayasa hukuku uzmanından görüş almış ve bu uzmanın, Gali Fikirler Dizisi hakkındaki görüşünün olumsuz olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁸ İsviçreli Profesör Georgio Mainverni adındaki bir anayasa hukuku uzmanı, „Gali Fikirler Dizisi“ çerçevesinde varılacak bir çözümün, ileride konfederasyon veya taksime yol açabileceğini belirterek, Vasiliu“ nun, federal anayasayı bu şekli ile kabul edemeyeceğini açıklamıştır.¹⁶⁹ Bundan da anlaşılıyor ki, Rum tarafının, anayasa ile ilgili konularda tek devlet, tek egemenlik, tek yurttaşlık ve tek uluslararası kimlik üzerinde duracağı tahmin edilmektedir.¹⁷⁰

Özellikle BM Genel Sekreteri Butros Gali, Denктаş“ ın anayasa konusundaki görüşlerini dinledikten sonra kendisine, Fikirler Dizisi“ yle birlikte federal bir cumhuriyet kurulacağını ve bu yüzden konfederasyondan söz edilemeyeceğini belirlemiştir.¹⁷¹

Denктаş“ ın ortaya koyduğu görüşler konusunda, Gali“ nin fikirleri ile benzer bir değerlendirme yapan Vasiliu, federal anayasasının ancak tek devlet, tek egemenlik, tek uluslararası kimlik ve tek yurttaşlıkla gerçekleştirilebileceğini öne sürmüştür. Buna karşın Denктаş, Kıbrıs“ ta kurulacak federasyonun, *sui generis* (kendine özgü) bir anayasasının olması gerektiğini öne sürmüş ve bunu, “himaye edilen federasyon” olarak nitelemiştir.¹⁷²

Bunun üzerine Denктаş, tek egemenlik, tek uluslararası kimlik ve tek yurttaşlık ilkelerini kabul etmediğini söylemekle birlikte, bu ilkelere aykırı görüşler de ortaya koymuştur. Örneğin federe devletlerin uluslararası anlaşmalar yapabilme yetkisine sahip olmasını istemiştir. Hatta Denктаş, limanların buldukları federe devletin memurları¹⁷³ tarafından denetlenmesini dahi ileri sürmüştür. Dolayısıyla tarafların, anayasa konusundaki görüşleri birbirinden çok farklı olduğu bir kez daha görülmüştür.¹⁷⁴

Aslında Kıbrıs örneğinde olduğu gibi baskı ile gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmek istenen yapay beraberlikler, hiçbir zaman uzun ömürlü olmamıştır. Kaldı ki iki halktan oluşan federatif ya da konfederatif birleşmelerde, siyasal eşitliğin tam olarak uygulanmadığı zaman, ortaya çıkması kaçınılmaz olan anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması da mümkün olmayacaktır.

Bundan dolayıdır ki 1992" de Gali" nin ve 2002-2004" de Annan" ın kontrolünde yapılan toplumlararası görüşmelerde, istenen sonuca ulaşamamıştır.

C. Türklerle Kıbrıslı Rumların Federal Anayasa ile İlgili Tutumları

1. Federal Anayasa Konusunda Türk Tarafının Tutumu

Türlere göre politik bakımdan kalıcı bir çözüm için iki toplumun ve iki federe devletin eşitliği, istikrar için şarttır. Hangi nedenle olursa olsun, bu hassas dengenin sağlanıp idame edilemediği bir federasyon, er geç Türk tarafının aleyhine çökecek veya çökertilecektir.

Türk tarafı açısından ideal şartlar altında oluşturulan bir federasyon dahi, Rumların, güçlerini politik olarak Türklerin aleyhine kullanması halinde kalıcı olamayacağı ve Türk toplumunun da kendi federe devletinde ekonomik yönden idare ve geliştirmede başarısız olması durumunda Kıbrıs Türkü açısından uzun vadede, kötü sonuçlar doğuracağı kanısındadır. Dolayısıyla Türklerin, bu iki ihtimale karşı çok duyarlı ve gereğinin bilincinde olmaları gerekir.

Aslında belirtilen birinci ihtimale karşı anayasada belli başlı bazı önlemler alınabilir. Fakat ikinci ihtimalin vukuu bulması halinde, Türk toplumunun geleceği tehlikeye girmesi pek muhtemeldir.

Bundan hareketle Türk tarafı, anayasa konusundaki görüşlerini şu şekilde sıralandırmaktadır:

1. Egemenlik bir bütün olmasa da egemenliğin kaynağı, federasyonu oluşturacak devletlerden kaynaklanmalıdır. Kaldı ki Türkler bu konuyu, BM eski Genel Sekreteri Cuellar" ın eşit şekilde dağıtılmış egemenlikten söz eden raporuna dayandırmaktadırlar.

2. İnsan hakları, federe devlet yönetimlerinin mutlak yetkisine bağlı olmalıdır. Türklerin bu talebi, kendi bölgesine kimlerin yerleşip kimlerin yerleşmeyeceği hakkında karar verme yetkisinin kendisine ait olmasından kaynaklanmaktadır.

3. Başkanlık eşit olarak paylaşılmalıdır.

4. Başkanlık dönüşümlü olmalıdır.

5. Tarafların ayrı veto hakkı korunmalıdır.¹⁷⁵

Bundan da anlaşılıyor ki Türkler, iki eşit halka ve iki egemen federe devlete dayanan bir federasyon istemektedirler. Dolayısıyla bu yaklaşımdan kaynaklanan birtakım anayasal önerilerde bulunmuşlardır. Aslında Kıbrıs Türk tarafı, bu konuda İsviçre” deki kantonların¹⁷⁶ egemenliğini örnek göstererek böyle bir istekte bulunması, federal çözümün çağdaş ve modern federasyon kavramına uygun olmasındandır. Özellikle Türk tarafı, çözümün ilk yıllarında merkezi hükümetin zayıf, federe hükümetlerin güçlü olmasını istemektedir. Böylece federe devletin yaşayabilirliği sağlam temellere dayandırılmış olacaktır.¹⁷⁷ Fakat şimdye kadar Türk görüşünün ağırlık noktasını teşkil eden „gevşek federasyon fikri” , fazla iltifat görmemiştir.¹⁷⁸ Aslında gevşek veya sıkılaştırılmış federasyon konusu, merkezi otoritenin yetkileri ile iki toplum arasındaki münasebetleri düzenleyen ilkelere dayanmaktadır.¹⁷⁹ Hal böyle olunca her federe devlet, federal anayasanın egemenliği ile sınırlandırılmadığı ölçüde egemen olacaktır.¹⁸⁰ Esasında şu ifade edilmelidir ki, iki toplumlu ve iki kesimli federal bir cumhuriyetin tesisi, egemenliği siyasi açıdan iki eşit hukuki kişilikten kaynaklanmalıdır. Böylece eşit iki federe devletten her biri kendi kararlarından bir bölümünü hür iradesi ile federal hükümete aktarmış olacaktır.¹⁸¹ Aslında Kıbrıslı Türklerin bundan amaçladıkları başka bir şeydir.

Türlere göre yıllar sonra federe devletlerden biri, federal devletin yürümemesi durumunda anayasanın yeniden gözden geçirilmesini talep edebilecektir. Bu talep kabul edilmediği veya değişiklikler konusunda uzlaşmaya varılamadığı takdirde, her iki federe devlet de o zamanki sınırları ile federal ortaklıktan ayrılabilir.¹⁸² Böylece Kıbrıslı Türkler, federasyon sonrası sosyal ve siyasi travmalara karşı kendi önlemini almış olacaktır.

Bunun haricinde Kıbrıs Türk Federe Devleti için, merkezi hükümete devredeceği yetkiler dışında egemen olması, yani üçüncü ülkelerle kendi yetki alanına giren konularda anlaşma imzalayabilmesi istenmiştir.¹⁸³ Her ne kadar da milliyetçi-muhafazakarlar, asıl güvenceyi, “Türklerin egemenlik hakkına sahip olmasında,”¹⁸⁴ yani ihtiyaç hissederse kendisini savunmak için gerekli tüm kararları alıp uygulama hakkını elinde bulundurmakta görüyorsa da, bu noktada muhalifler, Kıbrıslı Rumlara daha yakın durmaktadırlar.¹⁸⁵ Çünkü muhalifler, egemenlik konusunda bu kadar da ısrarlı değildirler.

Aslında Kıbrıslı Türklerin esas isteği anayasal konularda eşitliğin tam manada sağlanmasıdır.¹⁸⁶ Özellikle federal ortaklık oluşturma yolundaki toplumların eşitlik, eşit fırsat ve eşit kimliklerin tanınması ile ilgili haklar, azınlık konusu değildirler. Ancak Kıbrıs Türk halkı ile ilgili olarak bu haklar, ayrıcalık yaratır diye pazarlık konusu yapılmakta ve iki ortaktan sadece birinin resmen tanınması suretiyle ifte standart yapılmaktadır. Halbuki toplumların temel hak ve toplumsal gereksinimleri (eşitlik, güvenlik, ayrı kimliğin tanınması gibi) karşılanmadan, daha st gereksinmelere (sevgi, affetme ve entegrasyon gibi) ulaşmak mümkün değildir. Aslında Kıbrıs Türk halkının temel gereksinim ve haklarının teslim edilmemesi bile, Kıbrıs“ ta bulunacak siyasi zm¹⁸⁷ engellemektedir. Ne var ki toplumsal hakların sonsuza kadar bastırılması veya inkar edilmesi mümkün değildir. Eski Sovyet ve Yugoslavya federasyonlarında görüldüğü gibi haksızlığa uğrayan ve baskı altında tutulan halklar, bir gün haklarını arama yoluna gitmişlerdir. Ancak BM zm önerilerinden bazıları, demokratik ilkelere uzak, eşit yetki ve egaliter kaynak paylaşımına dayanmayan, baskıcı bir içerik ve yaklaşım öngörmektedirler.

- 187 Deliceirmak, *Haklılık ve Kararlılık* 180.
- 188 Erol Manısalı, “Yeni Güvenlik Konseyi Kararı Kıbrıs” ı Nereye Götürmek İstiyor?,” *Milliyet Gazetesi*, 29 Kasım 1992b, No:322197, 8; Deliceirmak, *Haklılık ve Kararlılık* 169.
- 189 İsmet Kotak, “Hedef Türk Ordusu,” *Kıbrıs Postası Gazetesi*, 23 Temmuz 1992, No:608, 6; Deliceirmak, *Haklılık ve Kararlılık* 157.
- 190 *Kıbrıs Gazetesi*, 8 Mart 2000, No:511, 1.
- 191 Hüseyin Alkan, “Kıbrıs” a Arap Saçı Modeli,” *Hürriyet Gazetesi*, 30 Ağustos 2001, No:89744, 14.
- 192 Thomas W. Adams and Alvin J. Cottrell, *Cyprus Between East and West* (Baltimore, 1968), 76.
- 193 *Fileleftheros Gazetesi*, 23 Kasım 1992, No:10223, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 23 Kasım 1992, No:8, 2; *Haravgi Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No:5009, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 12 Kasım 1992, No:6, 3.
- 194 Şebnem Şenyener, “Kıbrıs Görüşmelerinde Çetin Pazarlık,” *Sabah Gazetesi*, 20 Haziran 1992, No:92367, 9.
- 195 Adams-Cottrell, *Between East and West*, 79.
- 196 Doğan Uluç, “Denктаş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında,” *Sabah Gazetesi*, 20 Haziran 1992, No:41159, 18.
- 197 Doğan Uluç, “Denктаş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında,” *Sabah Gazetesi*, 20 Haziran 1992, No:41159, 18.
- 198 Özfatura, “Kıbrıs Zirvesi” nin Ardından,” *Türkiye Gazetesi*, 16 Temmuz 1997, No:8559, 9; İsmail, *Kıbrıs Sorunu*, 225.
- 199 Kotak, “Hedef Türk Ordusu,” 7; Deliceirmak, *Haklılık ve Kararlılık* 157.
- 200 *Hürriyet Gazetesi*, 8 Aralık 1992, No:30115, 19.
- 201 SİSAV (1993), 13.
- 202 SİSAV (1993), 12.
- 203 *Proina Nea Gazeteleri*, 13 Haziran 1992, No:6012, 2.
- 204 *Proina Nea Gazeteleri*, 13 Haziran 1992, No:6012, 2.
- 205 Raif Rauf Denктаş, “Kıbrıs Meselesinde Son Durum,” *Türkiye Diyanet Vakfı Haber Bülteni* (Ağustos 1997): 26-27.
- 206 Kıbrıs Sosyal Demokrasi Hareketi – EDEK. 1969 yılında Vasos Lyssaridis tarafından kurulmuştur.
- 207 Demokratik Seferberlik Partisi – DİSİ. 1976 yılında Glafkos Klerides tarafından kurulmuştur.

²⁰⁸ Demokrat Parti – DİKO. 1976 yılında Sypros Kyprianou tarafından kurulmuştur.

Dolayısıyla Türklerin, adada iki halkı eşit olarak kabul etmeyen bir anlaşmaya sıcak bakması mümkün değildir.¹⁸⁸ Aksi takdirde eşitlik kavramının kağıt üzerinde kalacağına inanmaktadırlar.¹⁸⁹ Zaten milliyetçi-muhafazakarların da dediği gibi Kıbrıs sorunu, anayasanın yazımı ile halledilebilecek bir sorun değildir.¹⁹⁰

Kaldı ki Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Birleşik Devletler Topluluğu, Macaristan, Hindistan, İrlanda, İsrail, İsveç ve İsviçre anayasalarından derlenen önerilerin yaşama geçirilmesi halinde Kıbrıs, dünyanın en karmaşık anayasal sistemiyle yönetilen ülkesi haline gelecektir. Aslında anayasaya dair önerilerin karmaşıklığı, birbirlerine hiçbir konuda güvenmeyen tarafların kendilerini koruma çabasından başka bir şey değildir.¹⁹¹ Bu yüzden anayasa için bu kadar karışık mekanizmalar kurmaya gerek yoktur. Kıbrıs” ta özellikle yeni anayasa üretmek yerine, iki tarafın da işbirliği yapabileceği bir sistemin yürürlüğe konması daha uygun olacaktır.

2. Federal Anayasa Konusunda Rum Tarafının Tutumu

Aslında Kıbrıslı Rumlar, çoğunluğa ait kuralların geçerli olduğu ve aynı zamanda geleneksel özelliği olan yeni bir anayasa istemektedirler. Kaldı ki Makarios, bunu, ta 1965 Aralık ayında BM Genel Kurul Asamblesi” nden beri istemektedir.¹⁹²

Bundan da anlaşılıyor ki Kıbrıslı Rumlar, kendilerince işleyebilir bir anayasa istemektedirler ve bunu her vesile ile de dile getirmektedirler. Dolayısıyla bu, Türk tarafının istediği gibi Kıbrıs devletinin dağıtılması yöntemi ile değil, mevcut devletin anayasasının değiştirilmesi ile olabilecektir.¹⁹³ Bu yüzden Türk tarafının anayasa konusundaki eleştirilerine, Kıbrıs" ın içişlerine müdahale olduğu için tümüyle karşı çıkmaktadırlar.¹⁹⁴

Halbuki Türkler Zürih ve Londra Anlaşmalarına *pacta sunt servanda* (ahde vefa) prensibine sıkı sıkıya bağlı iken, Kıbrıslı Rumlar ise *rebus sic stantibus* kuralı ile ifade edilen ve bir anlaşmanın yapılışı sırasında var olan ve anlaşmanın yapılmasını etkileyen koşullarda ortaya çıkan değişiklikler, bu anlaşmaya son verebilir ya da uygulanmasını durdurabilir doktrinine dayanmaktadırlar.¹⁹⁵

Bundan hareketle Kıbrıslı Rumlar, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti" ni, eyalet adı altında iki bölgeden oluşmasını istemektedirler. Tüm hükümet organları, yani yasama, yürütme ve yargı organları ortaklaşa yürütülecek, bayrak seçimi, milli marş ve bayramlar birlikte kararlaştırılacak, devleti yönetecek olan federal hükümet önemli yetkilere haiz olacak, devletin Cumhurbaşkanı hep Kıbrıslı Rum, yardımcısı ise hep Kıbrıslı Türk olacaktır.¹⁹⁶ Böylece Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs" ın yönetimini eyalet sistemine dönüştürerek, iki bölgeden oluşan ve aralarında idari sınırla bölünen federal bir devletin kurulmasını sağlamış olacaklardır.¹⁹⁷

Bunun için kurulacak federasyonda, „iki toplumdaki kaynaklanan tek egemenlik“ geçerli olacaktır.¹⁹⁸ Böylece tek egemenlikle, tek yurttaşlık elde edilmiş olacaktır.¹⁹⁹ Bundan hareketle Kıbrıslı Rumlar, BM kararlarından sonra halkına “1974 öncesini garantiledi” diyebilecektir.²⁰⁰ Zaten Kıbrıs Rum tarafı, kişi hak ve özgürlüklerinin federasyonun bütününe yeknesak bir biçimde uygulanmasını, federal sistemin bir gereği olarak görmektedir.²⁰¹ Bu nedenle söz konusu hak ve özgürlüklerin federal anayasada yer almasını, federasyon tarafından bunların korunmasını, bu haklar federe devletler tarafından kullanılmakla birlikte, uluslararası hukuka ve insan hakları sözleşmelerine aykırı sınırlandırılmalarına karşı vaziyet alınmasını istemektedirler. Özellikle 1974 “ de veya daha öncesinde, diğer toplum üyelerine karşı şiddet hareketlerinde bulunmuş kişilerin, ilgili federe devlete dönüşlerinin yasaklanması, insan haklarının ihlali anlamına geleceğinden, bu konulara ilişkin kanunlar federal hükümetin yetkisi dahilinde bulunması arzusundadırlar.

Gerek Kıbrıs Rum siyasilerin, gerekse BM²⁰² nin Kıbrıs halkını oluşturan Kıbrıs Rum toplumuyla Kıbrıs Türk toplumunun serbest rızaları ile iki toplumlu ve iki kesimli „Federal bir Cumhuriyet kurulabilir“²⁰² tezine karşın, Kıbrıs Rum kamuoyunda ciddi bir muhalefet oluştuğu görülmüştür. Çünkü Rum muhalifler, bugüne kadar birçok acılı tavizler verdiklerini iddia etmişlerdir. Muhalif gruplar, özellikle *Enosis*²⁰³ in gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını gördüklerinden, Kıbrıs²⁰⁴ in bağımsızlığına yönelmesinin yeterince acılı bir taviz olduğunda hem fikirdirler.²⁰³ Ayrıca Kıbrıslı Rumların Zürih anlaşmasıyla kurulan üniter devletten vazgeçerek,²⁰⁴ federasyonu kabul ediyor olmaları, bir diğer taviz konusudur. Bu yüzden federal hükümette ortak temsiliyeti, dönüşümlü başkanlığı, ortak kararlar alınmasını kabul etmektedirler.²⁰⁵ Çünkü onlara göre böyle bir çözüm, federasyonun paralize olmasına ve iki toplum arasında gerginliğin doğmasına neden olacaktır. Bundan dolayı Rum siyasi partilerinden EDEK,²⁰⁶ DİSİ²⁰⁷ ve DİKO²⁰⁸ nun seçmenleri, Rum siyasilerin bu tür bir pazarlığa girmesine karşı çıkmaktadırlar. Özellikle DİKO taraftarları, “Türlere taviz veriliyor” diye, gelişmelerden tedirginlik duymaktadırlar. Hatta toplum liderlerini “vatan hainliği” ile suçlayanlar bile vardır.²⁰⁹

209 *Hürriyet Gazetesi*, 10 Aralık 1992, No:91145, 17.

210 a.g.e.

211 a.g.e.

212 a.g.e.

213 İsmail, *Kıbrıs Sorunu*, 279.

214 Güç ve güç kullanımı ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz... Fehmi Kuru, "İkisi De Kötü," *Zaman Gazetesi*, 8 Kasım 1997, No:5548, 8.

215 Kıbrıs" ta kuvvetler ayırımı ile ilgili bilgi için bkz. Ellen B. Laipson, *Cyprus: Status of U.N. Negotiations*, USA Foreign Affairs and National Defense Division – March 8, 1990, (Washington, 1990), 2.

²¹⁶ Her iki toplumun işbirliği ile ilgili bilgi için bkz... Halil Fikret Alasya, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi* (Ankara, 1987), 26.

EDEK taraftarları ise Rum liderliğinin politikalarını benimsemediklerini ve BM" nin çözüm planlarına bütünüyle karşı çıktıklarını belirtmektedirler. Çünkü onlara göre plana bu şekliyle „evet“ denildiği takdirde „yasa dışı KKTC meşrulaşacak“ , buna karşın „Kıbrıs Cumhuriyeti“ kavramı ise ortadan kalkacaktır.²¹⁰ Kaldı ki bu çözüm şekli, istenilen sonucu vermezse ve sistem dağılırsa, Rum federe devleti, Kıbrıslı Türklerin „sözde devlet“ statüsüne düşecek olmasından korkmaktadırlar.

DİSİ taraftarları ise BM planlarının, ne Kıbrıslı Rumlara ne de Türklere çözüm getireceğine inanmaktadırlar. Ayrıca onlar için mülkiyet haklarını güvence altına alan ve Türkiye" den gelen göçmenlerin adadan uzaklaştırılmasını sağlayan hiçbir maddenin olmaması da bir diğer itiraz konusudur.²¹¹

Bütün bunlarla birlikte gerek Gali, gerekse Annan planlarının anayasal rejimine ve kurallarına muhalefet eden cephenin başında, Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve onun önderi Başpiskopos Hristostomos gelmektedir.

Başpiskopos Hristostomos, Kıbrıs" ın federatif bir sistemle yönetilmeyecek kadar küçük bir ada olduğunu ve önerilen iki yönetimli

federasyon şeklinin ise aslında bir Türk, bir Rum, bir de merkezi olmak üzere üç hükümet, dört meclis ile eşit oranda memuru olacağından, bütün bunların “saçmalıklar” manzumesi olduğunu iddia etmektedir.²¹²

Sonuç olarak denilebilir ki Kıbrıs Rum halkının ezici bir çoğunluğu, BM “nin çözüm planlarındaki anayasanın uygulanabilir bir anayasa olmadığı yönündedir. Aslında Rum gazeteci Stavros Angelides” in de ifade ettiği gibi Kıbrıs Rum liderliği, „Kıbrıs Hükümeti“ olarak tanınmaya devam ettiği sürece, hiçbir anlaşmadan yana olmayacağı açıktır.²¹³ Bu bakımdan çözümsüzlüğün temel nedeni, Kıbrıslı Rumların Türk halkı ile egemenliği paylaşmak veya Türkleri eşit bir halk olarak görmek istememelerinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Bilindiği gibi güç, çoğu zaman karşı gücü oluşturur. Bu yönü ile anayasa dışı güçlenme ve güç kullanımı, iktidar açlığı çekenleri iştahlandırmaktadır.²¹⁴ Zaten suikastlar, komplolar ve terör eylemlerinin sebebi de meşru olmayan yollardan iktidara ulaşmak değil midir? Ancak toplumlar, geçmişlerinde yaşadıkları kuralsızlıkların bedelini ödedikten sonra güç kullanımını sınırlamayı ve bir uzlaşma metni (anayasa) etrafında kendilerine çizilen sınırlara razı olmayı kabullenmişlerdir. Çünkü insanlar, demokrasiyi ve kurallı bir düzeni, anarşiden uzak yaşamının başka bir yolu bulunmadığını anladıklarından benimsemişlerdir. İşte Kıbrıs” taki federal anayasaya olan ihtiyaç, bu gerçekler ışığında değerlendirilmelidir.

Bu yüzden federal Kıbrıs anayasası, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında özenle hazırlanmış ve yetki sahaları bölüşülmüş kuvvetlerden oluşmalıdır.²¹⁵ Bunlar arasında elbette ki polis, memuriyet, parlamento, kamu hizmetleri ve diğer görevler sayılabilir. Ayrıca yeni devletin anayasası, etnik olarak ayrı ve iki toplumun azami işbirliğini gerektiren bir anayasa olma hüviyetini de taşıması gerekecektir.

Bu yönü ile *sui generis* bir anayasa olacak olan bu belgenin, ancak Rum ve Türk toplumlarının gösterecekleri azami iyi niyet ve yapacakları işbirliği ile uygulanabilecektir.²¹⁶ Böylece Kıbrıs, kendi anayasası altında, hukukun üstünlüğü, demokrasi, temsili cumhuriyet hükümeti, siyasal eşitlik, iki bölgelik ve federe devletlerin eşitliği statüsü üzerine kurulmuş olacaktır. Ancak Gali ve Annan planları, bir devlet ve iki oluşturucu siyasal ünite formülü üzerine inşa edilmişlerdir.

Buna göre tarafların siyasi eşitliği kısmen ele alınmış, içeride şartlı egemenliği olan iki federe devletçik oluşturulmuş ve dış egemenliği federal devlete bırakılmış bir sistem oluşturulmak istenmiştir. Bu yönü ile çok boyutlu bir egemenlik sistemi esas alınmıştır. Ne var ki planda, c ayrı egemenlik kavramı yer alırken, bunlar hiyerarşik olarak değil, birbiriyle ilişkili şekilde düzenlenmişlerdir. Dolayısıyla oluşturulacak federal anayasa ile i denge Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasından, dış denge ise anavatanlar arasında sağlanmış olacaktır.

Görüleceği gibi bütün bunlar soyut kavramlardır. Ancak Kıbrıs“ ta ideal olanla gerçekler birbirinden çok farklıdır. Gerek Gali, gerekse Annan planında kendini ilkesel olarak bulan kriterler, taraflar arasında pek makbul karşılanmamaktadır.

Kıbrıs ve Kosova Sorunlarının Uluslararası Hukuk Açısından Karşılaştırılması

Altuğ Günal

Ege Üniversitesi

Özet

Kosova'nın bağımsızlık ilanı, birçok devlet tarafından kabul edilmiştir. Özellikle Kosova'nın yaşam çizgisiyle benzerlik gösteren Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Abhazya, Çeçenistan, Güney Osetya, Transilvanya ve Kebek gibi entitelerin, en azından şimdilik, farklı kaderleri paylaştıkları söylenebilir. Ancak bu durumda bile reel politikanın, hukukun ve hakkaniyet prensibinin, çifte standarda yol açmadığını söylemek doğru değildir.

NATO'nun insani gerekçeler öne sürerek eski Yugoslavya'ya müdahalesi, sadece etik, siyasal ve insani açıdan değil, uluslararası hukuk açısından da tekrar tartışılması ve açıklığa kavuşturulması gereken bir durumdur. Kosova'daki yaşananların dünya barışı ve güvenliği için tehdit olarak değerlendirilmesinin yanında göz ardı edilemeyecek nitelikte bir „insani felaket“ oluşurması, bazı akademik ve siyasi çevrelerde, sorunun uluslararası hukuk açısından tartışılmasının fazla bir anlam taşımadığı görüşündedir. Meşru kabul edilen nedenlerle, iç ya da uluslararası hukukun ihmali, özellikle de ihlali öngörülebilirken, bu anlayışın sonuçları üzerinde çok ciddi düşünmek gerekir.

NATO'nun Kosova'ya müdahalesi ve ardından gelen bağımsızlık gibi Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı ve KKTC'nin bağımsızlık ilanı da uluslararası hukuk açısından çok ciddi tartışmalara neden olmuştur. Hem Barış Harekâtı, hem de bağımsızlık ilanı, hukuki, ahlaki ve siyasi birçok haklı gerekçeye sahip olmasına rağmen uluslararası toplum tarafından kabul görmemiştir.

Bu çalışmada amaç, tarihi oldukça eskiye dayanan Kosova ve Kıbrıs meselelerini, hukuk ve hakkaniyet prensibi çerçevesinde mukayese etmektir. İlk aşamada Kıbrıs ve Kosova harekâtları, ardından 11 Eylül saldırısının ardından çokça incelenir hale gelen „Haklı Savaş“ (*just war*) teorisi tartışılacak ve her iki meselesinin bu prensipler çerçevesinde değerlendirilmesi yapılacaktır. İkinci aşamada ise haklı savaş teorisinin ilkelerinden olan „haklı ayrılık“ veya „bağımsızlık teorisinin“, bu iki meseleye ne ölçüde uyduğu gösterilecektir. Özellikle her ikisinde yapılan askeri müdahaleyle, ayrılık veya bağımsızlık kararlarıyla ilgili tartışmalar yeniden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kosova, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Haklı Savaş, Haklı Bağımsızlık, Uluslararası Hukuk.

Abstract:

After Kosovo^{''} s independence, which is recognized by numerous members of International Society; a new wave of discussions started about the entities like TRNC, Abkhazia, South Ossetia, Chechnya, and Transylvania, Quebec which share similar time of life with Kosovo. The main discussions re-flamed from Kosovo^{''} s independence were essentially on real politics, contradictions to law, injustice and double standards.

NATO^{''} s Kosovo intervention supposedly based on humanitarian ground, brought a new situation to be re-examined and re-judged on not only ethical, political and humanitarian grounds but also on international law. Besides a threat to international security and peace, events in Kosovo were seen as a humanitarian disaster which can not be ignored. Because of this, a view emerged in academic and political circles which do not find it necessary anymore to discuss the issue related to international law. Results of this view which sees domestic or international law negligible or violable when it finds it legitimate should be evaluated very carefully.

Just as NATO^{''} s Kosovo intervention and following independence, Turkey^{''} s Cyprus Intervention and following independence of TRNC caused great debates on International Law. Despite both the intervention and the independence have serious legal, political and moral grounds, it has not been accepted by the international community.

The main objective of this paper is to compare two long standing issues, namely Kosovo and Cyprus, according to justice and international law. In the first stage, Kosovo and Cyprus operations will be examined through "just war" theory. In the second stage, "just war" theory and principles will be implemented to Kosovo^{''} s and TRNC^{''} s independence in the name of "just secession/independence." Arguments on both the operations and the independence decisions will be supported by international law.

Key Words: Cyprus, Kosovo, Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), Just War, Just Independence, International Law.

Giriş

Kosova^{''} nın bağımsızlık ilanı, 60^{''} tan fazla devlet tarafından kabul edilmiştir. Özellikle Kosova^{''} nın yaşam çizgisiyle benzerlik gösteren Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Abhazya, Çeçenistan, Güney Osetya, Transilvanya ve Kebek gibi entitelerin, en azından şimdilik, farklı kaderleri paylaştıkları söylenebilir. Ancak bu durumda bile reel

politikanın, hukukun ve hakkaniyet prensibinin, çifte standarda yol açmadığını söylemek doğru değildir.

NATO" nun eski Yugoslavya" ya müdahalesi, sadece Kosova" da yaşananlarla ilgili değildir. Hatta bu, etik, siyasal ve insani açıdan da açıklanamaz. Bu yüzden NATO" nun Kosova" ya müdahalesi, uluslararası hukuk açısından da tartışılması ve açıklığa kavuşturulması gereken bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Kosova" daki gelişmelerin göz ardı edilemeyecek bir „insani felaket“ oluşturması ya da dünya barışı ve güvenliği için tehdit olarak değerlendirilmesi, bazı akademik ve siyasi çevrelerde, sorunun uluslararası hukuk açısından tartışılmasının pek de anlamlı olmadığı fikrine ulaştırmıştır. Meşru kabul edilen nedenlerle, iç ya da uluslararası hukukun ihmalı, özellikle de ihlali öngörülebilirken, bu anlayışın sonuçları üzerinde çok ciddi düşünmek gerektiği ortadadır. 1

Son Notlar

- 1 Gökçen Alpkaya, "Nato Müdahalesi Üzerine," Tartışma Metinleri, <http://80.251.40.59/politicankara.edu.tr/alkaya/kosova.htm> [Erişim Tarihi: 15.6.1999].
- 2 Takis Michas, *Unholy Alliance: Greece and Milosevic's Serbia* (Austin, TX: A&M University Press, 2002), 37" den aktaran Tom Gallagher, "Milosevic and NATO Collide over Kosovo," *The Balkans in the New Millennium* (London and New York: Routledge, 2001), 31.
- 3 Michas, 2002, 18, www.iwpr.net/index.pl?archive/bcr2/bcr2_20020792_2_ir_eng.txt, accessed August 2002" den aktaran Gallagher, 2001, 31.
- 4 Adam Roberts, "NATO" s Humanitarian War over Kosovo," *Survival* XLI No.3 (Autumn 1999): 102.
- 5 4 Haziran 1878 tarihli Kıbrıs Sözleşmesi ile ilgili bkz. Eric Solsten, ed., *Cyprus, A Country Study* (Washington, D.C.: GPO for the Library of Congress, 1993), 20.
- 6 Melek M Fırat, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1997), 56.
- 7 Sabahattin İsmail, *Cyprus Peace Operation: Reasons-Development-Consequences* (İstanbul: Akdeniz News Agency Publications 6, 2000), 21-23.
- 8 ENOSİS savunucusu Grivas da kendisi ve taraftarları için af çıkartıldıktan sonra Yunanistan" a dönmeyi kabul etmiştir. Bkz. "Kıbrıs" ta İngiliz Dönemi: KKTC Tarihi." http://www.odtu.edu.tr/~kktctntm/KKTC_tarihi/ingiliz.html#_edn59#_edn59.
- 9 Fırat, 1997, 56-58.
- 10 Fırat, 1997, 62

Türkiye" nin Kıbrıs Barış Harekâtı ve KKTC" nin kurulması da uluslararası hukuk açısından çok ciddi tartışmalara neden olmuştur. Hem Barış Harekâtı, hem de bağımsızlık ilanı, birçok haklı gerekçeye istinaden uluslararası toplum tarafından henüz kabul görmemiştir.

Bu çalışmadan hareketle amaç, bu iki uluslararası meseleyi, yani Kosova ve Kıbrıs meselelerini, hukuk ve hakkaniyet prensipleri yönünden mukayese etmektir. İlk aşamada Kıbrıs ve Kosova harekâtı incelenmiş ve ardından 11 Eylül saldırılarında uluslararası ilişkiler disiplinince incelenir hale gelen „Haklı Savaş“ (*just war*) teorisi çerçevesinde tartışılmıştır. Özellikle Haklı Savaş ilkeleri, burada ayrılık veya bağımsızlık kararlarına göre uygulanmıştır. Elde edilen veriler ise uluslararası hukuk argümanlarıyla desteklenmeye çalışılmıştır.

Öncelikle bu iki mesele karşılaştırılacak olursa, kendi aralarında birtakım benzerlikler ortaya çıkacaktır. Bu benzerlikle şu şekilde sıralanabilir:

- Her iki toplumun da çok uzun süren bir Osmanlı geçmişleri vardır. Bu geçmiş, Kıbrıs için 3 yüzyıl, Kosova için ise 5 yüzyıldır.
- Her iki toplum nüfus içerisinde nicelik açısından benzer özellikler taşımaktadır. Bu bağlamda, Kıbrıslı Türkler Kıbrıs" ın genel nüfusu içerisinde az iken, KKTC içinde ezici çoğunlukta dırlar. Aynı şekilde Kosovalı Arnavutlar da Sırbistan içerisinde azınlıkta olmakla beraber, Kosova içinde ezici çoğunlukta dırlar.
- İki mesele de taraflar için milli meseledir ve çoğu zaman kutsallıkla ilişkilendirilmektedir.

- İki meselede de taraflar arasında, tarihten gelen bir düşmanlığın var olduğuna inanılmaktadır.
- Kıbrıs" ta ağırlıklı olarak Rumlar Ortodoks, Türkler ise Müslüman iken, Kosova" da ağırlıklı olarak Sırp Ortodoks, Arnavutlar ise Müslüman" dırlar. Müdahaleye konu olan taraflar, yani Sırp ve Rumlar her zaman için birbirlerini desteklemiş, mücadeleyi Türklere karşı savaş olarak görmüş, NATO planlarını sızdırmış, birbirlerine silah yollamış, hatta Yunan lider Mitsotakis Sırp liderler Karadzic ve Mladic" le buluşmasının ardından onları Yunan bağımsızlık savaşının kahramanlarına benzetmiştir.² Hatta Karadzic tarafından Srebrenica katliamına gönüllü olarak birçok Yunanlının da katıldığı açıklanmıştır.³ Özellikle iki ülke arasında bir konfederasyon kurulması bile gündeme gelmiştir.
- Türkleri ve Arnavutları göçe zorlama, asimilasyona tâbi tutma veya yok etme amaçlı olarak çokluğun baskına, şiddetine ve katliamlarına maruz kalmışlardır. Bu bağlamda Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs adasının kesin olarak Osmanlı egemenliğinden çıktığı 1914 tarihinden itibaren Yunanistan destekli olarak Kıbrıslı Rumların, Kosovalı Arnavutlar ise bölgenin Osmanlı egemenliğinden çıktığı 1912 tarihinden itibaren Sırpların baskı, şiddet ve katliamlarına maruz kalmışlardır.
- Sırp yönetimi Kosova" daki Arnavutlardan kurtulmak için „At Nalı Operasyonu" nu (*Operation Horseshoe*) planlamışken, Kıbrıslı Rumlar aynı amaçla „Akritis Planı" nı yürürlüğe koymuştur.
- Hem Türklerin, hem de Arnavutların varlıklarını sürdürebilmelerinde, anavatanlarının (Türkiye ve Arnavutluk) katkısı büyüktür. Her iki toplumun da can güvenliği, özgürlük ve bağımsızlıklarına kavuşmaları, askeri müdahaleler sonucunda olmuştur.
- Müdahaleyi yapan her iki taraf da bu müdahale için „savaş" kelimesini kullanmamışlardır. Türkiye Barış Harekâtı, NATO ise Müttefik Güçler Operasyonu (*Operation Allied Force*) adını kullanmışlardır. İkininin de temelinde yatan insani müdahale kavramı, uluslararası ilişkiler teorisyenleri için karmaşık bir durumu ifade etmektedir.⁴
- Her iki ülkede de stratejik önemleri gereği, yabancı üsler bulunmaktadır. Kosova" da ABD" nin Avrupa" daki en büyük üssü bulunurken, Kıbrıs" ta da ABD" nin de faydalanabildiği iki Birleşik Krallık üssü bulunmaktadır (Ağrotur ve Dikelya).

□ İki ülke de bağımsızlığını ilan etmiş, fakat BM üyesi olamamıştır. Yakın gelecekte de olmaları pek mümkün gözükmemektedir.

Bu izahtan sonra Kıbrıs ile Kosova meselesinin tarihsel ve hukuksal süreci anlatılarak, benzerlikleri ifade edilmeye çalışılacaktır.

1. Tarihsel Süreç ve Jeopolitik Değerlendirme:

1.1. Kıbrıs

Kıbrıs, klasik deyişle „stratejik önemi“ ve doğu-batı geçiş yolları üzerinde olması nedeniyle, tarihi boyunca birçok devletin egemenliği altına girmiştir. Makedon egemenliği ile birlikte adada Helen kültürü ve dili önem kazanmaya başlamıştır. Yedi yüzyılı aşkın Bizans egemenliği sürecinde ise Ortodoks Hıristiyanlık, adada baskın bir din halini almıştır.

1571“ de Kıbrıs“ ı fetheden Osmanlı İmparatorluğu“ nun üç yüzyıl süren egemenliği sürecinde, Anadolu“ dan göçler yapılmış ve adada 1/3 oranında Müslüman-Türk nüfusu oluşturulmuştur. Kıbrıs, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında, Birleşik Krallık“ ın isteği üzerine, 92.799 Sterline kendisine kiralanmıştır. Birinci Dünya Savaşı“ nda Osmanlı Devleti ile İngiltere“ nin ayrı kamplarda savaşa girmesi, İngiltere“ nin Ada“ yı tek yanlı olarak ilhak etmesine neden olmuştur. 1923“ te imzalanan Lozan Barış Antlaşması“ nın 21. Maddesi gereğince, Birleşik Krallık“ a ilhak hakkı tanınmıştır. 1945 sonrasında başlayan kendi kaderini tayin hakkına dayalı anti-kolonyalist mücadele, 1954“ te Yunanistan tarafından BM“ ye getirilip uluslararası bir nitelik kazandırılmıştır. Bunun üzerine İngiltere, adadaki kurulu düzenin daha fazla süremeyeceğini anlamıştır. Buna karşı İngiltere çözüm olarak, Kıbrıs halkının tarihten kaynaklanan farklı etnik kimliklerini daha çok ortaya çıkarmak, bu yolla Türkiye“ yi de soruna taraf ederek Yunanistan ile karşı karşıya getirmek ve İngiltere“ nin adadaki varlığına mantıksal gerekçe bulmak temel amaç olmuştur.⁶ 1950 Ocağında Doğu Ortodoks Kilisesi, Kıbrıslı Türk toplumunun boykot ettiği bir referandum düzenlemiş ve referandumun sonucunda, katılan Rumların %95“ i Kıbrıs“ ın Yunanistan ile birleşmesi düşüncesi olan Enosis lehinde oy vermiştir.⁷ 1955“ te Kıbrıslı Rumların kurduğu EOKA örgütü, Birleşik Krallık kuvvetlerini adadan çıkarmak ve Enosis yolundaki tüm engelleri ortadan kaldırmak amaçlı silahlı eylemlere başlamıştır. Bu zaman zarfında Kıbrıs Türkleri de kendilerini koruyabilmek için silahlanmaya başlamış ve 1957 tarihinde „Türk

Mukavemet Teşkilatı" nın (TMT) kuruluşu ile öz savunma amaçlı mücadeleye başlamıştır. Bu esnada Kıbrıs olayları, 1950" lerde zirveye varmış olan Türk-Yunan dostluk ilişkilerini bozmaya başlamıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin bozulması, NATO" nun güneydoğu kanadında yaratacağı güven bunalımı nedeniyle, başta ABD olmak üzere batılı müttefikleri endişelendirmiştir. ABD bu noktada birçok kez kendisine bağımlı iki müttefikine, „Kıbrıs sorununun anlaşma yoluyla çözülmesi ve adada batının stratejik çıkarlarının zarar görmemesine“ yönelik mesajını güçlü bir şekilde vermiştir.

Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti" nin kurulmasının hukuksal belgesi olan 1959 anlaşmaları, böyle bir sürecin sonunda kabul edilmiştir. Kıbrıs" ta şiddet eylemlerinin tırmanması üzerine Şubat 1959" da Yunanistan ve Türkiye arasında yapılan görüşmeler sonucunda uzlaşma sağlamıştır. On bir Şubat" ta, 27 maddelik Zürih Antlaşması imzalanmış ve İngiltere, Yunanistan ve Türkiye" nin garantörlüğü ile Kıbrıs Cumhuriyeti" nin temelleri atılmıştır. Görüşmeler, Kıbrıslı Rum ve Türk toplulukları ile İngilizlerin katılımıyla 17 Şubat 1959" da Londra" da devam etmiştir. Londra" da Rum temsilcisi Başpiskopos Makarios, mevcut anlaşmaya itirazlarda bulunmuş olsa da itirazı Yunanistan tarafından desteklenmeyince anlaşmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Ardından Kuruluş Antlaşması, Garantörlük Antlaşması ve İttifak Antlaşması imzalanmış ve bu anlaşmalar, 1960" da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası" nın da temeli olmuştur.⁸ Yeni cumhuriyetin anayasasında yer alan en önemli hususlar özetle şunlardır:

- Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti" nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasanın temel maddeleri ile oluşan durumu koruma amaçlı olarak garantörlük görevi üstlenmektedir. Bu üç garantör devletten biri, birlikte veya birbirlerine danışarak hareket etmek olanağı bulunmadığı takdirde, bu antlaşmanın oluşturduğu durumu münhasıran yeniden oluşturmak gayesi ile hareket etmek hakkını saklı tutarlar.
- Yunanistan „Enosis“ , Türkiye de „Taksim“ tezinden vazgeçmektedir.
- Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı ise Türk olacak ve her ikisinin de belirli konularda veto hakkı bulunacaktır. Devletin veya kamunun tüm yönetim kademelerinde ve Temsilciler Meclisinde Türklerin %30:70 yahut %40:60 temsil garantisi olacaktır.

□ Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti askeri temsilcilerinden oluşan „Üçlü Karargâh“ kurulacak ve bu Karargâha Yunanistan 950, Türkiye de 650 kişilik bir birlik verecektir.

Bağımsız cumhuriyet formülü ile Rumlar tatmin edilmişken, azınlık durumunda olan Türkler de gerekli güvencelerle taltif edilmiştir. İngiltere stratejik açıdan hayati üslerini korurken, Türkiye ve Yunanistan da garantör olarak adanın üzerinde söz sahipliğini sürdürebilmiştir. Bu şekilde kurulan mekanizma ile stratejik önemi tartışmasız olan adanın, batı ile bağlantısı güvence altına alınmıştır. 1950“ lerin soğuk savaş ortamında benzer sosyo-ekonomik yapıları nedeniyle, ABD ve Batı bağlantısını iktidarlarının geleceği için vazgeçilmez koşul kabul eden Türkiye ve Yunanistan hükümetlerinin, her iki tarafı tatmin etmeye yakın bu formül üzerinde uzlaşması anlaşılabilir bir şeydir. Fakat 1960 koşullarında Londra anlaşmaları, Rumları tatmin etmemeye başlamıştır.⁹

Londra anlaşmaları, sadece Kıbrıs devletinin tüm yapısını ayrıntıları ile tespit etmekle kalmamış, dış politikada uyulması zorunlu birtakım bağlantıları da kurmuştur. Ayrıca Anlaşmaya uyulmaması durumunda gerekenin yapılması için garantörlere de gerekli haklar verilmiştir. Ne var ki bağımsız bir devlet olarak BM“ ye üyelik başvurusunda bulunacak olan Kıbrıs, kendi yapısına ilişkin değişiklikleri salt kendi başına yapacak konumda değildir. Kendisi kadar 3 garantör devlet de adanın geleceğini belirleme hakkına sahip olacaktır.¹⁰ Dolayısıyla bu düzenin bir yerde bozulacağı aşikârdır.

Rumların Enosis emellerinden vazgeçmemeleri ve sayıca daha az olan Türkler ile eşit yetkilerle yaşamak istememeleri nedeniyle yeni devlet, toplumlar arası gerginliği gidermede başarılı olamamıştır. Makarios 1963 yılında, Anayasa“ nın Türk tarafına eşitlik sağlayan maddelerini tek taraflı olarak değiştirme kararı alınca, Türk tarafı veto hakkını kullanmış ve adada ortam daha da gerginleşmiştir. Rumlar, Türkleri göçe zorlamak, azınlık statüsünü kabul ettirmek, imha etmek ve nihayetinde Enosis“ i gerçekleştirmek amaçlarıyla hazırlanan Akritas Planı“ nı uygulamaya koymuşlardır. Bunun üzerine Türk köylerine, evlerine, işyerlerine baskınlar düzenlenmiş ve yüzlerce Türk ya katledilmiş ya da yaralanmıştır. Adanın farklı yerlerinde yaşayan 25.000 Kıbrıslı Türk yaşamlarından endişe ettikleri için oturdukları 103 köyü terk etmişler ve TMT“ nin güvenliğini sağladığı bölgelere göç ederek çadırlarda ve barakalarda çok sağlıksız koşullarda yaşamaya başlamışlardır. Daha sonra

Rumlar, Türk yerleşimlerinin etrafını sararak ekonomik abluka uygulamaya başlamışlardır. 1964 tarihli 186 sayılı Birleşim Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı ile „Kıbrıs“ taki BM Barış Gücü“ olarak adlandırılan UNFICYP, ada üzerindeki önemli noktalara Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasındaki çatışmaları engellemek amacıyla konuşlandırılmıştır. Buna rağmen olaylar tırmanarak sürmüştür. Türkiye, garantörlük hakkına dayanarak, 1964 yılında Rumların saldırılarını durdurmuş ve Erenköy“ de kuşatılan Türkleri kurtarmak amacıyla hava kuvvetleriyle ada üzerinde ihtar uçuşları yapmıştır. Bunun üzerine Makarios, Garanti Antlaşması“ nın sona erdiğini ilan etmiştir. Gelişmeler üzerine görüşmeler başlatılmış, lakin bir sonuca ulaşılamamıştır. Rumların Türklere uyguladığı idari ve askeri baskılar yeniden ve artarak devam etmiştir. Özellikle 1967“ de Rum ve Yunan askeri kuvvetleri birçok köyde Türkleri imha harekâtına girişmişlerdir. Bunun üzerine Türkiye, Kıbrıs“ a ve Yunanistan“ a kesin uyarı vermiş ve Kıbrıslı Türkleri korumak için müdahale gücü göndermekle tehdit etmiştir. Türk-Yunan sınırına birlik yığan Türkiye, Akdeniz limanlarına bir amfibi kuvvet yerleştirmiştir. Özellikle iki NATO üyesi, savaşın eşiğine gelince, ABD“ nin arabuluculuğuyla savaş önlenmiş ve Yunanistan, 1960 anlaşmalarına aykırı olarak adaya gizlice soktuğu 12.000 kişilik Yunan birliğini geri çekmek zorunda kalmıştır.

Bu arada Kıbrıs Türkleri, 1967 Kasım ayının sonlarında 1960 Anayasasının güvenceleri tamamen uygulanıncaya kadar ve Rum saldırılarından kendilerini korumak ve haklarını savunmak için Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi“ ni ilan etmiştir. 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan subayları liderliğinde Makarios yönetimine karşı bir darbe yapılmış ve EOKA üyelerinden Nikos Sampson başa getirilmiştir. Makarios, İngilizlere sığınmak zorunda kalmış ve adadan kaçırılmıştır. Sampson“ un hedefi, kısa sürede adadaki Türklerden bir şekilde kurtulmak ve Türkiye“ nin müdahale etmesini önleyerek Enosis“ i gerçekleştirmektir.

Kıbrıslı Türklerin, Rum saldırıları karşısında zor duruma düşmesi ve garantör devletlerden İngiltere ve Yunanistan“ ın tedbir almaması üzerine Türkiye, 16 Temmuz 1974“ te İngiltere“ ye nota vermiş ve NATO ile BM“ ye durumu ileterek harekete geçmelerini istemiştir. 19 Temmuz 1974“ te BM Güvenlik Konseyi“ nde bir konuşma yapan Makarios, Yunanistan“ ın Kıbrıs“ ı işgal ettiğini, Kıbrıs“ ın bütün devlet dairelerinde Yunan bayrağının dalgalandığını, büyük kayıplar verdiklerini, Rumların Türklerden daha tehlikeli durumda olduğunu, Kıbrıs“ ın bağımsızlığının

ortadan kalktığını ve halkının tehlike altına olduğunu söylemiştir.¹¹ Fakat İngilizler, garantör devlet olarak harekete geçmemişlerdir. Bunun üzerine ABD, arabuluculuğa soyunmuş, fakat Yunanistan taviz vermemiştir. Ancak Türkiye, „garantörlük hakkına“ dayanarak, bozulan düzeni yeniden tesis etmek ve Kıbrıslı Türklerin güvenliğini korumak için 20 Temmuz 1974 tarihinde adaya askeri müdahalede bulunmuştur. Müdahalenin ardından garantör devletlerin dışışleri bakanları, 25 Temmuz “ da Cenevre” de toplanmışlar ve ateşkes ilan etmişlerdir. Bunun hemen ardından 1975” te Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) ilan edilmiştir.¹²

11 “Yunan Darbesi ve Kıbrıs Barış Harekâtı,”
http://www.odtu.edu.tr/~kktctntm/KKTC_tarihi/ingiliz.html#_edn59#_edn59.

12 10 Ağustos 1974, Kıbrıs’ da taksim ve 13 Şubat 1975’ te Kıbrıslı Türk Federe Devleti’ nin, KTFD, kurulması için bkz. “Yunan Darbesi ve Kıbrıs Barış Harekâtı,” http://www.odtu.edu.tr/~kktctntm/KKTC_tarihi/kibris_bari.html#_edn7.

13 Bu rakamlar, tahmini rakamlardır. Çünkü 1981’ den beri boykotlar nedeniyle gerçek ve güvenilir bir nüfus sayımı yapılmamıştır.

14 Bu veriler, 1981 yılına aittir.

15 Robert Bideleux and Ian Jeffries, *The Balkans: A Post-Communist History* (New York: Routledge, 2007), 512.

16 Alpkaya, 1999, 1.

17 Bideleux and Jeffries, 1999, 512.

18 Bideleux and Jeffries, 1999, 513.

19 Bideleux and Jeffries, 1999, 513.

20 Barry R. Posen, “The War of Kosova: Serbia’ s Political-Military Strategy,” *International Security* XXIV (2000): 42’ den aktaran Murat Necip Arman, *Avrupa Birliği’nin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı Olarak Kimlik Dönüşümü* (İzmir: Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını No: 3, 2007), 214.

21 1953’ te Sırp ve Karadağlılar, nüfusun %31.5’ ini oluştururken, idari ve önde gelen pozisyonların %68’ ine sahiptirler.

22 “Bağımsızlık Yolunda Kosova,” İnsani Yardım Vakfı,
<http://kosova.ihh.org.tr/genel/genel.html>.

23 “Letter dated 26 March 2007 from the Secretary-General to the President of the Security Council. Addendum. Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement,” UN Security Council, S/2007/168/Add.1,
<http://www.unosek.org/unosek/index.html>. Bu doküman, rapor ve kapsamlı öneriler paketini de içermektedir. Lakin bağımsızlık kelimesi, başta kinde geçse de son da kinde hiç geçmemektedir. Bunun için bkz. International Crisis Group, “Kosovo: No Good Alternatives to the Ahtisaari Plan,” No. 17, 3.

24 Rus bakış açısı için bkz. Oksana Antonenko, “Russia and the Deadlock over Kosovo,” *Survival* XLIX, No. 3: 91-106.

²⁵ Bruno Coppieters, “Kosovo and the Principles of Just Secession,” *Center for European Policy Studies* 147 (2007): 5-6.

Kıbrıs" ta iki toplumu tekrar bir araya getirmeyi amaçlayan görüşmeler, ilk aşamada (1977 ve 1979) federasyonu esas almıştır. BMGK" nın uygun gördüğü bu anlaşmalar, çeşitli vesilelerle yürürlüğe girmemiştir. BM, 13 Mayıs 1983" te Kıbrıs Cumhuriyeti" nin bütün ada toprakları üzerinde egemenlik ve kontrol hakkı olduğunu açıklayarak, adadan bütün yabancı askeri kuvvetlerin çekilmesini, BMGK" nin meseleye el koymasını ve görüşmelerin devam etmesini tavsiye etmiştir. Türk tarafı, bu karara tepki göstermiş ve 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıslı Türk Cumhuriyeti (KKTC) kurulmuştur. BMGK de 18 Kasım 1983" de KKTC" nin bağımsızlık ilanını 541 sayılı karar ile geçersiz sayıp geri alınmasını ve bütün devletlerden Kıbrıs Cumhuriyeti" nden başka bir devleti tanımamasını istemiştir. Bu karar AET ve Avrupa Konseyi tarafından da benimsenmiştir. Ardından Kıbrıs Cumhuriyeti Hükümeti, kuzeydeki tüm liman ve hava alanlarının uluslararası ticarete ve ulaşımına kapalı olduğunu ilan etmiştir. GKRY, günümüzde de adanın kuzeyindeki idareyi „Türk işgali atındaki bölge" olarak kabul etmektedir.

KKTC" nin kurulmasından sonra her iki toplum, BM nezdinde yapılan görüşmelere devam etmiştir. Bu süreç bugün dahi sürmektedir. İki bin iki yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan" ın sunduğu yeni bir planla çözüme çok yaklaşmış, 24 Nisan 2004" te Kıbrıs" ta birleşme konusunda referandum yapılmış ve Türk tarafının kabul etmesine rağmen Rum tarafının reddi ile uzlaşma sağlanamamıştır.

1.2. Kosova

Kosova, çok uzun süredir Arnavutluk ve Sırbistan arasında sert mücadelelere neden olan bir sınır bölgesidir ve 10.908 km²" lik bir alanı kapsamaktadır. Bu da yaklaşık olarak Fransa" nın %2" sine denk gelmektedir. Nüfusunun yaklaşık 2 milyon kadar olduğu tahmin edilmektedir.¹³ Ülke nüfusun %77" si Kosovalı (etnik Arnavut), 13.2" si

Sırp, 1.7" si Karadağlı, 3.7" si Slav Müslüman ve 0.8" i de Türk olduğu tahmin edilmektedir.¹⁴ İfade edilen bu oranların, %90" a 10 civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹⁵

„Kosova sorununun" başlangıç tarihi olarak hangi dönem ele alınırsa alınsın, sorun 1998" e kadar uluslararası hukuk açısından bir iç sorun olarak değerlendirilmiştir. Bunun anlamı uluslararası hukukun mevcut kuralları çerçevesinde, Kosova, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti" nin bir parçasıdır ve Yugoslavya, bu toprak parçası üzerinde egemenliğini kullanabilmektedir.¹⁶ Dolayısıyla 1974 Anayasasıyla özerklik verilen Kosova" nın, 1989" da bunun kaldırılmış olması, Yugoslavya" nın yetkileri dahilinde olan bir mesele ve bundan sonra yaşanan gelişmeler de bir iç sorun niteliğini taşımaktadır.

1918" den 1999" daki Kosova savaşına kadar uluslararası toplum, Sırbistan" ın Kosova üzerindeki tarihi toprak iddialarına olumlu bakmıştır. Balkan savaşlarında (1912-1913) Sırbistan" ın kazandığı zaferlerle Kosova, Sırp askeri işgaline uğramış, her iki dünya savaşında ve Yugoslavya döneminde de bu durum devam etmiştir. Nitekim bu hâkimiyet, Kosova" nın yeni devletlerin meşru şekilde ortaya çıkmasını sağlayan, kendi kaderini tayin hakkı döneminden faydalanmasını engellemiştir. O yüzden 1912, hatta daha öncesinden beri var olan Kosovalı Arnavutlar ve Sırlar arasındaki sürtüşme devam etmektedir. ¹⁷

Arnavutlar, İllirya kökenli olduklarına ve Kosova" nın ve hatta tüm batı Balkanların en eski yerleşimcileri olduğuna inanmaktadırlar. Bu da onlara göre kendilerine bu toprak üzerinde tarihsel haklar tanımaktadır. Slavlar, ancak 6. yüzyılda bölgeye gelmişlerdir ve Arnavut topraklarında işgalcidirler. Kosova, ayrıca birçok Arnavut için 1850" ler ve 1912" de milli uyanışta öncü rolü oynadığı için ayrıca değerlidir.¹⁸

Diğer yandan Sırp *premordial* milliyetçiliği açısından da Kosova önemli bir semboldür. Sırp Ortodoks Hıristiyanları ve milliyetçileri, Kosova" yı, Sırp milletinin beşiği veya kökeni olarak nitelendirmektedirler. Kökeni çok eskiye dayanan geleneksel Sırp epik şiiri, halk şarkıları ve dini sanatları, Kosova" dan ruhani anavatan olarak bahsettikleri görülmektedir. Ayrıca ortaçağdaki Sırp kralları veya prensleri, bu bölgeye büyük Ortodoks kilise ve manastırları kurmuşlar, onurları ve soyları için büyük ve ünlü savaşlar yapmışlar, buraya da gömülmüşlerdir. Sırp Ortodoks kilisesi ve şiirleri, bölgenin Sırlılığını Osmanlı hakimiyetinden beri canlı tutmaktadırlar.¹⁹ Posen" in ifadesiyle,

“Kudüs Yahudiler için ne anlama geliyorsa, Sırlar için de Kosova o anlama gelmektedir.”²⁰

Kosova 14^{ncü} yüzyılda Haçlı Ordularıyla yapılan savaşın sonucunda Osmanlı İmparatorluğu tarafından ele geçirilmiştir. Beş yüzyıl süren Osmanlı egemenliğinden sonra, 1912de Birinci Balkan Savaşını takiben Sırbistan-Hırvatistan Krallığının hükümlerine giren Kosova, İkinci Dünya Savaşını takiben kurulan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti^{ne} bağlı bir özerk eyalet statüsüne geçmiştir. 1974te ise yeni Yugoslavya anayasası ile federal başkanlıkta sandalye, kendi meclisi, kendi polisi ve merkez bankası gibi haklarla ayrılmaya yetkisi hariç, Yugoslavya Cumhuriyetleri ile hemen hemen aynı yetkilere sahip olmuştur. Bu döneme kadar Kosova^{da} Sırlar özellikle ekonomik alanlarda daha imtiyazlı durumdayken,²¹ bu dönemden sonra durum tersine dönmeye başlamıştır. Sırlar Kosova^{dan} kitleler halinde göç etmeye başlamışlardır. Bunun nedeni Sırlar açısından etnik olarak saf bir Kosova yaratmak amacıyla yapılan ağır baskı, ayrımcılık ve taciz olarak değerlendirilirken, Arnavutlar, imtiyazlı pozisyonlarını kaybeden Sırların sosyo-ekonomik nedenlerle bölgeyi terk ettiğini söylemektedirler.

Ne var ki Tito^{nun} 1980 yılında ölmesiyle Yugoslavya, en önemli birleştirici unsurunu yitirmiştir. Bundan sonra Yugoslavya Devlet Başkanlığı görevi, cumhuriyetlerin başkanları tarafından rotasyon sistemi ile yürütülmüş ve bu durum, Sırbistan^{ın} federal sistem içindeki egemen konumunu etkilemiştir. Bunun üzerine Sırp Bilim ve Sanat Akademisi, 1986 Martında Sırp milliyetçilerinin bir manifestosunu yayımlamıştır. Bu manifestoda özetle Sırların Yugoslavya Federasyonu içinde baskı altında tutulduğu ve ülke yönetiminde „Yugoslavya^{nın} gerçek sahipleri olan[”] Sırlara daha çok söz hakkı verilmesi gerektiği, fakat kendilerinin özellikle Arnavutların ve Müslümanların tehdidi altında olduğu belirtilmiştir. Miloşeviç, 1987 yılının Aralık ayında içeriden gerçekleştirdiği darbeye Sırp Komünist Partisiⁿⁱⁿ başına geçti. Ardından 1988de Voyvodina^{da} ve 1989da Karadağ Cumhuriyeti ve Kosova^{daki} yerel hükümetler düşürülmüştür. Sırp Meclisi, 1989^{un} başlarında Kosova^{nın} yetkilerini kısıtlayacak bir anayasa düzenlemesi yapmaya karar vermişlerse de Kosovalı Arnavutlar, Kosova^{nın} özerkliğinin kaldırılmasına yönelik bu girişimleri, protesto etmek amacıyla harekete geçmişlerdir. Bu yüzden protestolara katılan yüzlerce insan tutuklanmıştır. 23 Mart 1989da, çevresinde tankların bulunduğu bir

ortamda yapılan Kosova Bölge Meclisi toplantısında, yine de bu değişiklik için gerekli üçte iki çoğunluk sağlanamamıştır. Fakat 28 Mart“ ta Belgrad“ da yapılan oturumda, Kosova“ nın özerkliğine son veren ek maddeler onaylanmıştır. Böylece Miloşeviç, federal meclisi kendi denetimine almak için gerekli çoğunluğu sağlamış oldu.

Bu oylamanın yapıldığı gün, Priştina“ nın merkezinde yaklaşık 3 bin kişinin katıldığı büyük bir gösteride, çevreye zarar verilmiştir. Sonraki beş gün boyunca da Kosova“ nın dokuz kentinde daha büyük gösteriler yapılmıştır. 1990 Mart ve Nisan aylarında zehirli sarın gazı kullanılmış ve bu yüzden 7.421 kişi zehirlenmiştir. Binlerce Arnavut“ un zehirlenmesi, Arnavutların Sırlara saldırmasına neden olmuştur. Bu gerekçe ile Sırbistan bölgeye 25 bin polis göndermiş ve Kosova“ nın özerkliğini daraltacak önlemler almaya başlamıştır. Bunun üzerine 2 Temmuz 1990“ da, Kosova Meclisi, Kosova“ nın bağımsızlığını ilan etmiştir. Buna karşılık Sırp makamları, 5 Temmuz“ da hem meclisi, hem de hükümeti feshetmişler ve ardından Kosova“ da çalışma yaşamındaki ilişkileri düzenleyen yeni bir yasa – Özel Önlemler Yasası – çıkartarak, 80 bin Arnavut“ u işten atmışlardır. Arnavut temsilciler ise 7 Eylül 1990“ da Kaçanik kentinde gizli bir toplantı yaparak, „Kosova Cumhuriyeti“ nin anayasasını ve seçilmiş devlet başkanını ilan etmişlerdir. Sırbistan Meclisi ise 28 Eylül“ de yeni anayasal değişikliklerle birlikte, Kosova ve Voyvodina“ nın özerkliğine tamamen son vermiştir.²²

Aslında bu dönemde yaşanan eşzamanlı gelişmeler arasında sağlıklı bir neden-sonuç ilişkisi kurmak güç görünmektedir. 1989“ dan sonra, Arnavut çalışanlar yaygın bir biçimde işten çıkartılmış, Kosova ekonomisinin %90“ ını oluşturan ve „sosyal olarak korunan işletme“ statüsündeki kurumlar özelleştirilerek Sırlara veya yabancılara satılmış, Arnavut esnaf, mali polisin ağır baskısı altına alınmış, mahkemelerde, poliste, okullarda ve üniversitede Arnavut varlığına son verilmiş, Sırpça tek resmi dil olarak kabul edilmiş ve Arnavut ortaöğretim kurumları kapatılmışlardır.

Kosova“ daki ayrılıkçı hareketlerin şiddetlenmesi, esas olarak 1991 yılında Yugoslavya“ nın dağılması üzerine başlamıştır. 26-30 Eylül 1991 tarihinde Kosovalı Arnavutlar, bağımsızlık için bir referandum yapmışlar ve seçmenlerin %87“ sinin katıldığı referandumda, %99“ unun lehte oy kullandığı görülmüştür. Aynı yıl içerisinde Kosova“ daki yerel etnik Arnavut liderler tarafından, tek taraflı olarak bağımsızlık ilan edilmiştir. Ancak bu durum, uluslararası camiada kabul görmemiştir. Başlangıçta

pasif direniş şeklinde gelişen ayrılıkçı hareketler, 1990" lı yılların ortasından itibaren kitle protestolarına ve ardından silahlı mücadeleye dönüşmüştür. Bunun üzerine ortaya çıkan Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK), Kosova Sırlarına saldırmaya başlamıştır. Sırbistan polisi ve ordu kuvvetleri, 1998 yılının yazında UÇK" yı ezmek için Kosova" ya girmiş ve Kosovalı Arnavutlara ve Türklere karşı etnik temizliğe başlamışlardır. Bu süreçte yüz binlerce mülteci Arnavutluk, Makedonya, Karadağ ve Türkiye" ye kaçmak zorunda kalmıştır. Uluslararası Lahey Adalet Divanı araştırmalarında, en az 2.000 cesede ulaşıldığı açıklanmıştır. Kosovalılara yapılan baskının devam etmesi üzerine NATO, BMGK kararı olmaksızın, Kosova ve Sırbistan" da bulunan hedeflere Mart 1999 tarihinden itibaren hava operasyonlarına başlamıştır. On bir haftalık NATO bombardımanından sonra Sırbistan, birliklerini ve polislerini geri çekmeye zorlanmış, 750.000 Kosovalı mülteci evlerine geri dönmüş ve Kosova" daki Sırp nüfusun yarısına tekabül eden 100.000 Sırp evlerini terk etmiştir. BM, Kosova" nın bağımsızlık ya da Sırp egemenliğinden birine dönene kadar bölgeyi kontrolü altına alarak, Kosova" ya geniş ölçüde bir özerklik kazandırmıştır. Kosova temsilcileri ile ABD, AET, Sırbistan ve Rusya arasında Kosova" nın statüsü konusunda yapılan görüşmeler 8 yıl sürmüş ve görüşmeler hiç bir sonuç vermeyince ABD, NATO ve AB Kosova" nın bağımsızlık düşüncesini desteklemeye başlamışlardır.

İki bin yedi Martında BM Genel Sekreteri bir „rapor“ hazırlamış ve „Kosova Statü Çözümü İçin Kapsamlı Plan“ ı sunmuştur. İki doküman da özel temsilcisi Martti Ahtisaari tarafından kaleme alınmıştır.²³ Ahtisaari, taraflar arasında bir uzlaşmaya varılabileceğini dair tüm umutlarını kaybedince, BMGK" nin gözetimli bağımsızlığa yönelik bir karar almasını savunmuştur. Ahtisaari" nin önerilerinde, Kosova bağımsızlığının gözetimli doğasının bir parçası olarak Arnavutlukla birleşmeyi yasaklamıştır. Öneri, Batılı ülkelerden destek alsa da, Rusya ve Çin, toprak bütünlüğü konusunda Sırp pozisyonunu destekleyerek, karara karşı olduklarını dile getirmişlerdir.²⁴ Nihayet 17 Şubat 2008 pazar günü Kosova Meclisi, tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiş ve şu an için 60" ın üzerinde devlet tarafından tanınmıştır.

1.3. Kosova ve Kıbrıs'ın Jeopolitik-Jeostratejik Önemleri

Avrupa" da yeraltı zenginlikleri ile meşhur olan Kosova" da, kurşun, çinko, nikel, magnezit, boksit, krom, bakır, demir, kömür, gümüş ve altın gibi

zengin maden yatakları bulunmaktadır. Bu yeraltı zenginliği, Roma döneminden II. Dünya Savaşı Almanya" sına kadar Kosova" yı ele geçirme noktasında güçlü bir etken olmuştur.

Kıbrıs, bir savaş halinde, dünyanın en büyük enerji kaynağı havzası olan Ortadoğu" nun, denizden ve havadan kontrolü için çok önemli bir konumdadır. Adeta dev bir uçak gemisi görüntüsündeki Kıbrıs, Ortadoğu" ya yönelik kara harekâtı için de çok uygun bir sıçrama tahtası ve eşiktir. Onun bu jeopolitik önemi, tarih boyunca devrin süper güçlerinin ilgi odağı olmasına neden olmuştur. Ayrıca Türkiye" nin güvenliği açısından da hayati önemdedir.

Bundan sonraki bölümlerde ise „Haklı Savaş“ (*Just War*) ve „Haklı Bağımsızlık“ / „Ayrılık“ (*Just Independence/Secession*) prensipleri çerçevesinde Kıbrıs ve Kosova" nın durumu irdelenecek ve görüşler, hukuki argümanlarla desteklenmeye çalışılacaktır.

2. Haklı Savaş Prensipleri Çerçevesinde Kosova ve Kıbrıs Operasyonları

Günümüzde memnuniyetle ifade etmek gerekir ki, neredeyse bütün ülkeler, savaşı yasa dışı sayma noktasına gelmişlerdir. Kellogg-Briand Paktı" nın (1928) bir devamı olan BM Şartı, saldırı savaşını aşağıda görüleceği gibi çok açık bir şekilde yasaklamıştır. Buna göre:

□ Bütün üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde barışçı yollarla çözerler (2.3. md.)

□ Bütün üyeler, uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin siyasi bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanma tehdidinden veya kuvvet kullanmaktan veya BM" nin amaçlarıyla uyuşmayacak herhangi bir uygulamadan kaçınırlar (2.4. md.).

□ Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, BM üyesi bir ülkeye silahlı bir saldırı olursa, BMGK uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya kadar, bu üyenin doğal olan bireysel ya da kollektif meşru müdafaa hakkını elinden alamaz (51. md.).

Görüleceği gibi, günümüzde genel kural olarak savaş yasaklanmıştır. Bu kuralı bozmaya, yani bir savaşı „Haklı Savaş“ olarak onaylamaya yetkili tek otorite BMGK" dır. Buna göre „Haklı Savaş“ teorisi, 6 ilkeyi esas almaktadır. Bunlar sırasıyla haklı neden, başarı şansı, son çare, meşru otorite, orantılılık ve doğru niyettir. 25

Tabiidir ki savaşın haklı olması yeterli değildir. Haklı bir savaşta, uygulama esnasında da uyulması gereken kriterler – *jus in bello* – vardır. Bunlar, savaşta tarafların yasal muharip güçlerinin kullanılması, yasal kurumlarca/meşru otorite tarafından yönetilmesi, savaşın dışında kalanlara/sivillere zarar verilmemesi, orantılı güç kullanılması, yasaklanmış hedeflere saldırılmaması ve yasaklanmış silah sistemlerin kullanılmamasıdır.

İlk olarak 1999 yılında NATO tarafından Sırbistan“ a yönelik olarak icra edilen NATO Kosova Operasyonu²⁶, ardından da 1974 yılında Türkiye tarafından Kıbrıs“ a yönelik olarak icra edilen Kıbrıs Barış Harekâtı „Haklı Savaş“ teorisinin prensipleri çerçevesinde tek tek incelenecektir.

26 NATO, yaptığı operasyonu ısrarla „savaş“ olarak kabul etmemektedir. Buna „askeri vasıtaıyla insani yardım harekâtı“ olarak nitelendirmeyi tercih etmektedir.

27 Alpkaya, 1999, 1.

28 Bu plan, aslında anayasayı tadil ve buna karşı Türklerden gelecek tepkiyi bertaraf etmek içindir. Makarios, Zürih ve Londra anlaşmalarından ötürü Rum halkı önünde küçük düşmüştür. Siyaset planlarında Kıbrıs anlaşmalarının zorla kabul ettirilmiş olduğunu yaymaya kalkması, hem iç hem de dış prestij için geçerlidir. Kemal Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs* (İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2004), 184.

Belgenin sonunda ise dokümanın alındığı günden itibaren 10 gün içinde, bütün kurmay üyelerinin huzurunda yakılmak suretiyle yok edileceği ve ayrıca dokümanı kısmen ya da tüm olarak kopyalamasının yasak olduğu yazılmaktadır.

29 Değiştirilmek istenen 13 madde şunlardır: Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının veto hakkının kaldırılması, Cumhurbaşkanı hariçte iken ona Cumhurbaşkanı Yardımcısının vekalet edebilmesi, Temsilciler Meclisi Başkan ve Yardımcısının cemaatler tarafından ayrı ayrı değil, meclis tarafından bütün milletvekillerinin katılması ile seçilebilmesi, Temsilciler Meclisi Başkanına Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısının vekalet edebilmesi, bazı kanunların yapılabilmesi için anayasada öngörülen ayrı çoğunluğun istenmesinin kaldırılması, belediyelerin birleştirilmesi, adalet mekanizmasının tek elde birleştirilmesi, Polis ve Jandarma teşkilatının birleştirilmesi, ordunun miktarının anayasaya bağlı olarak değil özel bir kanuna göre tayin edilmesi, memurların nüfus oranlarına göre cemaatlerden alınması, Amme Hizmeti Komisyonu 10[”] da 3 oranında bir esas olduğu halde yapılan teklifte bu oran 5[”] te 1[”] e indirilmesi, Amme Hizmeti Komisyonu kararlarının basit çoğunlukla alınması, Rum Cemaat Meclisi[”] nin lağvedilmesini içermektedir. Süleyman Özmen, *Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs* (İstanbul: IQ Yayıncılık, 2005), 249-252.

30 Glafkos Clerides, *Cyprus: My Deposition*, Vol. III (Nicosia, 1991), 105[”] den aktaran Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law* (New York: Oxford University Press, 1998), 135.

2.1. Haklı Sebep

Her şeyden önce savaşın, haklı bir sebebi olması gereklidir. Önlenecek olan adaletsizlik, askeri güç kullanımının BMGK ve uluslararası toplum tarafından kabulünü haklı kılacak kadar ciddi olmalıdır.

Ayrılıkçı çatışmalarda, merkezi hükümet, genelde güç kullanmak için „toprak bütünlüğü“ ilkesini haklı neden olarak kullanmaktadır. Ayrılıkçı taraf ise aynı sebeple, merkezi hükümete karşı kendini savunmak – meşru müdafaa – durumunda kalacağı için bu vaziyeti, „haklı neden“ olarak kullanacaktır. Dış güçler de insani sebepleri, örneğin soykırım ya da soykırım tehdidini, askeri müdahale için haklı sebep, hatta görev olarak gösterebilecektir.

2.1.1. Kosova

Miloseviç yönetimi anayasayı değiştirerek, eyaletleri polis, mahkemeler, milli savunma ve dış ilişkiler konularında Sırbistan lehine merkezileştirmesini, Arnavut milliyetçiler şiddetle reddetmişlerdir. Buna karşı kitle gösterilerinde karşılıklı olarak ateşli silahlar kullanılmaya başlanınca, Sırbistan güvenlik güçlerinin tepkisi ağır olmuş ve bunun üzerine orantısız kuvvet kullanılmıştır. Başlangıçta Rugova önderliğinde silaha sarılmadan sivil itaatsizlik uygulayan Arnavutlar, kurtuluş ordusu UÇK“ yi kurmuşlar ve bu teşkilatın popüler hale gelmesi ile silahlı direnişe ve karşı saldırılara geçmişlerdir. Yugoslav ordusunun çok daha güçlü olması, 1998“ de 1500 Arnavut“ un ölümüne ve 300.000“ in evlerini terk edip dağlarda yaşamaya başlamasına yol açmış ve sonrasında bu rakam, daha da artmıştır. Sırpların, daha kısa bir süre önce Slovenya ve

Hırvatistan ile savaşa girmiş olması ve özellikle Bosna" da yaptıklarının getirdiği kötü şöhret, uluslararası toplumu bu sefer daha hızlı ve sert önlemler almaya itmiştir.

Şubat-Eylül 1998 arasında, Yugoslav güçlerin Kosova" daki 1.335 kasabadan 391" ine saldırdığı, bunlardan 266" sının ağır silahlarla tahrip edildiği, 217" sinin tamamen boşaltıldığı, 500.000" e yakın kişinin yerinden edildiği belirtilmiştir.

Bu tür önlemler, niteliği ve kapsamı itibarıyla, adi bir terör sorununda alınacak önlemler değildir. Sorunun insani hukuk kurallarının uygulanması gereken bir iç silahlı çatışmaya dönüştüğü açıktır. Uluslararası insani hukuk uyarınca, böyle bir çatışmada, her iki tarafın da asgari kurallara uyması gerekmektedir, Kosova" da ise her iki tarafın da bunları ihlal ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, Yugoslavya" nın eylemlerinin, giderek insanlığa karşı suçlara dönüştüğü, hatta soykırım suçunu oluşturduğu yolunda iddialar yaygınlaşmaya başlamıştır. Soruna, uluslararası bir sorun niteliğini kazandıran, Güvenlik Konseyi" nin konuyu gündemine alması ile olmuştur.²⁷

Tarafların her birine göre, giriştikleri silahlı mücadelenin haklı sebebe dayandığını söylemek mümkündür. Tito" nun ölümünden sonra Sırbistan yönetimi tarafından demokratik haklarının ve kazanılmış özgürlüklerinin kısıtlanması üzerine başlayan Arnavut mücadelesini bastırmak, Sırp azınlığı korumak ve anayasal düzeni yeniden tesis etmek üzere Kosova" ya giren Sırbistan polisi ve ordusunun, buna karşın yaşamsal tehdiye maruz kalan Arnavutları kurtarmak amacıyla harekâta girişen NATO" nun da haklı sebepleri olduğu söylenebilir.

2.1.2. Kıbrıs

Kıbrıs Türkleri, 24 yılı aşkın bir süre Rum EOKA örgütünün ve adada açık veya gizli olarak konuşlanmış Yunan askerlerinin baskı, şiddet ve katliamlarına maruz kalmışlar ve öz savunma dışında Rumlara karşı hiçbir tecavüzi harekette bulunmamışlardır.

21 Nisan 1966 tarihli Patris Gazetesi" nde yayımlanan ünlü „Akritas Planı" na göre Türk halkı ani bir saldırı ile yok edilecek ve ada Yunanistan" a bağlanacaktır. Bu planın hazırlayıcıları arasında Akritas kod adlı İçişleri Bakanı Yorgacis, Cumhurbaşkanı Makarios, Meclis Başkanı Klerides gibi ünlü isimler de bulunmaktadır. Ayrıca planda, imhanın yeraltında çalışmalarını sürdüren EOKA" nın bu işi nasıl gerçekleştirebileceği de anlatılmaktadır. Nitekim saldırıların, aynen bu

planda öngörüldüğü gibi gerçekleştirildiği de daha sonra ortaya çıkmıştır.²⁸ Planın varlığı reddedilemediği gibi Klerides, 27 Ekim 1971“ de Almanya“nın sesi radyosuna verdiği demeçte, Akritas Planı“nın mevcut olduğunu doğrulamış ve bugüne kadar da hiçbir lider inkar etmemiştir.

Makarios“un anayasada değişmesini istediği 13 madde de aslında Akritas Planı“nda alınan kararların uygulamasından başka bir şey değildir.²⁹ Özellikle mevcut anayasada, Türklerin eşitlik veya özerklik tanıyan tüm hakları elinden almayı amaçlar. Bu açıdan Makarios“un yaptığı, Miloseviç“in anayasayı değiştirerek Kosova“nın özerklik haklarını elinden almasıyla benzerlik göstermektedir. Değişiklik teklifinin reddedilmesinden sonra 1 Ocak 1964“te Makarios da 1960 anlaşmalarını hukuki yetkisi olmadığı hâlde tek yanlı olarak feshettiğini açıklamıştır. Tıpkı Miloseviç“in Arnavutlara yaptığı gibi Türklerin önemli anayasal haklarını elinden almıştır.

Rum tarafının anayasayı kendi lehlerinde değiştirmek ve Türklerin tüm haklarını almak ve gerekirse yok etmek amacıyla olduğu bazı önemli Rum isimlerce de itiraf edilmiştir. Bu itiraflardan birini de Rum Yönetimi“nde sözcülük görevinde bulunmuş eski bakanlardan Mihalis Papapetru yapmıştır. Papapetru, Nisan 2005 tarihinde Güney Kıbrıs“ta yayın yapan Mega TV“de yaptığı ve Politis gazetesinde de yayımlanan itirafında şöyle demiştir. “1963“ten önce devlet ve devlet dışı unsurlar, Akritas Planı“nı hayata geçirmek ve Türkleri katletmek için, ben de dahil olmak üzere, öğrencilere silah eğitimi verdiler.” 4 Eylül 1962“de Panayia köyünde yaptığı konuşmada ise Makarios, “Hellenizmin en büyük düşmanı olan Türk Milleti“nin bir parçası olan bu küçük Türk toplumu, adadan atılmadıkça EOKA kahramanlarının görevleri sona ermiş sayılmaz” diyerek, EOKA“nın başlattığı işi bitirmek için mücadele edileceğini ortaya koymuştur. Grivas“a yazdığı mektupta da “Enosis bizim yaşam nedenimizdir” demekten geri kalmamıştır.³⁰ Makarios“un doktorluğunu da yapan Rum liderlerinden Vassos Lissarides de 26 Şubat 2006 tarihinde Simerini gazetesine verdiği mülakatta, Akritas Planı konusunda aldığı bilgiden sonra Beşparmaklarda Türklere karşı giriştiği saldırıyı “Beşparmakları özgürleştirme hareketi” olarak nitelendirmiştir. Nikos Samson ise isyanı bastırmak ve „Türkleri denize dökmek“ gerekçesiyle, Küçük Kaymaklı bölgesinde silahlı saldırıya geçtiklerini açıklamıştır.³¹ Ayrıca Makarios“un 1964“teki ünlü sözü de unutulmamalıdır. “Türk askeri adaya geldiğinde, kurtaracak tek bir Türk

31 M. Ali Gökdel, “Yeni İtiraflar Işığında Rum Saldırılarının Değerlendirilmesi,” *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi* 67 (Mart 2006): 28, http://www.mucahit.net/Dergiler/Dergi67/Sayfa_28.htm.

32 http://www.internethaber.com/news_detail.php?id=204023.

33 Tony Angastiniotis, Kanın Sesi Belgeseli: <http://www.kibris1974.com/kibrista-suclu-kim-g-t31933.html> ve http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=7108.

Angastiniotis, gençlik yıllarında aşırı sağcı bir Rum milliyetçisi ve EOKA-B destekçisidir. Ancak ilerleyen yıllarda adadaki savaş hakkında araştırmalar yapmaya başlayınca fikri değişmiştir. Ülkesinde küçük yaştaki öğrencilere Türk düşmanlığının aşılandığını ve Rum devletinin kendi payına düşen suçları ve gerçekleri örtme çabasını farkettilikten sonra, Rumların adadaki Türklere karşı uyguladığı şiddeti anlatan, “Kanın Sesi” adlı bir belgesel hazırlamıştır. Bu belgeselin ardından büyük sıkıntılar çekmiş, işsiz kalmış, tehdit edilmeye başlanmış ve Rum toplumu tarafından aforoz edilmiştir. Kiralarını dahi ödeyemeyecek duruma geldiği bir dönemde, KKTC” deki Doğu Akdeniz Üniversitesi tarafından kendisine barış gazeteciliği alanında iş teklif edilmiştir.

34 <http://www.turk-yunan.gen.tr/kibris-sorunu/yunan-darbesinin-kibristaki-35-yildonumu.html>.

35 Kudret Özersay, *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme* (Ankara: Asam Yayınları, 2002), 89.

36

<http://www.turk-yunan.gen.tr/kibris-sorunu/yunan-darbesinin-kibristaki-35-yil-donumu.html>; Özersay, 2002, 94.

37 “Greek Court of Cassation of Athens in Its Decision,” No. 2658/79 of 21 March 1979. Necatigil, 1998, 112.

38 Ruza Petrovic and Marina Blagojevic, “The Migration of Serbs and Montenegrins from Kosovo and Metohija, 2000,” <http://www.snd-u.com/history/Petrovic-Blagojevic/index.htm>.

39 “Tables of Military Expenditure,” SIPRI Yearbook 1998, 222-227; <http://www.sipri.org/yearbook/1998>.

40 Müzakereler hakkında bkz. Marc Weller, “The Rambouillet Conference on Kosovo,” *International Affairs* LXXV (1999): 211-253.

41 Alpkaya, 1999, 1.

42 Nicholas Wheeler, *Saving Strangers: International Intervention in Humanitarian Conflict* (Oxford, New York: Oxford University Press, 2000), 277-288” den aktaran Gallagher, 2001, 58.

bile bulamayacaktır” sözü dikkat çekicidir. Bu açıdan Makarios, binlerce Boşnak” ın ölüm emrini veren ve mahkemede pişman olmadığını söyleyen³² „Bosna Kasabı” olarak anılan savaş suçlusı Sırp Karadzic” i hatırlatmaktadır. Kıbrıs” ta darbe sonucu yönetime gelen Sampson da 26 Şubat 1981” de Eleftherotipia gazetesine verdiği mülakatta, “eğer Türkiye müdahale etmemiş olsaydı, Enosis” i gerçekleştirip, Kıbrıs” taki Türklerin hepsini yok edecektim” demiştir.³³

Kıbrıs” ta 15 Temmuz 1974” te Yunanistan” daki Albaylar Cuntası” nın yaptırdığı darbe sonrası Kıbrıslı Türklerin üzerinde bir katliam söz konusu olabilirdi. 1963-1967” de olanlar ve yukarıda bahsedilen beyanlatlar olabileceklere ciddi bir referans olarak görülmelidir. Ne kadar ilginçtir ki darbe sırasında EOKA karşıtı veya Makarios yandaşı 2 bin kadar Yunan ve Rum da öldürülmüşlerdir.³⁴ Bu durumda, özellikle BM askerleri de güvenliği sağlamıyordu. 15 Kasım 1967” de Rum Milli Muhafız Örgütü, Geçitkale ve Boğaziçi köylerine saldırırken, aynı Sırpların Bosna” da yaptıkları gibi BM askerlerini etkisiz hale getirmiş, sonra da hiçbir engellemeye maruz kalmadan, 24 Türk” ün ölümüne neden olmuştur.³⁵ Darbede hayatını zor kurtaran Makarios, 19 Temmuz 1974” te BM Güvenlik Konseyi” nde yaptığı konuşmada hem 15 Temmuz darbesinin Yunanistan tarafından yapıldığını, hem yapılan katliamları, hem de Kıbrıs Türklerini bekleyen tehlikeleri açıkça belirtmiştir.³⁶ Yunanistan” daki Atina Temyiz Mahkemesi bile, 15 Temmuz darbesinin sorumlusunun Yunanlı subaylar olduğunu ilan etmiştir.³⁷

Tüm bu anlatılanlardan yola çıkarak adada ciddi insan hakları ihlali olduğu veya olacağı, ayrıca bir etnik temizlik-soykırım ihtimalinin kuvvetli olduğu çok açıktır. Dolayısıyla Türkiye” nin Kıbrıs harekâtının haklı bir sebebe dayandığı söylenebilir.

2.1.3. Mukayese

Türkiye tarafından kurtarılan Türkler, Rumlara karşı hiçbir baskı ya da şiddet uygulamamışken, NATO tarafından kurtarılan Arnavutlar, özellikle 1981” den sonra Sırp azınlığa karşı çok ciddi bir şekilde sosyal ve fiziki baskı, hatta şiddet uygulamışlardır. Sırp Bilim ve Sanat Akademisi” nin (SANU) raporuna göre son 20 yılda 200.000” den fazla Sırp, evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.³⁸ NATO harekâtının ertesinde Arnavut intikam saldırıları ağırlık kazanmıştır. Dolayısıyla tüm yönleri ile birlikte düşünüldüğünde, Türkiye tarafından yapılan askeri harekâtın, Kosova harekâtından da güçlü haklı bir nedene dayandığı söylenebilir.

2.2. Başarı Şansı

Askeri operasyonun, haklı amacı gerçekleştirecek miktarda ciddi başarı şansı olmalıdır. Ayrılıkçı bir krizde, askerî yenilgi ihtimali ya da güç kullanarak adaletsizliği önleyebilecek bir durumun olmayışı, askerî araçlara başvurmanın meşruiyetini ortadan kaldırmaktadır.

2.2.1. Kosova

Vereceği silahlı mücadelenin makul bir „başarı şansı“ olduğuna inanan FRY (Federal Republic of Yugoslavia), dünyadaki askerî seferlerin üçte ikisinden fazlasını icra eden³⁹ kuvvetlere karşı savaştı. Özellikle dünyanın en güçlü devletlerinin oluşturduğu dev bir ittifaka (NATO) karşı savaşağını idrak edemeyen FRY, mağlup olmaması mümkün değildir. Lakin hava gücü, tek başına savaş kazanmaya hiçbir zaman yetmemiştir. Bu durumda, mutlak zafer için kara kuvvetlerinin de kullanılması gerekmektedir. En azından bu sav, yaygın olarak kabul gören bir görüştür. Ezici silah üstünlüğüne ve sınırsız sofistike mühimmat gücüne dayanan NATO, yüksek başarısızlık riski altında olmasına rağmen sadece hava bombardımanı seçeceğini icra etmiştir. Gerçi bu strateji, NATO“ nun kendi içinde tartışmalara yol açmışsa da FRY“ nin hava savunma gücünün yetersizliği ve mevcut olanın uygun kullanılamaması nedeniyle başarılı olmuştur.

Operasyon sonucunda Kosovalı Arnavutlara bağımsızlık sağlanmış ve bu bağımsızlık, uluslararası toplumun önemli bir kısmı tarafından da kabul görmüştür.

2.2.2. Kıbrıs

Adaya çıkarma, askerî literatürde en zor harekât şekli olarak kabul edilmektedir. NATO“ nun ikinci en güçlü ordusu olan ve dünya sıralamasında da en güçlü ordulardan biri kabul edilen Türk ordusunun yaptığı askerî operasyonun başarı şansı oldukça yüksektir. Nitekim Türk silahlı kuvvetleri, Kıbrıs çıkartmasında başarılı da olmuşlardır. Bununla birlikte Kosova“ da olduğu gibi Türkiye“ nin harekâtı da, Rumların Türk köyleri üzerindeki baskılarını daha da arttırmasına neden olmuştur.

Türkiye“ nin askerî harekâtı, Kıbrıslı Türkleri açısından beklenen yararı sağlamışsa da dar bir alanda sıkıştığı ve derinliklerde Rum katliamları sürdüğü için girişilen ikinci genişleme harekâtı, BM“ nin sert tepkisine neden olmuştur. Bu yüzden harekât, temel amacı olan Türklerin

güvenliğini sağlamayı başarmışsa da bunun yanında arzu edilen siyasi hedefe ulaşamamış ve haklılık anlatılamamıştır.

2.2.3. Mukayese

Hem Kosova" da, hem de Kıbrıs" ta yürütülen askeri operasyonların başarı şansları vardır. Nitekim her ikisi de başarılı olmuşlardır. Fakat Kıbrıs harekâtı, barışı sağlamakla birlikte, siyasi amaçları açısından uluslararası topluma kabul ettirilememiştir.

2.3. Son Çare

Ayrılmak üzere bir krizde, adaletsizliği engellemek için „güç kullanımı“ son çare olmalıdır. Bu adımı atmadan önce, adaletsizliği gidermek için diğer tüm araçların denenmiş, başarı sağlamamış veya sağlamayacak olduğu çok açık bir şekilde ortaya konmalıdır.

Burada kritik soru, diğer araçların deneme süresinin ne olması gerektiğidir. Diğer araçların başında gelen ve en etkili olanı „ekonomik ambargodur“ . Herhangi bir ekonomik ambargodan sonuç alabilmek, uygulanan ülkenin kendi kendine yeterliliğine bağlı olarak, genelde çok uzun bir süreci gerektirmektedir. Bu uzun süreç, ambargoya maruz kalan halkın büyük sıkıntılar çekmesine neden olmaktadır. Bu nedenle kısa sürecek bir savaşın uzun süreli bir ekonomik ambargoya tercih edildiği durumlar olabilir.

2.3.1. Kosova

BM" nin tüm uyarı önlem ve tehditlerine rağmen Sırbistan" ın ağır silahlarını çekmemesi, Ekim 1998" de ilan edilen ateşkesi sıkça ihlal etmesi, BMGK kararlarını dikkate almaması, Rombuillet görüşmelerinde uzlaşmaz davranması, hiçbir şekilde geri adım atmaması ve saldırılarını sürdürmesi nedeniyle bir askeri harekâta başvurulması son çare olarak değerlendirilmiştir.

Burada şu soru akla gelebilir, Rombuillet görüşmelerine devam edilseydi, kuvvet kullanmasını gerektirmeyecek bir anlaşma şansı sağlanabilir miydi? Eğer böyleyse, görüşmeler ne kadar sürmeliydi veya uzatılmış görüşmeler esnasında neler olabilirdi? Sorulabilecek bir başka soru da şudur: NATO, FRY" i yöneten radikal askeri rejimle görüşmeye istekli olmuş olsaydı, tarafların ortak kabul edebileceği savaşızsız bir çözüme ulaşılabilir miydi?⁴⁰ Gerçi denenmemiş bu çabalarla ilgili soruların cevaplarını şu an için bulmak mümkün değildir. Ama

denenmemiş olmaları nedeniyle „son çare miydi“ tartışmalarının devam edeceği açıktır.

2.3.2. Kıbrıs

BM“ nin ve Türkiye“ nin tüm uyarılarına rağmen Kıbrıs Rumlarının Türklere yönelik baskı, şiddet ve katliamlara devam etmesi, üstelik bir de yabancı kaynaklı bir darbe sonucu anayasal düzenin tamamen ortadan kaldırılmış olması, Türkiye“ nin askeri harekâta girişmeden önce diğer tüm diplomatik yolları denemiş olması nedeniyle savaş „son çare“ olarak değerlendirilmiştir. 15 Temmuz darbesi ertesinde Türkiye“ nin ilk tepkisi doğrudan harekâta girişmek değil, İngiltere“ yi garanti anlaşmasındaki danışma mekanizmasını işletmeye davet etmek ve BM ile NATO“ ya başvurmak şeklinde olmuştur.

2.3.3. Mukayese

Hem Kıbrıs“ a, hem de Kosova“ ya yönelik askeri harekâtlar „son çare“ olarak değerlendirilmişlerdir.

2.4. Meşru Otorite

Sadece meşru bir otorite, haklı amacı yerine getirmek için savaş başlatabilir. Kamu çıkarını temsil etmeyen kişiler ya da kurumlar, ayrılıkçı bir krizde müdahale edecek meşru otoriteler olarak değerlendirilemezler. Buna göre merkezi hükümetin mi, yoksa ayrılıkçı tarafın mı meşru otorite olduğu her sorun için ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

„Meşru otorite“ deyince, ilk akla gelen BMGK“ nin hangi koşullarda güç kullanımı üzerinde karar vermekte meşru otorite olduğu, BM Şartında belirtilmiştir. Bu göre BMGK, silahlı kuvvet kullanılmasını içermeyen önlemlerin „yetersiz kalacağını ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler, ablukayı ve BM üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları da içerebilir (42. md.).”⁴¹

Savaşın icrası esnasında ise savaşan taraflar, ülkenin yasal muharip güçlerinin olmasına ve hesap sorulamayacak yasal olmayan gizli güçler veya yarı askeri birimlerin kullanılmamasına dikkat edilmelidir.

2.4.1. Kosova

Kosova operasyonunda, ilk defa bir devlete karşı, kendi sınırları içerisinde insanlık nezdinde suç işlediği gerekçesi ile büyük bir bombardıman yapılmıştır. BMGK kararı olmaksızın, uluslararası bir antlaşmaya dayanmaksızın, üstelik kendisini doğrudan tehdit etmediği halde Kosova “ ya yönelik askeri harekâta giren NATO” nun, salt hukuki anlamda düşünüldüğünde meşru bir otorite olduğunu söylemek mümkün değildir.

Operasyonu savunan NATO üyeleri, hem uluslararası hukukta, hem de BM Şartı ve BMGK kararlarında uygun temeller olduğunu iddia etmişlerdir. Fakat o dönem Batılı devletlerin kendi arasında bir uzlaşmaya vardıklarını söylemek mümkün değildir. İngiltere” nin aksine Almanya, insani müdahale için hukuki bir temel olmadığını savunmaktadır. Alman hükümetinin önemli isimlerinden Günter Verhaugen, müdahalenin uluslararası hukuka meydan okuduğu ve BMGK” yı çiğnediğini açıklamıştır. Fakat yine de insan haklarını korumanın BMGK üyelerinin ahlaki sorumluluğu olduğunu söyleyen Verhaugen, insani müdahalenin ahlaki zeminde meşrulaştığını ifade etmiştir.⁴² Slovenya ise bir BMGK oylamasında, “Güvenlik Konseyi, güç kullanımı konusunda karar vermek için tekele sahip değildir”⁴³ tezini savunmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, danıştığı hukukçulardan Sırbistan” ın bombalanması konusunda bazı hukuksal sorunların bulunduğu yönünde uyarı aldığı da bir gerçektir. Ne var ki Albright” ın buna verdiği cevap ise “bana başka hukukçular getirin”⁴⁴ şeklinde olmuştur.

43 “Account of the Security Council Debate,” UN Press Release SC/6659, 26 March 1999” dan aktaran Roberts, 1999, 105.

44 Obrad Kesic, “Okò Magazin,” Sırbistan Televizyonu RTS, 6 Aralık 2007.

45 Roberts, 1999, 105.

46 Fatma Taşdemir, “Yenimuhafazakar Amerikan Dış Politikasının Uluslararası Hukuk Sistemine Etki ve Yansımaları,” Yenimuhafazakar Amerikan Dış Politikası ve Türkiye, Çınar Özen ve Hakan Taşdemir, der., Odak Yayınları, Ankara, 2006, 121.

47 Galym Zhussipbek, “Lizbon Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası” nın Tanımı ve Özellikleri, Güvenlik Aktörü olarak AB” nin Nitelikleri,” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi VIII* (2009), 143.

48 Fred Halliday, “Are NATO Actions Prudent and are They Legal,” *Irish Times*, 1 April 1999” dan aktaran Gallagher, 2001, 58; Roberts, 1999, 104.

49 Karar metni için bkz. <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1199.htm>.

50 Ayrıca kararda, talep edilen önlemler alınmadığı takdirde daha ileri eylemlere girişilebileceği belirtilmiştir. Michael Ignatieff, *Virtual War: Kosovo and Beyond* (London: Chatto and Windus, 2000” dan Gallagher, 2001, 58.

51 ABD Başkanı Bill Clinton” un 24 Mart 1999” daki televizyon konuşması 25 Martta Washington Post” ta yayınlanmıştır. İngiltere Başbakanı Blair de “Doctrine of the International Community” konuşmasında bu konuya değinmiştir. Roberts, 1999, 107.

52 Blair, “Doctrine of the International Community,” http://yalejournal.org/sites/default/files/articles/Doctrine_of_the_International_Community_-_Ten_Years_Later_-_Comments_By_Tony_Blair.pdf.

53 Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, NATO El Kitabı, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, Brüksel, 1995, 217-220.

54 Alpkaya, 1999, 1.

55 Martin Ortega, “Petersberg” in Ötesi,” *AB Güvenlik ve Savunma Politikası*, N. Gnesotto, ed., (İstanbul: TASAM Yayınları, 2005), 84.

56 Taşdemir, 2006, 122.

57 Martin Ortega, “Military Intervention and the EU,” *Chaillot Papers*, No. 45, (Paris: EU ISS, 2001); Ortega, 2005, 85.

58 Örneğin, İngiltere” nin 2000 yılında Sierra Leone” de yaptığı gibi.

59 Alpkaya, 1999, 1.

60 Özersay, 2002, 18-19.

61 Roberts, 1999, 106.

BM Genel Sekreteri Kofi Annan bile, “güç kullanmayı gerektirecek özel durumlar olabilir; ama Güvenlik Konseyi izni de önemlidir” gibi kayda değer olmayan bir açıklama yapmıştır.⁴⁵ BMGK, NATO” nun 1999 tarihli Kosova müdahalesini „*ex post facto*”⁴⁶ onaylamamış olmakla birlikte, “mazur görülebilir bir hukuka aykırılık” olarak kabul etmiştir.⁴⁷ Rusya ise bu müdahaleye, başka bir devlete saldırmamış egemen bir devlete yönelik bir saldırı olduğu ve BM Şartı” na, özellikle de 2. maddenin 4. fıkrasına aykırı olduğu gerekçesiyle şiddetle karşı çıkmıştır.⁴⁸ İngiltere ve ABD gibi NATO üyeleri ise NATO” nun özel bir BMGK kararına ihtiyaç duymadan Yugoslavya” ya müdahale edebileceğini savunmuşlardır. Onlara göre geçmişte çıkartılan BMGK kararları ve özellikle 1998” deki 1199 sayılı kararın,⁴⁹ Sırpların Kosova” daki eylemlerinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak

değerlendirdiğini ve dolayısıyla egemenlik meselesinin önüne geçtiğini savunmuştur.⁵⁰

Hem Blair, hem de Clinton savaş üzerine yaptıkları konuşmalarda, Kosova kaynaklı mülteci akımının komşu ülkeleri istikrarsızlaştırabileceği ve savaşın genişlemesine yol açabileceğini söylemişlerdir.⁵¹ Blair, 22 Nisan” daki ünlü Chicago konuşmasında, “eğer bu baskı büyük bir mülteci akımına yol açıyor ve komşu ülkeleri istikrarsızlaştırıyor ise, bu açıkça uluslararası güvenlik ve barışa tehdit oluşturuyor denilebilir” görüşündedir.⁵²

Gerçi NATO” nun saldırısı, sadece BM Antlaşması” na değil, NATO” nun kurucu antlaşmasına da aykırılık oluşturmaktadır. 4 Nisan 1949” da imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması⁵³ “uluslararası ilişkilerinde BM” nin amaçlarına aykırı olacak şekilde güç kullanımından ya da tehdidinden sakınmayı taahhüt etmektedirler.”⁵⁴ (1. md)

İngiliz dış ilişkiler ofisi Ekim 1998” de NATO müttefiklerine yolladığı notada, operasyonu haklı kılabilmek için şöyle demiştir: “AB açısından bakıldığında da AGSP operasyonlarının ilke olarak BM Güvenlik Konseyi kararı ve iznine sahip olması gerekmektedir.”⁵⁵ Zira BM Antlaşması” nin özünü oluşturan 2/4 maddesindeki kuvvet kullanma yasağı „*jus cogens*” bir kural niteliğindedir. Ayrıca BM Antlaşması” nin 53/1 maddesinde “BM Güvenlik Konseyi” nin izni olmaksızın bölge antlaşmaları uyarınca ve bölge örgütleri tarafından hiçbir zorlayıcı harekete teşebbüs edilmeyecektir” denilmektedir.⁵⁶ Fakat AB Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü uzmanı Martin Ortega, AB kuvvetlerinin gerektiği halde, özellikle de „insani yıkım” ya da „soykırım” suçu söz konusu olduğunda, BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan, başka devletlere müdahale edebileceğini ve askeri operasyonlar düzenleyebileceğini ileri sürmektedir.⁵⁷ Bazı Avrupa devletleri, Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın, genellikle „insani müdahale” gerekçesiyle, bazı askeri müdahalelerde bulunmuşlardır.⁵⁸

Aslında Sırbistan” a müdahalenin temel ahlaki gerekçesi şu olmuştur. Bazı suçlar öyle büyüktür ki, bundan sorumlu olan devlet veya devletler, egemenlik prensibine rağmen, askeri müdahaleye konu olabilirler. Fakat unutulmamalıdır ki, “NATO hukukun izin verdiği her şeyi yapabilir; ancak daha fazlasını değil.”⁵⁹ NATO hukuken üye devletlerden, mesela Türkiye” den daha geniş bir özgürlüğe sahip olması mümkün değildir.

2.4.2. Kıbrıs

1960 Kıbrıs anayasasının 181. maddesi, hem Garanti anlaşmasının, hem de İttifak anlaşmasının anayasal güçte olduğunu hükme bağlamıştır. Garanti anlaşmasının 4. maddesi “bu anlaşmanın hükümlerinin ihlali durumunda Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, bu hükümlere uyulmasını sağlamak için gerekli olan teşebbüs ve tedbirler konusunda birbirlerine danışmak yükümlülüğünü yüklenirler. Ortaklaşa veya uyumlu bir hareket mümkün olamıyorsa, garanti eden üç güçten (devletten) her biri, bu antlaşmayla yaratılan düzeni yeniden kurmak münhasır amacıyla harekete geçme hakkını saklı tutar”⁶⁰ demektedir.

Uluslararası niteliği olan Garantörlük Antlaşması” nda yer alan tüm danışma mekanizmalarını kullanan, BM ve garantör İngiltere” ye durumu engellemek için defalarca başvuran ve bundan bir sonuç alamayınca aynı anlaşmanın verdiği hukuki yetkiye dayanarak askeri harekâta başvuran Türk Hükümetinin, meşru bir otorite olduğunu söylemek mümkündür.

2.4.3. Mukayese

Daha önce de ifade edildiği gibi, BMGK, NATO” nun 1999 tarihli Kosova müdahalesini onaylamamış olmakla birlikte, „mazor görülebilir bir hukuka aykırılık” olarak kabul etmiştir. Bu durumda, Kosova” ya müdahale maruz görülebilirken, neden Kıbrıs” a müdahalenin mazur görülemeyeceğinin izahı güçtür.

Sırpların Kosova” daki eylemlerinin uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak değerlendiren, dolayısıyla egemenlik meselesinin önüne geçtiğini savunan bazı NATO üyeleri, geçmişte çıkartılan BMGK kararları ve özellikle 1998” deki 1199 sayılı karara dayanarak Kosova askeri müdahalesi için NATO” nun yetkili otorite olduğu iddiasında olmuşlardır. Hâlbuki adadaki Yunan darbesinin de NATO” nun iki müttefikini savaşa sokacağı kesin gibiyken ve bunun Soğuk Savaş yıllarında yaşandığı düşünülürse, bir dünya savaşına kadar gidebileceği ortadadır. Yani Kıbrıs” ta, uluslararası barışa ve güvenliğe tehdidin en az Kosova kadar olduğu açıktır.

Blair NATO üyelerine yaptığı konuşmasında, “bir BMGK kararı, NATO eylemine açık bir yasal zemin verir ve siyasi olarak da arzu edilen bir şeydir. Fakat güç kullanımı, BMGK kararı olmaksızın da insani gerekler nedeniyle haklı kılınabilir. ...”⁶¹ Bu noktadan hareketle Kosova ve Kıbrıs harekâtlarında birçok benzerlik bulunduğu ortadadır. Kıbrıs” ta insan haklarının ihlal edildiğine dair ikna edici çok sayıda delil olmakla

beraber, uluslararası örgütlerin raporlarının daha güvenilir veya objektif bulunabileceğinden yola çıkarak birkaç örnek göstermekte fayda vardır. Avrupa Konseyi” nin Siyasi İşler Komitesi Genel Raportörü Franz Karasek, “ekonomik, sosyal ve eğitimle ilgili eşitsizlik ve yaşama güvenliğinin olmaması, son 12 yıl boyunca (...) adadaki gerginliğin nedeni olmuştur. İnsani acılar, Kıbrıs sorunun kökeninde yer almıştır”⁶² demektedir. Avam Kamarası Dış İlişkiler Komitesi de raporunda, “Türklerin 103 köyünü yok eden ve nüfusunun dörtte birinin yerlerinden edilmesine yol açan şiddete, (...) Kıbrıs Rum Yönetiminin sebep olduğu konusunda çok az şüphe vardır”⁶³ görüşündedir. Adadaki Türkleri kurtarabilmek için güç kullanmak dışında başka çare kalmadığı 14 yıllık deneyim sonucu net olarak ortaya çıkmıştır. Gerçi barış hareketinin amacı da bellidir ve bu da Türkleri kurtarıp güvenli bir şekilde yaşayabilecekleri bir bölge yaratmaktadır.

63 Avam Kamarası, *Dış İlişkiler Komitesi*, Rapor No 23, 1987; Necatigil, 1998, 134.

64 Çok sayıda hedef, hastane gibi binaların çok yakınından seçilmiştir. Sonradan Solana da bir mülakatta, eğer ki bombalar hedefi değil de çok yakınındaki diğer binaları vurmuş olsaydı, bu operasyonun sonu olurdu demiştir. Gallagher, 2001, 72.

65 İttifak uçakları, 15.000 feetten uçarak birçok sivilin yanlışlıkla vurulmasına neden olmuştur. Bu da Washington'un askeri zayıflıkla vermemeyi, her şeyin üstünde tutan politikasından kaynaklanmıştır. Amnesty International, AI, savaşın yürütülüşü ile ilgili bir raporunda, "NATO, sivil kayıba razı olup pilot güvenliğine öncelik vermektedir" demiştir. Bunun için bkz. Amnesty International, "NATO/Federal Republic of Yugoslavia: Violations of the Laws of War by Nato during Operation Allied Force."

Amnesty International, London, 2000:

www.amnesty.org/library/Index/ENGEUR7001182000?open&ofENG-YUG.

4 Mayıs'ta BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Mary Robinson, iki otobüsün bombalanmasının ardından NATO'yu savaş suçlarından sorumlu tutulabileceği konusunda uyarılmış, NATO'nun saldırısında orantılılığı gözetmesinin beklendiğini belirtmiştir. Steve Boggan, "NATO is Warned on War Crimes," *The Independent*, 5 May 1999; Mary Robinson, "Report of 30 April 1998."

23 Nisanda Sırbistan televizyon binasının vurulması ve içindeki 16 sivilin hayatını kaybetmesi üzerine, çok ciddi insan hakları uyarıları gelmiş ve avukatlarının bunun Geneva Konvansiyonunu ihlal ettiği uyarıları üzerine, bizzat o hedefin vurulması gerektiğini savunan Blair bile uçaklarının kullanılmasına müsaade etmemiştir. Andrew Rawnsley, ed., *Servants of the People: The Inside Story of New Labour* (London: Penguin, 2000), 273'ten aktaran Haggler, 72.

⁶⁶ NATO verilerine göre bombardıman boyunca 1 milyon kişi Kosova’yı terk etmez zorunda kalmış ve yarım milyon kişi de ülke içinde yer değiştirmek durumunda kalmıştır. Bunun için bkz. Sergio Balanzip, “NATO’s Humanitarian Support to the Victims of the Kosovo Crisis,” *NATO Review* (Summer 1999): 9” dan aktaran Roberts, 1999, 113.

NATO operasyonu öncesinde Kosova" ya daha geniş özerklik vermesi konusunda Sırbistan" ı tehdit etmiştir. Uluslararası bir örgütün bir devletin bir parçasına daha fazla özerklik vermesini talep etmesi ve bu yönde tehdit etmesi, uluslararası hukuk açısından uygun değildir. Kosova " da durum böyleyken, Türkiye" nin, 1960 cumhuriyetinin güvenliği sağlayamaması nedeniyle karma federasyon yerine iki bölgeli federasyonu talep edilmesinin kınanması şaşırtıcıdır.

NATO Genel Sekreteri, hava operasyonunun başladığını bildiren açıklamasında, uluslararası hukuka herhangi bir atfı yapmamış ve şiddeti durdurmaları ve Kosova" da devam eden insani felaketi sona erdirmeleri gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla "bunu yapmamız, ahlaki bir ödevdir" demiştir. Kanımızca Kıbrıs" taki Türkler ile ilgili aynı ödevi, Türkiye" nin de kendisinde görmesi, en az NATO kadar haklı bir gerekçedir.

Bütün bunlara bakarak, Kosova" ya askeri müdahalede bulunan NATO" nun meşru bir otorite olduğunu söylemek mümkün değilken, Kıbrıs" a askeri müdahalede Türk Hükümeti" nin meşru otorite olduğu değerlendirilmelidir.

2.5. Orantılılık

Orantılılık kriteri, aşırı reaksiyonları önleme amaçlı bir kriterdir. Haklı bir amaç için yapılan savaşın getireceği zarar, beklenen faydalar ile orantısız olmamalıdır. Bu kâr-zarar analizi, özelde halk ve genelde ise dünya için ahlaki ve maddi faydaya tekabül etmektedir. Bu yüzden hem yerel, hem de uluslararası düzeyde kâr ve zarar analizleri yapılmalıdır. Bundan

hareketle savaştan sonraki durum, savaştan önceki durumdan daha kötü olmamalıdır.

Esasında savaşın icrasında orantılı güç kullanılmalı, sivillere/savaş dışı kalanlara zarar verilmemeli, yasaklanmış hedeflere saldırmamalı ve yasaklanmış silahlar kullanılmamalıdır.

2.5.1. Kosova

NATO askeri operasyonu beklenen yararı sağlamıştır. Ancak harekât BMGK kararı olmadan yapılması, savunma amaçlı kurulan NATO" nun ilk kez tecavüzi bir harekâta bulunması, çoğunlukla sivil ekonomik hedefleri esas alması ve sadece hava kuvvetlerinin kullanılması ciddi bir tartışma konusu olmuştur. Harekâtın 78 gün gibi uzun bir sürede yapılması, hedeflerin yanlış seçilmesi ve vurmadaki hatalar⁶⁴ sonucu çok sayıda sivil hedefin vurulması⁶⁵ nedeniyle Sırpların intikam hisleriyle Arnavutlara çok daha fazla zayıat verdikleri görülmüştür.⁶⁶ Bu durum, siyasi ve askeri alanda büyük tartışmalara yol açtığı gibi uluslararası hukukun sorgulanmasına da neden olmuştur. NATO" nun klasik hukuk dışına çıkması, müdahale eden taraf olması ve stratejik değerlendirme/uygulama zafiyeti sorgulanır duruma getirmiştir. Kosova harekâtında müttefikler 912 uçak ve 35 gemi ile savaşmış, uçakları geceli gündüzlü 37.465⁶⁷ sorti yapmıştır. Bu sayede, NATO tek bir kayıp vermeden savaşı bitirmiştir. NATO" nun bir aylık bombardımanı, Nazilerin Yugoslavya" yı 1941" den 1945" e kadar işgal ettiği dönemden çok daha zarar vermiştir.

67 Kosova" daki Sırp asker sayısı 20.000 idi ve 16.000 iç güvenlik personeli vardı. General Wesley K. Clark, Supreme Allied Commander Europe, "When Force is Necessary: NATO" s Military Response to the Kosova Crisis," *NATO Review* (Summer 1999): 16-18.

68 Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1984), 91-92.

69 Birand, 1984, 92

70 Birand, 1984, 54

71 Özersay, 2002, 94-95.

72 www.fco.gov.uk; Gallagher, 2001, 68-69.

73 Blair, "Doctrine of the International Community," http://yalejournal.org/sites/default/files/articles/Doctrine_of_the_International_Community_-_Ten_Years_Later_-_Comments_By_Tony_Blair.pdf.

74 Birleşik Krallık Dış İşleri Bakanı Robin Cook" un, Avam Kamarası" nda NATO" nun inandırıcılığının önemi üzerine konuşması için bkz: Robin Cook, "House of Commons Debate on Kosovo," 24 March 1999, Hansard, 537-539;

<http://www.parliament.the-stationeryoffice.co.uk/pa/cm/cmhansrd.htm>.

75 Timothy Garton-Ash, "No We" re Right to Fight This War," *The Independent*, 20 April 1999.

76 Peter Gowan, "The Euro-Atlantic Origins of NATO" s Attack on Yugoslavia," in Tariq Ali, ed., *Masters of the Universe: NATO's Balkan Crusade* (London: Verso, 2000), 3-45" ten aktaran Haggler, 75.

77 Alpkaya, 1999, 1.

78 Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları* (İstanbul: Beta Yayınları, 2004), 267-268" den aktaran Özersay, 2002, 95.

79 Birand, 1984, 22-24.

80 Birand, 1984, 34.

81 Birand, 1984, 179.

82 Bu mayınları Rumlar döşemiş olmasına rağmen gazetelerde "Türklerin dizdikleri mayınlarla İngiliz gazeteci öldü" şeklinde yer almıştır. BM Barış Gücü de devamlı Türkleri şikâyet ederken, bir kez olsun Türk köylerine yapılan hücumlardan bahsetmemiştir. Birand, 1984, 225.

83 10 Ağustos 1974 tarihli Milliyet Gazetesi" nden aktaran Birand, 1984, 236.

84 Birand, 1984, 252.

85 Coppieters, 2007, 6-7.

2.5.2. Kıbrıs

Kıbrıs harekâtında ilk gün, zırhlı taşıyıcı ve tanklarla tam donanımlı 6-7 bin Rum ve Yunan" a karşı, 2.000 kişilik komando birliği, 650 kişilik Türk Alayı ve hafif silahlı TMT birliği vardır. Çıkartma gemilerine yeteri kadar tank bindirilememiş ve hava kararınca jetler kullanılamamıştır.⁶⁸ Türk askeri dar bir alana sıkışmasına rağmen gece bombardımanından, sırf sivillere zarar görmesin diye vazgeçilmiştir.⁶⁹ Kıbrıs" ta sırf bu bombardımanın yapılmamış olması nedeniyle harekâtın sıkıntıya düştüğü halen tartışılmaktadır.⁷⁰ İlk iki gün hafif silahları ve direnişleri nedeniyle 2 bin mücahit şehit düşmüştür. Türkiye, Garanti Anlaşması çerçevesinde yapılacak harekâtın İngiltere açısından uluslararası anlaşmalardan doğan bir görev olduğunu hatırlatmış ve en az can kaybını sağlamak için adadaki İngiliz üslerinin kullanılmasını talep etmiş de bu istek

reddedilmiştir.⁷¹ Aslında harekâtın darbeyi sona erdirmesi ve Türklerin can güvenliğini sağlaması yanında, en büyük zararının, çok sayıda Rum'un yer değişmesi veya mülteci durumuna düşmesi sayılabilir.

2.5.3. Mukayese

Burada hem Kıbrıs'a, hem de Kosova'ya yönelik askeri harekâtların orantılılık ilkesine kısmi uygunluk gösterdiği değerlendirilmektedir. Ciddi zararlar ile birlikte çok ciddi kazanımların da olduğundan, bu ilişkinin orantılılık düzeyine uygun düştüğü kabul edilmektedir. Ancak Kosova harekâtında müttefiklerin 912 uçak ve 35 gemi ile savaşması, uçaklarının 78 gün süreyle geceli gündüzlü 37.465 sorti yapması, sivil hedeflerin bombalanması, uygunsuz silahların kullanılması ve bazı yasak hedeflere saldırılması ciddiye alınacak olursa, Türkiye'nin yaptığı harekâtın orantılılık kriterine göre nispeten daha uygun olduğu görülecektir.

2.6. Doğru Niyet

Savaş kararı alırken, haklı sebep ile doğru niyetlerin uyumu birbirine rehberlik etmelidir. Ancak bu süreçte, jeopolitik ve jeostratejik güdüler, beklentiler ve çıkarlar esas alınmamalıdır.

2.6.1. Kosova

Bazı çevrelerde NATO operasyonlarının „doğru niyete“ dayandığı üzerine ciddi şüpheler mevcuttur. NATO'nun önde gelen üyelerinden İngiltere'nin Başbakanı Tony Blair ABD'de yaptığı konuşmada, „Kosova da hem insani değerler, hem de milli çıkarlarımız çakışmaktadır; (Kosova'daki) hareketlerimiz kendi çıkarlarımız ve üzerine titrediğimiz ortak çıkarları korumaktaki ahlaki amaçların bir harmanıdır” demiştir. Ardından da “eğer ki güvende olmak istiyorsak, diğer ülkelerde yaşanan insan hakları ihlallerine ve çatışmalara arkamızı dönmeyiz” demiştir.⁷² Yine Chicago konuşmasında müdahale kararı almadan önce nelerin dikkate alınması gerektiğini açıklarken, „haklı savaş prensibini saydıktan sonra bir de üstüne milli çıkar kriterini eklemiştir.⁷³ Kosova operasyonu için bir gerekçe de NATO'nun inandırıcılığını koruma çabasıdır. 1998'den beri Kosova diplomasisine dahil olmuş NATO, Belgrad'a uyması gereken konular üzerinde birçok tehditte bulunmuştur. Dolayısıyla bunlara uyulmadan herhangi bir harekete geçildiği takdirde, NATO ve üyeleri inandırıcılığını kaybedecektir.⁷⁴ Benzer bir şekilde Türkiye de Rumları Türklere karşı yaptıkları eziyetler

nedeniyle yıllarca uyarılmış, hatta bazı zamanlar tehdit dahi etmiştir. Dolayısıyla bu açıdan karşılaştırılacak olursa, eğer ki NATO üyeleri inandırıcılığı prestijleri açısından önemli buluyorsa, Türkiye" nin de aynı inandırıcılığı önemli bulmaya hakkı vardır.

The Times ve *The Spectator* gibi İngiliz gazetelerindeki sağ görüşlü yazarlar NATO" nun Kosova girişimini liberal emperyalizm olarak tanımlamışlardır.⁷⁵ Peter Gowan gibi solcu yorumcular da liberal emperyalizm terimini kullanmışlar ve NATO" nun Kosova" ya müdahalesinin insani sebeplerle hiçbir alakası olmadığını, tamamen Batı" nın bölgedeki jeopolitik çıkarları ve ABD" nin varlığını Rusya" nın dibine kadar getirme isteği ile ilgili olduğunu savunmuşlardır.⁷⁶ Bununla birlikte saldırgan kapitalizmin temsilcisi olarak bilinen ABD" li sağ kanat cumhuriyetçilerin, Balkanlardan mümkün olduğunca çabuk bir şekilde çıkılması gerektiğini savunmuş olması, bu iddiaya şüphe getirmektedir.

ABD" nin insan hakları alanında uluslararası düzeyde bağlanmamaya ve kendisini uluslararası organların denetimine açmamaya yönelik açık ve kararlı bir tutumu takındığı bilinmektedir. Bunun gibi soykırım, insanlığa karşı suç, insani hukuk ihlalleri ve saldırı suçlarını yargılamaya yetkili ve sürekli nitelikteki Uluslararası Ceza Mahkemesi" nin kuruluşuna karşı çıkması da herhalde kayda değerdir. Dolayısıyla ABD" nin oluşumuna katılmadığı, kendisi bakımından uygulanmasını reddettiği evrensel değerleri savunmak adına hareket ettiğini kabul etmek kolay değildir.⁷⁷

Operasyonun doğru niyete dayandığı üzerine bir şüphe de zamanlamasından kaynaklanmaktadır. ABD" nin operasyon kararı Başkan Clinton" un Monica Lewinsky olayı nedeniyle en sıkıntıda olduğu dönemde alınmıştır. Dolayısıyla kamuoyunun dikkatini bir dış meseleye çekmek, azledilmek üzere olan bir devlet başkanı tarafından bir kurtuluş olarak da görülmüş olabilir.

Buna ilaveten Bosna-Hersek" teki katliamlara çok uzun süre seyirci kalarak, özellikle İslâm dünyasının, ama genelde dünyanın tepkisine maruz kalan Batı" nın, NATO vasıtasıyla Kosova" ya askeri müdahale yapmasının, doğru niyetten çok, ABD menşeli „Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi" nin ılımlı İslâm modelini benimsetebilmek, İslâm dünyasının sempatisini kazanmak ve zengin madenlere sahip Kosova" nın kontrolü sağlamak gibi jeopolitik çıkarların olduğu düşünülmektedir. Aslında stratejik gerekçelerin ve ulusal çıkarların geçerli olduğu kesinse de, Kosova operasyonunun sadece bu amaçlarla yapıldığını

söylemek mümkün değildir. Konuyla ilgili olarak Blair" ın da dediği gibi, Miloseviç" in Balkanlar" daki dördüncü savaşı, son savaşı olmalıdır.

2.6.2. Kıbrıs

Ecevit, 20 Temmuz 1974 sabahı yaptığı basın açıklamasında, Türkiye" nin tepkisini, "bir garantör devlet olarak, uluslararası anlaşmalara göre Kıbrıs" ın bağımsızlığından (...) ve anayasal düzeninden sorumlu bir devlet olarak Türkiye" ye düşen bir yetkinin ve görevin yerine getirilmesi" biçiminde açıklamıştır.⁷⁸ Türkiye" nin Kıbrıs" a müdahalesi en öncelikle Kıbrıslı Türkleri imhadan kurtarmak gibi doğru bir niyete dayanmış, ancak bu harekâta karar vermede Kıbrıs" ın jeopolitik konumu da önemli rol oynamıştır. Özellikle 1974 Nikos Sampson darbesi sonrasında, Kıbrıs" ın Yunanistan ile birleşebileceği veya Yunanistan" ın tam kontrolüne geçebileceği, böylece Ege" deki Yunan adaları kuşatmasına ilave olarak Türkiye" nin Akdeniz" e açılımının da Yunan kontrolüne geçmiş olacağı, ayrıca Anadolu" nun da Yunan uçaklarının menziline girecek olması, askeri müdahale kararının alınmasında önemli rol oynamıştır.

İkinci harekât, dünya tarafından büyük tepki çekmiş ve Türkiye" nin niyeti açısından şüphe doğurmuştur. Hâlbuki harekât planı, 2 aşamalı yapılmıştır. Harekât için Türk ordusunun elinde 3 ana plan vardır. Bunlar 24 veya 48 saat içinde müdahale veya iki safhalı geniş müdahale planlarıdır. İlk ikisi Kosova" da olduğu gibi sadece bombardıman ile yetinilmiştir. Fakat adada binlerce Yunan subayının olduğu da düşünülünce yeterli etki yapamayacağı düşünülmüştür.⁷⁹ Ecevit, ordudan Türk toplumuna denize çıkış verecek ve kuvvet dengesini sağlayacak bir köprübaşının tutulmasını istemiştir. Aslında bu, Rumların tutumuna göre hareket edilecek 2 safhalı bir operasyondur. Öncelikle çıkıp durulacak, ardından kararlılık gösterilecek, siyasi opsiyonlar denenecek, olmazsa ikinci harekât yapılacaktır.⁸⁰ Nitekim Cenevre görüşmelerinde bir sonuca varılamayınca, olaylar planlandığı şekilde gerçekleşmiştir.

Harekât öncesinde Yunanlılar, devamlı olarak adaya kuvvet çıkartabiliyorken, Türkler bu konuda pek başarı olamamışlardır. Artık harekâtle birlikte Türk askeri de güvenlik için adada bulunmaktadır. Türkler, örgütleri bozulmuş ve adadaki karışıklıkta kimin emrinde bulunduğu bilinmeyen silahlı Rumların tehdidi altındadırlar. Hâl böyle olunca ilk harekât sonrasında, adadaki Türklerin güvenliğini sağlayabilecek bir durum henüz hasıl olmamıştır. 27 Temmuz" da

Cenevre“ de BM“ deki Yunan daimi temsilcisi Bitsios da, adada söz geçiremedikleri birtakım çetelerin olduğunu kabul etmiştir.⁸¹ Çok sayıda Türk askeri, küçük bir bölgeye sıkıştığından, sürpriz bir hava saldırısında binlerce zayıtın olmaması içten bile değildir. Ayrıca Cenevre süresinde Rumlar, belirli bölgelerin etrafını mayınlamışlar ve Türk askerinin manevra sahasını daraltmışlardır. Hatta birliklerin etrafına dizilmeye başlayan mayınlar, BBC muhabiri Ted Stoddart“ ın 4 arkadaşıyla mayınlı araziye girip, hayatını kaybetmesine neden olmuştur.⁸² Bu arada Atina“ da eski cunta lideri Yuannides, Kıbrıs“ taki subayları üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir. Klerides bile bazı kuvvetleri kontrol edemediğinden şikayet etmektedir.⁸³ Klerides, Cenevre“ de 11 Ağustosta yaptığı bir konuşmada, EOKA-B teşkilatının gözünü döndüğünü ve söz dinlemediklerini söylemiştir.⁸⁴ Bu arada Yunanlılar, Oniki Adalara da kuvvet yığmaya başlamışlardır. Bu esnada İkinci harekât da gerçekleşmiştir.

2.6.3. Mukayese

Türkiye“ nin Kıbrıs“ a yönelik yaptığı askeri müdahalesinin „doğru niyete“ dayandığı ve buna ilaveten, jeopolitik değerlendirmelerin de önemli rol oynadığı açıktır. NATO“ nun Kosova müdahalesi de NATO ve AB“ nin ortak jeopolitik/jeostratejik değerlendirmelerine ve Avrupa“ yı bir barış alanına (*zone of peace*) dönüştürme amacına uygun olarak yapılmışsa da bir halkı, çok ciddi insan hakları ihlallerinden kurtarmak gibi doğru bir niyete sahip olduğu da aşikârdır.

3. Haklı Bağımsızlık

Bu bölümde KKTC“ nin ve Kosova“ nın ayrılık kararları, bağımsızlık ilanları ve tanınmaları irdelenecektir. Ayrıca haklı bağımsızlıkla ilgili olarak 6 ilkeye de değinilecektir. Bunlar sırasıyla haklı neden, başarı şansı, son çare, meşru otorite, orantılılık ve doğru niyettir.

3.1. Haklı Sebep

Her şeyden önce ayrılık talebinin ve bağımsızlık ilanının haklı bir sebebi olması gerekmektedir. Bağımsızlık ilanı sayesinde önlenecek olan adaletsizlik, BMGK ve uluslararası toplumun kabulünü haklı kılacak kadar ciddi olmalıdır.

3.1.1. Kosova

Kosovalılar, Sırbistan" ın Miloseviç rejiminin gitmesinden sonra birçok demokratik reform gerçekleştirmiş veya gerçekleştirmekte olmasına rağmen, otonom ya da federatif bir yapıda Sırp çoğunluk ile Arnavut azınlık arasındaki güç bölüşümünü güvence altına alacak kadar etnik toleransa sahip olduğuna inanmamışlardır.

Sırbistan, „egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün ihlal edildiğini“ ve „Miloseviç“ in 2000“ de devrilmesinden sonra oluşan, AB yolundaki demokratik Sırbistan“ ın böyle bir adaletsizliğin tekrar yaşanmayacağına yeterli garantisi olduğunu“ ileri sürerek, Kosova“ nın bağımsızlığına karşı çıkmıştır.⁸⁵ BM“ de yapılan görüşmelerinde, Sırp temsilciler, Çin Halk Cumhuriyeti içerisindeki Hong-Kong“ un otonom statüsünü uygun bir model olarak sunmuşlardır.⁸⁶ AB“ ye girmek için ulusalcı çizgiden beklenmedik ödümler veren, demokratik reformları gerçekleştirmede olağanüstü çaba harcayan Sırbistan“ ın, Kosova için verdiği „böyle bir adaletsizliğin tekrar yaşanmayacağı“ garantisine ne kadar güvenilebileceği tartışmalı bir konudur.

86 Süddeutsche Zeitung, 6 November 2007“ den aktaran Coppieters, 2007, 6.

87 Coppieters, 2007, 6.

88 Coppieters, 2007, 7.

89 Örneğin KTFD anayasasında, KTFD“ nin bağımsız federal Kıbrıs Cumhuriyeti“ nin temelini oluşturacağı ve bu federal cumhuriyet oluşturulduğunda, KTFD anayasasında gerekli değişikliklerin yapılacağı vurgulanmıştır. Ayrıca geçici bir hükümlerle, 1960 anayasası da muhafaza edilmiştir. Cumhurbaşkanı Yardımcısı sıfatıyla Denктаş da 13 Şubat 1975 tarihli bildirisıyla, “nihai amacın iki bölge bir federasyon çerçevesinde Kıbrıs Rum toplumu ile birleşmek olduğunu” ifade etmiştir. Zaim N. Necatigil, *The Cyprus Conflict: A Lawyer's View* (Nicosia: K. Rüstem and Brother, 1981), 93-94“ den aktaran Özersay, 2002, 110.

Denктаş“ ın bu bildirisinin İngilizce metni için bkz. Ertekün M Necati Minür, *In Search of a Negotiated Cyprus Settlement* (Ankara: Ulus Matbaacılık, 1981), 259-260.

Anayasanın 2. maddesi de Kıbrıs Federal Cumhuriyeti“ ne, belli konularda açıkça tanınan yetkiler dışında Kıbrıslı Türk Federe Devleti bütün yetkileri kullanır ve gereken örgütleri kurar” denmektedir.

90 Scott Pegg, “The „Taiwan of the Balkans“ ? The De Facto State Option for Kosova,” *Southeast European Politics I* (December 2000)“ den aktaran Arman, 2007, 216.

91 Arman, 2007, 216-217.

92 “Kosova İlerleme Raporu.”

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2007/nov/kosovo_progress_reports_en.pdf.

93 “Kosovo: Toward Final Status,” 8-9“ dan aktaran Coppieters, 2007, 10.

94 Coppieters, 2007, 10.

95 28 Nisan 2004 tarihinde “Yeşil Hat Tüzüğü” olarak adlandırılan ve Daimi Temsilciler Komitesi, COREPER tarafından hazırlanan bir tüzüktür. Ardından bu tüzük, AB Bakanlar Konseyi tarafından onaylanmıştır. Tüzük, “Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin etkin kontrol uygulayamadığı Kıbrıs Cumhuriyeti Bölgeleri” olarak adlandırdığı Türk kesimi ve İngiliz egemen üsleri ile Rum kesimi arasındaki AB hukukunun ilgili hükümlerinin uygulama koşullarını belirlemeyi çalışmaktadır.

96 Necatigil, 1998, 187“ den aktaran Özersay, 2002, 114-115.

97 Necatigil, 1998, 188 ve 196“ dan aktaran Özersay, 2002, 115.

98 Özersay, 2002, 81.

Çeşitli ülkelerde hüküm süren ayrılıkçı hareketlerin her birinin eşsiz olduğunu, bu nedenle Kosova" nın bağımsızlığının örnek teşkil etmemesi gerektiğini ileri süren ABD, Almanya, İngiltere, Fransa gibi ülkeler, Sırbistan" ın 1998-1999" da gerek Bosna-Hersek" te, gerekse Kosova" da yaptığı ağır insan hakları ihlalleriyle ilgili sicilini dikkate alarak, Kosova" nın bağımsızlığını tanımının haklı bir sebebe dayandığını kabul etmişlerdir.⁸⁷ Bu ülkelere göre çok ağır insan hakları ihlalleri, Kosova" nın bağımsızlık ilanı için haklı sebebi oluşturmuş, hatta toprak bütünlüğü ilkesinin önüne geçmiştir. Adaletsizlik öyle büyüktür ki, „toprak bütünlüğü“ ilkesinin uygulanacağı bölgede, Sırbistan" ın egemenliği tamamen ortadan kalkmıştır.⁸⁸

3.1.2. Kıbrıs

1878 yılından bu yana ulusal varlığına ve yaşam hakkına ciddi tehditler yöneltilen Kıbrıslı Türkler de, özellikle 1963-1974 döneminde Rum/Yunan yöneticileri tarafından ağır insan hakları ihlallerine ve adaletsizliğe maruz bırakılmışlardır. Bu adaletsizlik öyle şiddetli olmuştur ki, „toprak bütünlüğü“ ilkesinin uygulanacağı bölge üzerinde Kıbrıs Cumhuriyeti egemenliğini ve meşruiyetini kaybetmiştir. Adanın her yanına dağılmış kantonlar halinde yaşamaya mahkûm edilen Kıbrıslı Türkleri, Türkiye" nin askeri müdahalesiyle özgürlüklerine kavuşmuş ve

mübadele yoluyla adanın kuzeyinde toplanarak kendi yönetimlerini kurmuşlardır. Önce otonom, sonra da federasyonu esas alarak kurulan Kıbrıs Türk devleti, statülerinde uluslararası bir tanınma olmaması ve çok uzun süre devletsiz bir halk olarak yaşamanın tüm dezavantajını yaşaması nedeniyle, ileride olabilecek bir federasyonu dışlamayan bir hükümlerle, bağımsızlığını ilan etmiştir.⁸⁹ 1985” te yapılan referandum ile (%70) KKTC anayasası kabul edilmiştir. Bundan sonra geçen 20 yıl süresince yürütülen tüm görüşmelerde konfederasyonu, hatta iki toplumlu, iki bölgeci bir federasyonu kabule hazır olduğunu belirten Kıbrıs Türkleri, BM” nin hazırladığı ve Türkiye ile uluslararası toplumun da onayını alan 2004” deki Annan Planı” nı da kabul etmiştir. Bu koşullarda, Rumlar tarafından reddedilmiş olan Kıbrıs Türkleri” nin bağımsızlık talebinin haklı bir nedene dayanmadığını söylemek mümkün değildir.

Adada Rumlar ve Yunanlılar tarafından yürütülen organize ve kanıtlanmış katliamlara rağmen, Kıbrıs Türkleri” nin kurduğu hem KTFD, hem de KKTC, Türkiye dışındaki ülkeler tarafından tanınmamış ve tanınmaması için BMGK 541 ve 550 nolu kararları almıştır. BM, anılan devletlerin oluşumunu, aslında kuruluşundan hemen sonraki yıllarda meşruiyetini kaybetmiş, Kıbrıs Cumhuriyeti” nin egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün ihlali olarak değerlendirmiştir.

Kosova” da ise Sırbistan” ın egemenliği ve toprak bütünlüğü önemsenmemiştir. Bunca katliamı yapan ve görüşmelerde yıkılmış Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluş esaslarından bile geri bir duruşta ısrar eden Rumlar, adanın tümünü temsil eder pozisyonda AB” ye kabul edilmişlerdir. Bu durumda, KKTC” nin tanınmamasının haklı bir sebebe dayandığını söylemek mümkün değildir.

3.1.3. Mukayese

İkisi de halen tartışılıyor olmakla birlikte, hem KKTC/KTFD” nin, hem de bağımsız Kosova devletinin kuruluşunun haklı sebebe dayandığı söylenebilir. Kosova, başta ABD olmak üzere birçok devlet tarafından tanınırken, KKTC/KTFD” nin Türkiye dışında tanınmamasının, hukuki ve ahlaki açıklamasını bulmak oldukça zordur.

ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü James, Clinton” un konu ile ilgili konuşması üzerine “Kosova” nın çoğunluğunu oluşturan Arnavutlara karşı Sırp güçlerinin işlediği çirkin suçlar, Sırpın ve Arnavutların gelecekte bir arada yaşamalarının mümkün olmadığını göstermektedir” derken, aynı anlayış Kıbrıslı Türkler için gösterilmemiştir.

Uluslararası toplum tarafından bağımsız bir devlet olduğu netleşmemiş ülkeler için Jackson tarafından ilk kez kullanılan *quasi-state* (devlet benzeri) tanımı Kosova açısından da uygun görülebilir. Pegg de „de-facto devlet“ ve „devlet benzeri“ arasındaki ayrımı incelediği makalesinde, KKTC“ nin ısrarla de-facto devlet olarak nitelendirilmesini, ancak Kosova konusunda devlet benzeri kavramının tercih edilmesini uluslararası toplumun desteği ya da yokluğu ile ilişkilendirmektedir.⁹⁰ Tayvan, uluslararası toplumdaki destek gören bir devlet olarak 1986 yılında uluslararası örgütlere üye olabilmeye başlamıştır. Özellikle Tayvan, 1990“ lar içinde WTO ve GATT“ da temsil edilmiştir. Çin“ in çok net ısrarına rağmen Tayvan, özellikle ABD ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmeyi başarmıştır. Bu durumun altında yatan etkenlerden bir tanesi de Tayvan“ ın modern liberal demokrasi açısından, „grup içi üye“ olarak algılanmasıdır. Bu algının altında yatan neden ise Çin“ in aynı kimlik algısı açısından grup dışı olarak sayılıyor olmasıdır. Bundan hareketle Kosova için de Tayvan benzeri bir durumdan söz etmek mümkündür. Sırbistan militarizmine karşı önce NATO, sonra da AB“ den destek alan Kosova, Batının önemli bir kısmı tarafından „grup içi üye“ olarak algılanmaya başlanmış ve bağımsızlığına daha sıcak yaklaşmıştır.⁹¹ Kıbrıslı Türkler ise halen AB“ ye girme şansı çok az olan „grup dışı üye“ olarak görülmektedirler.

3.2. Başarı Şansı

Tek taraflı ayrılık veya bağımsızlık ilanının, „haklı amacı“ gerçekleştirecek ciddi miktarda „başarı şansı“ olmalıdır. Bu bağlamda, bağımsızlığını ilan eden devlet, bağımsız olarak yaşama yeteneğine sahip olmalı ve uzun dönemde uluslararası toplumun yeterli bir kısmı tarafından tanınma ihtimali veya şansı olmalıdır.

3.2.1. Kosova

Yüzyıllardır başka devletlerin yönetimi altında yaşadığı için devlet geleneği yeterince gelişmemiş Kosova“ nın, devletleşmesinin uzun ve sancılı bir süreç alacağı açıktır. „Yugoslavya“ nın en fakir evi“ olarak bilinen Kosova“ da Arnavutlar, Sırbistan“ ın özerkliğini elinden alması sonrasında siyasal kurumları, eğitim ve sağlık sistemleri, vergilendirme, kültür ve spor faaliyetleriyle paralel bir toplum, bir gölge devlet oluşturmuşlardır. Özellikle kamu kurumları, oldukça zayıftır ve normalde bir devletin üstlenmesi gereken görevleri yerine getirme yeteneğine sahip

değildir. AB, Kosova ilerleme raporlarında da belirtildiği üzere Sırp ve diğer azınlıkları entegre etmekte başarısızlık,⁹² Sırp mültecilerin geri dönmesine karşı çıkmak, kalifiye personelin yokluğu ve yaygın yozlaşma, 1999” da BM yönetiminin kontrolü ele almasından sonra bile Kosova kurumlarının temel sorunları arasında sayılmaktadır.⁹³ BM tarafından 2002” de uygulanan „Statü” den Önce Standartlar” prensibi, hukuk devletine dayanan demokratik kurumlar kurma niyetindedir.⁹⁴

ABD ve AB desteği ile kurulan Kosova, dünyada mevcut nüfus ve yüzölçümü açısından küçük ülkeler grubundadır. 2.5 milyona varan nüfusu, 11.000 km²” ye yaklaşan yüzölçümü ve zengin maden yatakları olan Kosova devletinin, diğer küçük devletlere nispeten „yaşama yeteneğine” sahip olduğunu söylemek biraz güçtür. Ancak ABD” nin ve bazı AB ülkelerinin sorunun başlangıcında takındıkları tavır, Kosova” nın bağımsızlık ilanının yaygın bir kabul göreceğini göstermekteydi. Nitekim bugün itibarıyla 60” tan fazla ülke, Kosova” yı tanımış durumdadır.

3.2.2. Kıbrıs

1960” da kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti içerisinde önemli üst düzey roller üstlenen, Cumhuriyetin işlemez hale gelmesiyle, aynı Kosova” da olduğu gibi kendi kendini yöneten mekanizmalar kurabilen ve KKTC” nin ilanından bu yana geçen 25 yılı aşkın süredir devlet geleneği kazanan Kıbrıslı Türklerinin, Türkiye” nin de yoğun destek ve yardımıyla devletleşme sürecini başarı ile tamamlamışlardır.

270.000 civarındaki nüfusu ve 3.355 km² olan yüzölçümü ile dünyanın en küçük devletlerinden biri olan KKTC, ticaret, turizm, eğitim sektörü ve narenciye dışında önemli bir ekonomik değere sahip değildir. Ama bu açıdan Güney Kıbrıs” tan da farklı değildir. Zaten bütün küçük ada devletlerinin genel ekonomik karakteri budur. Önce Rumların, 1974 Barış Harekâtı sonrasında da bütün dünyanın ekonomik ambargosuna rağmen, Türkiye” nin desteğiyle, kişi başına düşen milli geliri 16.000 doları aşmıştır ki, bu rakam AB ortalamasını aşmaktadır.

Kıbrıs Cumhuriyeti, BM” ye üye devlet olarak uluslararası alanda tanınmış bir ülkedir. KKTC” nin kurulması ve bağımsızlık ilanının ardından, BM 541 ve 550 numaralı kararlarıyla, KKTC” yi ayrılıkçı bir oluşum olarak nitelemiş ve üye ülkelere bu oluşuma yardımcı ya da destek olmamalarını istemiştir. Ayrıca Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve üye devletlerin dışişleri bakanları „Kıbrıs Cumhuriyeti” adıyla Rum yönetimini tek yasal hükümet olarak tanımaya devam

edeceklerini açıklamışlardır. 1983 yılında Türkiye, *de-facto* yönetim olan KKTC" nin bağımsızlığını tanıdığından beri, Kıbrıs Cumhuriyeti" ne „Güney Kıbrıs Rum Yönetimi“ olarak hitap etmektedir. AB de resmi belgelerinde KKTC" den „Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin etkin kontrol uygulayamadığı Kıbrıs Cumhuriyeti Bölgeleri“ olarak değerlendirmektedir.⁹⁵

Esas itibariyle jeopolitik önemi nedeniyle KKTC" nin bağımsızlığının kabul edilme şansı, oldukça azdır. Ortadoğu enerji kaynaklarının kontrolünde çok önemli bir yeri bulunan ve bölgenin „Kontrol Kulesi“ Kıbrıs" ın, bölgesel güç olan, imparatorluk geleneğinden gelen ve AB üyesi olabileceği kesin olmayan Türkiye" nin doğrudan veya dolaylı kontrolünde bulunmasının büyük güçlerce kabulü oldukça zordur. Nitekim Türkiye dışında KKTC" nin bağımsızlığını kabul eden ülke olmamıştır. Kabul etmeyi düşünen birkaç ülke ise ABD" nin baskısıyla vazgeçirilmiştir. Bugün için Avrupa kurumları içerisinde sadece Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi" nde Kıbrıslı Türk kesiminden 2 adet gözlemci üye bulunmaktadır.

3.2.3. Mukayese

Aslında KKTC" nin Türkiye, Kosova" nın da ABD ve AB desteğini arkasına alarak devlet olarak yaşama şansları vardır. Ancak Kosova" nın bağımsızlığının kabulü yönünde başarı şansı varken, KKTC" nin başarı şansı oldukça azdır.

3.3. Son Çare

Ayrılıkçı bir krizde, adaletsizliği engellemek için tek taraflı ayrılık kararı, bağımsızlık ilanı veya tanıma son çare olarak kabul edilmelidir. Bu adımı atmadan önce, adaletsizliği gidermek için diğer tüm araçların başarı sağlamamış olmasına özenle dikkat edilmelidir. Bağımsızlık kararı ve azınlık hakları vermek, özerklik ya da federalizm gibi diğer seçeneklerin tartışıldığı, fakat bunların hiçbir şekilde adaletsizliği ortadan kaldırmayacağı ya da merkezi hükümetin böyle bir şeyi kabul etmeyeceği kesinse verilmelidir.

3.3.1. Kosova

Sırbistan" ın Kosova" ya çok geniş bir özerklik verebileceğini açıklamasına rağmen, tek taraflı bağımsızlık ilanının ve bunun tanınmasının son çare çözüm olarak görülmesi mümkün değildir. 10 yılı aşkın bir süre Sırp

Hükümetinin baskısına, şiddetine ve son zamanlarda da katliamlarına maruz kalan Kosovalı Arnavutlar, gasp edilen özerkliklerini yeniden kazanma mücadelesi vermiş olsalardı, hatta en gevşek şekli ile de olsa federasyon talebinde bulunmuş ve reddedilmiş olsalardı, bağımsızlık ilanının son çare olduğunu savunmak daha kolay olacaktı. Fakat Kosovalı Arnavutlar, bağımsızlık dışında hiçbir çözümü tartışmamışlardır. Yaşadıkları ekonomik sıkıntıları siyasi belirsizlikten kaynaklandığına inanan Kosovalı Arnavutlar, daha fazla beklemeyerek bağımsızlık ilanını dünyaya duyurmuşlardır.

3.3.2. Kıbrıs

Bir an önce çözüm ve istikrara kavuşabilmek adına federasyona ya da bağımsızlıktan daha azına birçok kez razı oldukları halde bu talepleri kabul görmeyen Kıbrıs Türkleri" nin, bağımsızlık talebini son çare olarak değerlendirmek mümkündür. Kıbrıslı Türkler, 1964" teki Acheson planı ile başlamak üzere daha önce de birçok çözüm planını kabul etmişlerdir. Hatırlanacağı üzere en son 2004 yılında, federal bir yapıyı esas alan Annan Planı referanduma sunulmuş, %87 oranında katılım olan bu referandumda Türk seçmenlerin %65" i „evet" oyu kullanmış, Rumlar ise planı reddetmişlerdir. Rumlar, Türklere azınlık haklarından daha fazlasını vermeyi reddederek, bağımsızlıktan başka bir alternatif bırakmamıştır. Türkler de Kosovalılar gibi yaşadıkları ekonomik sıkıntıların siyasi belirsizlikten kaynaklandığına inanmakta ve bu durumdan kurtulmak istemektedirler.

Yine meselenin hukuki boyutuna bakıldığında, 1970 yılında BM Genel Kurulu" nun 2625 sayılı kararıyla kabul ettiği "BM Anlaşmasına Uygun Olarak Devlet Arasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere Dair Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi" nin 7. paragrafı, egemen ve bağımsız devletlerin ülke bütünlüğünün korunması ihtiyacını teyit etmesine rağmen bu kavramı bir koşula bağlamıştır. Buna göre bahse konu devlet, ırk, inanç ve renk ayrımı yapmaksızın, ülkesinde yaşayan tüm halkı temsil eden bir hükümete sahip olması şarttır. Ne var ki ülke bütünlüğünün korunmasından tüm devletler yararlanamazlar. Bu ayrıcalığa sahip olanın ön koşulu, temsili hükümete sahip olmasından geçer.⁹⁶ Gerçi devlet uygulaması ve Dostça İlişkiler Bildirisinin 7. paragrafı, bazı durumlarda ayrılmayı yasal bir hak olarak görmektedir.⁹⁷

Kıbrıslı Türkler, 1960 anayasasının hükümlerinin uygulanmasını sağlamak için çok çaba sarf etmişlerdir. Tüm temsil makamlarından

kovulan Türkler, bu pozisyonlarına geri dönüp hakları olan devletin yönetimine katılmaya çalışmışlardır. Fakat BM Genel Sekreteri" nin de raporlarında açık olarak belirttiği üzere, Rumların engellemeleri nedeniyle görevlerine geri dönememişlerdir. Örneğin Dr. Küçük, 3 Haziranda Türk bakanların da katılacağı bir Bakanlar Kurulu toplantısının ateşkes bölgesinde yapılmasını istemiştir. Fakat bu öneri, Makarios tarafından reddedilmiştir.⁹⁸ Yine 22-23 Temmuz 1965" teki Temsilciler Meclisi oturumlarına, Türk milletvekilleri katılmak istediklerini resmen açıklamalarına rağmen, Meclis Başkanı Klerides" in, Türk milletvekillerinin bulunmadığı süre içerisinde yapılan tüm düzenlemeleri ve Kıbrıs hükümetini tanımalarını şart koştuğundan, bu istek gerçekleşmemiştir.⁹⁹ Bizzat devletin İçişleri Bakanı Yorgacis, Türklerin yetkilerinin elinden alınmasını savunmuş ve Türkleri, işgal kuvvetlerinin torunları, milli vatandaşlık unvanından mahrum edilmesi gereken muhacirlerin varisleri olarak nitelemiştir.¹⁰⁰ Dolayısıyla 1960 cumhuriyetinde Rumların hedeflerine karşı koyan herkes sıkıntı çekmiştir. Kıbrıs Anayasa Mahkemesinin tarafsız başkan yardımcısının Rum tehdidi ve tacizi altında olduğunu, Başkanın ise tehdit ve baskılara dayanamayıp istifa ettiğini açıklaması unutulmamalıdır. Dolayısıyla Kıbrıslı Türklere eşit temsil sağlanamadığı açık bir gerçektir.

99 Özersay, 2002, 85.

100 Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu* (İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1992), 77.

101 Necatigil, 1998, 236.

102 Necatigil, 1981, 22-23. Ayrıca bkz. Özersay, 2002, 115.

103 Selvet Çetin, "Denetimli Bağımsız Devletçikler Dönemi Kosova ile Başlıyor," İnsan Hakları Gündemi Derneği,

http://www.rightsagenda.org/index.php?option=com_content&view=article&id=110:takmadenedetimli-bamsz-devletcikler-doenemi-kosova-ile-balyor&catid=43:takmabalkanlar&Itemid=71.

104 Raporun orijinal metninde şöyle denmekteydi: "The Turkish Cypriot community have expressed their clear desire for a future within the European Union. The Council is determined to put an end to the isolation of the Turkish Cypriot community and to facilitate the reunification of Cyprus by encouraging the economic development of the Turkish Cypriot community"; "I would hope they can give a strong lead to all States to cooperate both bilaterally and in international bodies to eliminate unnecessary restrictions and barriers that have the effect of isolating the Turkish Cypriots and impeding their development, deeming such a move as consistent with Security Council resolutions 541, 1983 and 550, 1984." Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus Rusya 1994" ten bu yana ilk kez bir Güvenlik Konseyi kararı veto etmiştir.

105 International Crisis Group, "The Cyprus Stalemate: What Next," *Europe Report* No. 171, 8 March 2006, 12.

106 Pegg, 2000, 96.

107 Bu konuda tek istisna, yine Yunanistan kamuoyu olmuştur. 1999 Mayıs ayında yapılan bir ankette, Yunanlıların %69'u Clinton'un savaşı suçundan yargılanmasını savunurken, sadece %14'ü Miloseviç'in Kosova'da yaptıklarından dolayı ceza alması gerektiğini savunmuştur. Yunan medyası da Arnavutların durumunu görmezden gelip, daha çok NATO'nun mezalimini başlıklarına taşımıştır. *Irish Times*, 27 May 1999. Bunun için bkz. Michas, 2002, 77-86. Ayrıca Avrupa kamuoyunda Kosova operasyonuna destek oranları için bkz. Gallagher, 2001, 63-64.

Aynı ay, Yunanistan" ın en yüksek idare mahkemesinden 20 yargıç, NATO
" nun Sırbistan" ın egemenliğini ihlal ederek savaş suçu işlediğini ilan
etmiştir. Fakat Sırbistan" ın Arnavutlara yönelik davranışları

Daha sonraları KTFD yasama meclisinin, oybirliği ile almış olduğu kararla KKTC" yi ilan etmiştir. İlan edilen Bağımsızlık Deklarasyonunda, 1963" ten beri 20 yıldır tüm kamu hizmeti ve yönetim organlarının kurucu ortaklardan biri olan Kıbrıslı Rumların eline geçtiği (1. md), iki toplumlu ortaklık karakterinin ortadan kaldırıldığını (7. md), Kıbrıs Cumhuriyeti bütçesinden Türklere en ufak bir harcama yapılmadığı (8. md) ve Kıbrıs Rum Yönetimi" nin uzun yıllardır Türklere insanlık dışı bir ayrımcılık uyguladığından (11. md), self-determinasyon hakkının kullanılmasının artık kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır (18. md). Bunun dışında KKTC, Kıbrıs" ta bir federasyon kurulması için çaba sarf edecek ve başka hiçbir devletle birleşmeyeceği açıklanmıştır (22/b. md).

Bunun üzerine Denктаş da bağımsızlığın ardından şöyle bir açıklama yapmıştır: "Biz bağımsız Kıbrıs adasından ya da Kıbrıs Cumhuriyeti" nden ayrılmıyoruz ya da eğer ki bize iki bölgele bir federal sistem kurma şansı verilirse yine yapmayacağız. Fakat benim haklarımı çalanlar, halen meşru Kıbrıs hükümeti olduklarında ısrar etmeye devam ederlerse, biz de onlar kadar meşru, bağlantısız, egemen olmalıyız; fakat

federal bir sistemde tekrar birliği oluşturabilmek için kapımızı sonuna kadar açık tutacağız.”¹⁰¹

Aslında burada önemli nokta da KKTC ilanının gerçek anlamda bir ayrılma olarak görülmeyeceğidir. Çünkü merkezi bir devletten ayrılan bir azınlık yoktur. Aksine işlevsel federasyon içinde eşit durumdaki iki toplumdaki birisinin kendi yönetimini kurması söz konusudur. İlandan önce de adada zaten iki ayrı toplum ve iki ayrı yönetim mevcuttur. Eğer bir ayrılma söz konusu ise bu, anayasaya uymayarak, onu tek taraflı ve zorla değiştirerek 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti” nden Rumların ayrılmasıdır. 1960” da uluslararası anlaşmalarla tasarlanan Kıbrıs Cumhuriyeti, çok uzun süre önce zaten sona ermiştir. Dolayısıyla Bağımsızlık Deklarasyonu, var olmayan bir Kıbrıs Cumhuriyeti” nden ayrılmayı ifade etmez.¹⁰²

3.3.3. Mukayese

Kosova” nın bağımsızlığının son çare olduğunu söylemek oldukça zorken, KKTC” nin bağımsızlığını ilan etmesi en son çare olarak görülmelidir.

3.4. Meşru Otorite

Tek taraflı bağımsızlık ilanı meşru otorite tarafından yapılmalı ve bağımsızlığın tanınması da meşru otorite tarafından olmalıdır. Aslında bu da farklı anlamlara gelmektedir. Şöyle ki:

- İlk olarak ayrılıkçı hareketin meşru temsilci veya otoritesi kastedilmektedir. Bu ayrılıkçı otorite, o ülkedeki nüfusun tamamını temsil ediyor olmalıdır. Tüm ülke üzerinde yasama yetkisine sahip olmalıdır. Ayrıca uluslararası insan hakları ve azınlık haklarına saygılı davranmalıdır. Çünkü farklı ve açıkça tanımlanabilir bir milli kimlik veya referandumda bağımsızlık yönünde özel çoğunluk oyu, bu işlemin meşru yanını güçlendirmektedir.
- Diğer anlamı ise devletin uluslararası alanda meşru bir otorite tarafından tanınmasını içermektedir ki, bu da başta BM olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4.1. Kosova

Kosova” nın tek taraflı bağımsızlık ilanı, halkın oyları ile seçilmiş ve tüm Kosova üzerinde yasama yetkisine sahip Kosova Meclisi tarafından yapılmıştır. Ayrıca 1991 yılında Kosovalıların %87 oranında katıldığı bağımsızlık referandumunda, seçmenlerin %99” u lehte oy kullanmıştır.

Kosova halkı, %90 çoğunlukla Arnavut ulusal kimliğine sahiptir. Diğer halklar, Sırlar ve Türklerdir. Ancak Kosova yönetiminin, insan ve azınlık haklarına saygısı maalesef zayıftır.

BM Güvenlik Konseyi" nin kararıyla Kosova" nın gelecekteki statüsü üzerine müzakereler 20 Şubat 2006 tarihinde başlatılmıştır. Sırbistan ile Kosova arasında yaklaşık bir yıl süren müzakerelerin ardından, BM Kosova Özel Temsilcisi Marti Ahtisaari, Kosova" nın statüsü üzerine hazırladığı nihai raporu, 14 Mart 2007 tarihinde BM Genel Sekreteri Ban ki-moon" a sunmuştur. Kosova" ya uluslararası toplum tarafından denetlenen bir bağımsızlığın tanınmasını öneren bu rapor, ABD, AB ve NATO ittifakında geniş destek bulmuştur. Ancak Rusya Federasyonu" nun veto hakkını kullanacağını en sonunda açık olarak belli etmesiyle, Ahtisaari raporuna dayandırılarak Kosova" ya bağımsızlık yolunu açabilecek bir karar, BM Güvenlik Konseyi" nden çıkartılamamıştır.

Güvenlik Konseyi" nin 1244 sayılı ve 10 Haziran 1999 tarihli kararında Kosova, Eski Yugoslavya Federal Cumhuriyeti içinde özerklik statüsü tanınmaktadır. Ayrıca karara göre BMGK" nın kabul ettiğinin dışında başka bir otoritenin yönetiminin kabul edilmesi mümkün değildir.

Sırbistan, bu kararı gerekçe göstererek Kosova" nın kendi toprakları içinde özerk bir bölge olabileceğini kabul etmekle birlikte hiçbir zaman bağımsızlık talebinde bulunmamalarını, aksi halde bunun ayrılıkçı bir hareket anlamına geleceğini iddia etmiştir. Fakat 1244 sayılı kararın 11/e maddesine göre Kosova" nın nihai statüsü belirlenirken Rambouillet Anlaşması" nın dikkate alınacağı ifade edilmiştir. Buna göre statü belirleme aşamasında diğer koşullar ile birlikte halk iradesinin de dikkate alınacağına vurgu yapılmıştır. Kosova" da bugün ortaya çıkan halk iradesi ise bağımsızlık yönündedir.¹⁰³

Kosova" nın bağımsızlık ilanı 60" ın üzerinde BM üyesi ve çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından tanınmaktadır. Bununla birlikte United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK), bu bölgede görev yapmaya devam edecektir. Çünkü henüz aksi yönde bir BMGK kararı bulunmamaktadır.

Kosova" nın Şubat 2008" deki bağımsızlık ilanını, Sırbistan" ın toprak bütünlüğü ve egemenliğine karşı koyma ve Kosova" da BM desteğinde geçici yönetimin kurulmasını sağlayan BM Güvenlik Konseyi kararlarını ihlali olduğu gerekçesiyle Sırbistan tarafından Lahey" deki Uluslararası Adalet Divanı" na götürülmüştür. Böylece ilk defa olarak bir ayrılık sorunu, mahkemenin önüne getirilmiş oldu.

3.4.2. Kıbrıs

KKTC" nin tek taraflı bağımsızlık ilanı, halkın oyları ile seçilmiş, tüm KKTC üzerinde yasama yetkisine sahip KKTC Meclisi tarafından yapılmıştır. Anılan siyasi otoritenin insan haklarına ve azınlık haklarına saygı konusunda herhangi bir vukuatı yoktur. KKTC" nin bağımsızlık ilanı Türkiye dışında hiçbir devlet tarafından tanınmadığı gibi, BM" nin tanınmaması yönünde çağrıları vardır. Doğrudan bağımsızlık için bir referandum yapılmamışsa da bağımsızlığı savunan siyasi partiler, o tarihlerde yapılan genel seçimlerde %70" i aşkın bir oy almışlardır. Ayrıca 1985" te referandum ile (%70:29) KKTC anayasası kabul edilmiştir. KKTC halkı büyük çoğunlukla „Türk“ ulusal kimliğine sahiptir. Bütün bu hususlar, KKTC" nin bağımsızlık ilanının „meşru otorite“ tarafından yapıldığını göstermektedir.

Adadaki referandumların sonuçlanmasının ardından BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından hazırlanan, fakat Güvenlik Konseyi" nde Rusya tarafından veto edilen rapor,¹⁰⁴ Kuzey Kıbrıs üzerindeki izolasyonun ve kısıtlamaların kaldırılması için uluslararası topluma çağrıda bulunmuştur. Benzer çağrıları Verhaugen, Colin Powell ve Tony Blair gibi önemli isimler de yapmışlardır. Ayrıca AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi de, 26 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıslı Türk toplumunun izolasyonunu sona erdirmeye ve bu toplumun, ekonomik gelişimini teşvik ederek Kıbrıs" ın yeniden birleşmesine yardımcı olmaya karar vermiş ve Komisyon" dan bu konuda somut adımlar atmasını istemiştir. Aslında izolasyonların kaldırılması yönündeki açıklamaların iki ana gerekçe vardı.¹⁰⁵ Bunlar sırasıyla ifade edilecek olursa:

- Kıbrıslı Türkler, BM planına, birleşmeye ve AB üyeliğine „evet“ dediği halde, iyi niyetinden hiçbir fayda elde edememiş ve AB avantajlarından yararlanamamıştır. Bu yüzden Türk tarafının barış çabalarına olumlu yanıt verilmesi yönündeki inanç desteklenmelidir.
- KKTC" nin ilanı sonrası çıkartılan BM Güvenlik Konseyi kararlarında, Kuzey Kıbrıs" ın ayrılık kararına destek olunmaması istenmiştir. KKTC" ye ekonomik destek vermenin, ayrılığa arka çıkmak olduğu manasına geleceği için ambargoların devamına karar verilmiştir. Ne var ki 2004 referandumda Türk tarafının „birleşme“ isteğini dile getirmesi, izolasyonların mantığını da anlamsız kılmaktadır. Ancak BM Genel Sekreteri" nin Kıbrıs" taki BM Barış Gücü" nün (BMBG) faaliyetlerine ilişkin Haziran-Aralık 2007 dönemini kapsayan raporunda

Kıbrıslı Türklerin üzerindeki izolasyonların kaldırılması telkin edilmekle birlikte, bunun tanıma anlamına gelmediği de belirtilmiştir.

3.4.3. Mukayese

Aslında bağımsızlık ilanını yapan Kosova Meclisi ile KKTC Meclisi meşru otoritelerdir. Kosova, meşru otoriteler tarafından tanınmış, ancak sadece Türkiye tarafından tanınan KKTC" nin tanınmasında meşru otoriteden söz etmek mümkün değildir. Bununla birlikte Kosova" ya bağımsızlık verilmesinde, aksi halde Kosova ve bölge ülkelerde Arnavutların tekrar silaha sarılmasından ve tüm bölgenin istikrarsızlaşmasından endişe edilmesi önemli bir rol oynamıştır. Kosova" daki Sırp'lara saldırılması durumunda, 1999" da Sırp'lara karşı gerçekleştirilen bombardımanın da bir benzerinin bu sefer Arnavutlara karşı yapılması gerekecektir ki bu pratikte mümkün değildir. Zira Arnavutların üzerine gidilirse, 1999" da Arnavutları korumak için Sırp'ların bombalanmış olmasının yanlış olduğu sonucu ortaya çıkacaktır. Bu açıdan düşünüldüğünde silaha sarılan Arnavutlar ödüllendirilirken, hiçbir zaman silahlı ve şiddet içeren bir isyana yönelmemiş Kıbrıslı Türklerin cezalandırıldığı görülmüştür.

3.5. Orantılılık

Haklı bir amaç için yapılan bağımsızlık ilanı, beklenen faydalar ile orantısız olmamalıdır. Bu kâr-zarar analizinde, ilgili halk ve genel olarak dünya için ahlaki ve maddi faydaya tekabül etmektedir. Özellikle kâr-zarar analizi, hem yerel hem de uluslararası düzeyde ölçülmelidir. Böylece bağımsızlığın sonunda, bağımsızlıktan önceki durumdan daha kötü bir durum ortaya çıkmamış olmalıdır.

3.5.1. Kosova

Genel olarak kabul görmesine rağmen, Kosova" nın bağımsızlık ilanı, uluslararası düzeyde çok büyük tartışmalara neden olmuştur. Tartışmaların temelinde, Kosova" nın bağımsızlığının kabulünün, dünyada hüküm süren onlarca ayrılıkçı hareket için çok vahim bir örnek teşkil edecek olmasıdır. Bu nedenle Kosova açısından beklenen yararı sağlaması nedeniyle bağımsızlık ilanının orantılılık ilkesine uygun olduğu söylenebilir de, dünyadaki ayrılıkçı hareketler için vahim bir örnek teşkil edeceği açıktır. Kaldı ki tanınmanın yarattığı tartışmalar ve gerginlikler, orantılılık ilkesini ciddi bir şekilde zedelemiştir. Bu konuyla

ilgili olarak özellikle de bağımsızlık ilanının hemen ardından gelen ayrılıkçı açıklamalar unutulmuş değildir.

Rusya, Çin, İspanya, Slovakya, Güney Kıbrıs, Yunanistan, Macaristan, Romanya gibi ülkeler, gerek kendi topraklarındaki, gerekse diğer ülkelerdeki ayrılıkçı hareketlere örnek teşkil edeceği düşüncesiyle bu durumdan endişelenmişlerdir. Bu nedenle uygulamada hukuki gerekçeler öne sürerek, Kosova" nın bağımsızlığına karşı çıkmışlardır. Onlara göre bu ayrılık, domino etkisi yapabilmesi kuvvetle muhtemeldir. Hatta sonu gelmez ayrılıkçı hareketlerin başlangıcı dahi olabilecek bu davranışa, son derece temkinli davranmak gerektiğini dile getirmişlerdir. Aslında uluslararası toplum, geleneksel olarak bilinmezlikten korkmaktadırlar. Pegg" in deyiimiyle "bilinen şeytan (mevcut sistem) bilinmeyen şeytandan (ayrılıklara imkân tanıyacak yeni rejim) iyidir"¹⁰⁶ görüşü ağır basmaktadır. Bağımsızlık kararının olumlu yönlerinin yanında, yarattığı bir başka olumsuzluk daha vardır. O da gerektiğinde uluslararası hukukun çiğnenebileceği kanısının güçlenmesidir.

3.5.2. Kıbrıs

Her şeyden önce KKTC" nin bağımsızlık ilanı, bir devlet kurma ihtiyacı açısından Kıbrıslı Türklere yarar sağlamıştır. Fakat Kosova gibi ayrılıkçı hareketlere örnek teşkil etme ihtimali açısından, özellikle de Türkiye dışında KKTC" yi tanıyan ülke olmadığından ve uluslararası ilişkilerde eşit egemen bir devlet sağlanamadığından orantılılık ilkesine uygunluk oldukça zayıf kalmıştır.

3.5.3. Mukayese

Her iki devletin bağımsızlık ilanı, orantılılık ilkesine kısmi olarak uygunluk göstermektedir.

3.6. Doğru Niyet

Bağımsızlık ilanına ya da bağımsızlığın tanınmasına, haklı sebep ile uyumlu „doğru niyetler“ rehberlik etmiş olmalıdır. Jeopolitik veya jeostratejik güdüler, beklentiler veya çıkarlar esas alınmamalıdır.

3.6.1. Kosova

Kosova" nın bağımsızlık ilanı, tarih boyunca başka devletlerin boyunduruğu altında yaşamış Kosovalı Arnavutlarının, Sırbistan yönetiminde son yaşadıklarının da etkisi ile kendi milli kimlikleriyle

özgür ve bağımsız olarak yaşama arzusundan kaynaklanmış olup, doğru niyet ilkesine uygundur.

AB, 18 Şubat 2008 tarihinde Kosova" yı tanıma konusunda üyelerini serbest bırakmıştır. Aslında tanımayan üye ülkeler, kendi ülkelerinde benzer ayrılıkçı sorunları yaşayan ülkeler olduklarını da unutulmamalıdır. Dolayısıyla bu ülkelerin aldıkları kararlarda stratejik çıkarlarının etkin olduğu bir gerçektir.

3.6.2. Kıbrıs

KKTC" nin tek taraflı bağımsızlık ilanı, onlarca yıl Rum ve Yunan baskısına maruz kalan Kıbrıslı Türklerinin insanca yaşamak arzusundan kaynaklanmıştır. Bu yüzden bağımsızlık ilanı, doğru niyet ilkesine uygun düşmektedir. Ancak KKTC" nin bağımsızlığı, uluslararası camiada kabul görmeyişi, „doğru niyetten" uzaktır. Bunun önemli nedenlerinden bazıları, AB üyesi Yunanistan ve Rum kesiminin çok güçlü lobcilik çalışmalarının yanı sıra, AB üyelerinin Kıbrıs" ı kendilerinin haricinde başka güçlerin kontrol etmesini istememeleridir.

3.6.3. Mukayese

Durum bu merkezdeyken gerek Kıbrıslı Türklerinin, gerekse Kosovalı Arnavutların bağımsızlık ilanı, doğru niyet olarak değerlendirilmelidir. Ancak Kosova yaygın olarak tanınırken, KKTC" nin Türkiye dışında tanınmaması „doğru niyetten" uzaktır. Bunun sebebi, daha çok ABD ve AB" nin ortak stratejik ve politik çıkarlarından kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Yukarıdaki değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye" nin askeri müdahalesinin, NATO" nunki kadar haklı olmasına rağmen, NATO" ya tepkiler cılız kalmış, Türkiye" ye yönelik tepkiler ise hep yüksek sesle dile getirilmiştir. Özellikle bu iki olay arasında 25 yıllık bir zaman farkı olması, belki de bu farkı izah edebilir. Bu dönemde ABD, Vietnam sendromunu yaşamakta, SSCB ve Varşova Paktı işlevine devam etmekte, Soğuk Savaş tüm hızıyla sürmektedir. Dolayısıyla bu dönemde operasyonun hassas dengeleri bozulup, Rusya" nın müdahale etmesinden korkulmaktadır. Özellikle insan haklarına yönelik ihlaller, halen devletlerin iç işleri olarak görülmekte, egemenlik ve toprak bütünlüğü en kutsal kavramlar olarak adlandırılmaktadır.

Medya gelişmemiş, televizyonlar ve uydu yaygınlaşmamış, internet ve benzeri araçlar ise henüz ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla uluslararası kamuoyunun Kıbrıs" taki olaylardan haberdar olması veya bunlardan etkilenmesi oldukça azdır.

Kosova müdahalesinde ise medya araçları çok güçlenmiştir. Uluslararası kamuoyu, Kosova" daki mültecileri, ölümleri ve yaşanan tüm acıları televizyonlardan gözleriyle görebilmektedir. Bu görüntüler, Avrupa kamuoyunda operasyona yönelik desteği fazlası ile artırmıştır.¹⁰⁷ Kaldı ki Kosova, Avrupa" nın ortasında bir bölge olduğundan, Avrupa" nın diğer ülkeleri, yoğun mülteci akınından olumsuz etkilenmiş ve bu durumun, bir an önce çözülmesini istemişlerdir. Ama yine de Batılı liderler dünyanın diğer bölgelerindeki olaylarla daha çok ilgilenmeye ve daha çok önem vermeye başlamışlardır. Örneğin eski Cumhurbaşkanı François Mitterrand" ın Ruanda için "o ülkelerde bir soykırım yaşanması, o kadar da önemli bir şey değil" açıklamasını yapabilmıştır.¹⁰⁸

konusunda sessiz kalmışlardır. Hatta 2 Mart“ ta Yunan askerleri, Atina“ da Amerikan büyükelçiliğine doğru yapılan bir gösteri yürüyüşüne katılmışlardır. Bu durum, hukuken kesinlikle yasaktır. Michas, 2002, 82-3 “ den aktaran Gallagher, 2001, 64.

Rus kamuoyunda da özellikle başlangıçta Sırlara büyük destek vermiştir. Bir kamuoyu yoklamasında Rusların %67“ si Sırbistan“ a yardım etmek için kişisel olarak her şeyi yapmaya hazır olduğunu söylemekte, %42 ise gönüllü olarak savaşa gitmeye hazırlandığını ifade etmektedir. Bunun için bkz. Alex Bellamy, *Kosovo and International Society* (Houndsmill: Palgrave, 2002), 175.

Öyle ki parlamentonun alt kanadı Duma, Rusya ve Beyaz Rusya arasında henüz gerçekleşmemiş birliğe Sırbistan“ ı da almak için oylama yapmıştır. Bunun için bkz. David Hoffman, “In Symbolic Move, Duma Endorses a Loose Union with Yugoslavia,” *International Herald Tribune*, 17–18 April 1999.

Fakat Rusya“ daki 20 milyona yakın Müslüman nüfusun liderleri de Sırbistan“ a gönüllü yollanmasına izin verildiği takdirde, kendilerinin de Kosovalılara yardım için göndereceği tehdidi, Rus vatandaşlarının üçüncü bir ülke üzerinde birbirine karşı savaşması gibi bir durum yaratabileceğinden Rus makamları izin vermemişlerdir.

Çin ise operasyona karşı idi ve komünist liderlik, bireylerin ya da etnik azınlıkların insan hakları, devlet egemenliğinin gereklerinin üzerinde bir yere konulmaması gerektiğini söylüyorlardı. Bunun için bkz. Michael Yahuda, “Chinese Perceptions,” *Kosovo: Perceptions of War and its Aftermath*, in Buckley, Mary ve Cummings, Sally, eds. (London: Continuum, 2001), 197-203.

108 Le Figaro, 12 Ocak 1998.

109 Garton-Ash, 1999, 1.

Aynı zamanda Kosova olaylarında SSCB ve Varşova Paktı dağılmış, NATO genişlemiş ve buna dayalı yeni doktrinler geliştirmiştir. ABD Vietnam Sendromu" nu aşmış ve dünya siyaseti, ABD" nin tek süper güç olduğu bir döneme girilmiştir. ABD" nin "SSCB ve Varşova Paktı ne der?" endişesine kapılmadan agresif kararlar alabildiği, AB" nin ABD" ye karşı gelemediği, ekonomik sıkıntılar nedeniyle Rusya ve Çin" in kısık bir sesle konuşabildiği böyle bir konjonktürde, uluslararası hukuka aykırı müdahalelere uygun bir gerekçe, her zaman için bulunmuştur.

Bugünün konjonktüründe ve anlayışında, müdahalenin içerisinde „insani" kelimesi geçtiğinde etkisi büyük olmaktadır. Müdahale hususunda eleştirileri olanlar, insafsızlık, umarsızlık, cinayete göz yummak vs. ile suçlanma riskiyle karşılaşmaktadırlar. Fakat Kıbrıs müdahalesinin yapıldığı yıllarda henüz böyle bir anlayış gelişmemiştir.

Batı" nın neden Kosova" ya yardıma gittiğini, ancak Kıbrıs" a gitmediğini belki de Oxford Üniversitesi" nin Avrupa Çalışmaları profesörü ünlü İngiliz yazar Timothy Garton-Ash" in ifadelerine bakılarak anlaşılabilir. "Elbette ki çifte standartlar vardır; hatta gerçekte çoklu standart vardır. Tabii ki her yere müdahale edemeyeceğimiz doğrudur. Şayet Brooklyn" de bir cinayeti engelleyemiyorsam, bu Camden" deki bir cinayeti de engellemeye çalışmam gerektiği anlamına gelmez. Görevler mesafe ile de ilgilidir; en güçlüden en yakına" gitmek en gerçekçi yoldur.¹⁰⁹

Sonuç olarak farklılıklar mevcut olsa da Türkiye" nin Kıbrıs harekâtı, en az NATO" nun Kosova harekâtı kadar haklı ve hukukidir. Bu yüzden KKTC" nin bağımsızlığı, en az Kosova" nınki kadar haklı ve hukukidir. Batı, Kıbrıs" ta Türklerin yardımına gitmemiştir. Ne var ki Batı, Kosova" nın yardımına gitmesi veya Kıbrıs gibi bir başka yere yardıma gitmemesi eleştiri konusu olmamalıdır. Zira doğru bir hareket, sırf evrenselleştirilemedi diye tenkit edilmemelidir.

Book Review
Kitap Tanıtımı

George Vassiliou. *From Presidents Office: A Journey Towards Reconciliation in a Divided Cyprus* (London and New York: I.B. Tauris, 2010) ISBN: 978 1 84885 4116; ix, 417 pp.

Reviewed by C. Akça Ataç
Çankaya University

The Cyprus question has recently come to be understood as the quintessential example of an “intractable conflict” within the International Relations discipline.¹ In an intractable conflict the facts do not serve the unveiling of the truth because of extensively spread disinformation, distrust among the parties involved and, of course, the overwhelmingly long period of time that has passed. In the Cyprus question too the facts have not definitely led to the truth and the truth has now been irreversibly replaced by point of views. What is more, subsequent to the EU membership of the Greek Cypriot government in 2004, the context in which the reasons and outcomes as well as the rights, commitments and responsibilities were discussed has changed. Agreeing with Jean Monnet “s widely quoted sentence “When you change the context, you change the problem,”² we could therefore construe that the context of the Cyprus problem has shifted from the UN to the EU and the UN episode of the conflict has become uninteresting if not yet irrelevant.

Endnotes

¹ Olga Demetriou, „Catalysis, Catachresis: The EU“ s Impact on the Cyprus Conflict,“ in Thomas Diaz, Mathias Albert and Stephan Stetter (eds), *The European Union and Border Conflicts: The Power of Integration and Association* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 64.

² See for example Euripides L. Evriviades, „Cyprus in the European Union: Prospects for Reunification, Peace with Turkey and Regional Stability,“ *Mediterranean Quarterly*, Vol. 16 No: 3, Summer 2005, 1-16.

³ See for example Javier Pérez de Cuéllar, *Pilgrimage for Peace: A Secretary-General's Memoir*. New York: St. Martin's Press, 1997, Glafkos Clerides, *Cyprus: My Deposition*, Vols. 1-3. Nicosia: Alithia, 1988, and Michael Moran and Rauf Denктаş, *Cyprus: Unity and Difference*. Istanbul: Global Political Trends Centre, 2009.

⁵ Patricia Hampl and Elaine Tyler May, „Introduction“ in *Tell Me True*, 3.

⁴ Fenton Johnson, „The Lion and the Lamb or the Facts and the Truth: Memoir as Bridge,“ in Patricia Hampl and Elaine Tyler May (eds), *Tell Me True: Memoir, History and Writing a Life* (Minnesota: Borealis Books, 2008), 18.

Pertaining to the now „intractable,“ slightly blurred past of the Cyprus conflict, George Vassiliou“ s personal account of the events during his presidency of the Greek Republic of Cyprus between 1988 and 1993 will not excite the reader who is focused on the current rounds of bilateral negotiations between the leaders of the two communities on the island under the supervision of the EU. Be this as it may, the coming generations of Cypriots deserve a complete record of the viewpoints of all parties involved, hence a multifaceted approach to a very complicated international conflict. Vassilou“ s memoir, as long as it is not taken as the sole valid account of what happened throughout the five years in question, is a significant contribution to the sources that a student of history would seek to consult. As Vassilou himself underlines, the appendices of the book “contain some of the most important documents of the period.”(p. 6) The book is a significant read when it is complementary to other memoirs such as those by Javier Pérez de

Cuéllar, Rauf Denktaş or Glafkos Clerides.³ Thus the reader will have the opportunity to compare.

Vassiliou provides the story of his five-year presidency in five episodes. The first episode, which is from March to August 1988, comprises the election of Vassilou and his first attempts “to pull the Cyprus issue out of oblivion.” (p. 4) To him, the insistence of Syprous Kyprianou on sticking to “preconditions” to starting intercommunal negotiations had rendered the Greek Cypriots the uncompromising partner in the eyes of the international community. The preconditions had demanded the immediate withdrawal of the Turkish troops from Cyprus and the return of the Greek Cypriots refugees to their homes in the north of the island. Vassiliou takes credit for not having forgotten but temporarily having put aside those preconditions for the sake of the launch of intercommunal negotiations, which improved the negative international image of the Greek Cypriot government. As the other episodes of his memoir unfold, the reader will see that Vassiliou is an irreconcilable critique of Rauf Denktaş and Turkey. Nevertheless, what is striking is that he is an equally harsh critique of Kyprianou, the Democratic Party of Cyprus, the Movement of Social Democrats and the Centre Union. All are depicted as poor visionaries who did not appreciate Vassiliou’s foresight. (p. 7)

The second episode, which is from September 1988 to August 1989, is associated with the restart of the negotiations and the proposals known as the „Food for Thought“ submitted by the UN Secretary General, Pérez de Cuéllar. The third episode, which is from September 1989 to February 1991, in Vassiliou’s words, coincides with the further internationalisation of the Cyprus question, the UN Resolution 649 and the submission of the Greek Cypriot government’s application to join the EU (then the EEC). The fourth episode, which lasts from March 1991 to May 1992, sees the direct involvement of the UN Security Council with Resolutions 716 and 750. Finally, the fifth episode, which is from June to December 1992, is dominated by the UN Secretary, General Boutros Boutros-Gali’s „Set of Ideas“ and Resolution 789.

Vassilou’s criticism of Denktaş incessantly continues throughout these five episodes with no attempt at detailed understanding, analyzing or explaining. Of course, it would be naïve to expect Vassiliou to have developed any empathy for his rigid counterpart during the stalled negotiations. Yet evidently, criticizing Denktaş over his performance as a

negotiator is hardly a novelty. Nevertheless, Vassiliou's criticism of Denktaş reaches to such a tedious level that it damages the credibility of the message that he intends to convey. The "intransigent stance" of the Turkish side could not have been further overemphasised. (p. 39) What is interesting, is that he also gives examples of how he complained about Denktaş to the UN Secretary-Generals on multiple occasions. He says, for instance, that in his letter to de Cuéllar dated 6 February 1989, he took the opportunity to assure the Secretary General that he "used the maximum of self-restraint and all the goodwill in the world," despite the unresponsiveness of Denktaş. (pp. 45-7) His tedious remarks for self-redemption target not only Denktaş, but, as mentioned above, Kyprianou and DHKO, Takis Hadjidimitrou, the General Secretary of EDEK, Social Democrat Vasos Lyssaridis, the Church and the Greek Cypriot media. In this way, he seeks to stipulate that he lost the 1993 elections not because he could not fight back against the Turkish part's "ill-intentions" sufficiently, but because the short-sighted Greek Cypriot politicians could not appreciate his skills of lobbying. Vassiliou's attempts at self-redemption, however, wears the reader out at times.

What Vassiliou indeed deserves credit for is his canny lobbying activities as well as the completion and submission of the Greek Cypriot government's application for the EEC membership. Given his account of events, he is proven to be a master of lobbying. Though having been vexed about his abandonment of the "preconditions" principle, he replaced such existing ineffective policies with active personal lobbying. In his words, in five years he "literally ploughed the world participating in various international conferences" and "several meetings with all the main leaders of the world: Bush, Thatcher, Mitterand, Gorbachev, Delors and many others." (p. 257) As a result of his personal diplomacy, Vassiliou claims, the Cyprus question was so much internationalised that the Greek Cypriots, with the support of Greece, managed to "increase Ankara's costs" in every possible way for having used its guarantorship rights in Cyprus. He admits that they "tried to have all of Turkey's political aspirations and interests assessed via her stance on the Cyprus issue" and to obstruct Turkey while "applying for membership of the European Economic Community, claiming to present herself as the protector of the rights of the Islamic populations in the former Soviet Union or pursuing her policies in former Yugoslavia and especially in Bosnia." (p. 8) Against this background then, Turkey's current opposition

to the Greek Cypriot government" s membership of NATO should not have come as a surprise to the author.

The topic which is most relevant to the new EU context of the Cyprus problem and which in this way will catch the attention of the young reader, appears to be Vassiliou" s completion and submission of the Greek Cypriot government" s application for the EEC. From what we learn, Vassiliou, who would later be appointed as the Chief Negotiator during the EU accession process, had launched a diplomacy campaign for Cyprus" s membership from November 1988 starting with the ceremony of the transfer of Jean Monnet" s corpse to the Pantheon in Paris. His continuous contact with Jacques Delors, the eighth president of the European Commission, and purposeful relations with the leaders of Europe, gained him the ground required to make a case for the membership application. He effectively mobilised the international media" s attention, as the *New York Times*, for example, quoted his words from an interview with *Phileleftheros* on 19 November 1988 and suggested together with him that "The European Community is on Greece" s side against Turkey on the issue of the divided island and has signalled that the solution of the Cypriot issue is a necessary precondition for the acceptance of the Turkish application to become a member of the EEC." (p. 39) It was not a coincidence that on 3 December 1988 during the EEC Summit in Rhodes the Greek Prime Minister Andreas Papandreou took the first step to Europeanize the context in which the Cyprus question was being treated. Vassiliou" s narrative of the application procedure provides the interested reader with important information that would help them decide whether Turkey" s Foreign Office handled the matter aptly. Another mention-worthy point in this episode is Vassiliou" s argument to convince the EEC states never to recognize the Turkish Republic of Cyprus. He argued that "problems of nationalities" existed everywhere in Europe, but if Europe had allowed "states to split into statelets," it would have become "a jungle." (p. 106) We now can look retrospectively and see that the contemporary history has proven Vassiliou wrong, as the new map of the Balkans has not made Europe a jungle.

Although it doesn" t pertain to his presidency, Vassiliou gives out a significant detail concerning the early days of the Annan Plan. He confesses that Tassos Papadopoulos" s commitment to the Annan Plan was only because Papadopoulos "knew full well that if this were not the case

there would be absolutely no hope of securing Cyprus' s accession before a solution was agreed." (p. 260) In other words, the Chief Negotiator of the Greek Cypriot government admits that the Greek Cypriot involvement in the Annan Plan was only to reject it eventually and for the sake of EU membership. The Annan Plan is a bitter piece of history that the Turkish Cypriots have had a hard time to swallow. This information makes the 2004 Annan Plan referendum even a more unpleasant story for the Turks of the island. Vassiliou clearly resents the fact that the "young Cypriots, Greeks and Turks, grow up in a climate suspicion without any possibility of meeting and making acquaintance with each other" (p. 3) and desires "a new Cyprus, a unified Cyprus which will not be a problem within a united Europe." (p. 260) Nevertheless, the current situation on the island subsequent to the failure of the Annan Plan and the Greek Cypriot Republic' s membership of the EU has widened the communication gap between the two communities. Contrary to what Vassiliou wishes for, the veto power of the Greek Cypriot government within the EU has so far hindered the EU' s attempts to overhaul the poor level of welfare and prosperity in the northern part of the island and kept the young Turkish Cypriots away from the EU job market.

Memoirs are at once useful and suspicious sources for history-writing, as they are by definition "a vehicle for subjectivity."⁴ When remembering and history-writing interacts, the text always contains some "blank spaces," which are filled by "the remnants of the past" carefully and not randomly selected by the author.⁵ Vassiliou' s memoir sheds some light on the period 1988-93 of the Cyprus problem, but it is also permeated with purposeful sentences constructed to prove that Vassiliou behaved "impeccably" (p. 258) throughout his presidency. This understandable concern of the author may have helped him redeem himself in the eyes of his intended audience. Nevertheless, the book' s overall capacity to convince or provoke thought has been thus compromised.

Guidelines for Submission of Manuscripts

1. The *Journal of Cyprus Studies* publishes articles in English and Turkish, and in accordance with the principles expressed in its Editorial Policy. It is understood that manuscripts submitted to the *JCS* for consideration have not been published previously, in part or in whole, and are not simultaneously under consideration for publication elsewhere. The ideas and opinions expressed in articles published in the *Journal* are the sole responsibility of the author(s), and do not reflect the views and policies of the Centre for Cyprus Studies or Eastern Mediterranean University. Responsibility for copyright permissions rests with the author(s).

2. A manuscript will be accepted for publication only if the editors and/or the editorial board, as well as the referee(s) agree that it should be.

3. Manuscripts should be sent to the editor either i) on a disk as a Microsoft Word (or a Word compatible) document or ii) as an e-mail attachment.

4. The following should be included in the body of the e-mail: title of the paper, your name and postal address, your institutional affiliation, daytime telephone and fax numbers (if available). An abstract (maximum 200 words) should be included as a separate document. Please provide, under the abstract, between 3 and 8 keywords for your manuscript.

5. There is no strict word limit for articles, but we prefer to publish articles that are between 6,000 and 10,000 words (including notes).

6. The manuscript should be prepared for blind review: The author's name and institutional affiliation are not to appear, so described, in the manuscript. Such information should appear only on the cover letter, which must be on a separate page. References to the author's own work must be cast in such a way that they do not reveal the author's identity. We recommend simply replacing the entire reference, including title and facts of publication, with an expression such as *Author's article*, *Author's book*, *Author's book 2*, etc. Acknowledgements that could allow a reader to deduce the author's identity must be removed for the initial review.

7. The Manuscript should be properly formatted. The entire manuscript (including notes, quotes, and formulae) should be double-spaced. The entire manuscript should be in „Times New Roman“ font, 12pt. All pages must be numbered. Notes should be placed at the end of the manuscript. Manuscripts should conform to *The Chicago Manual of Style*, 15th ed. See our style sheet below.

8. Style Sheet

- a. Use endnotes, not footnotes.
- b. Use *italics*, not underlining, for book and journal titles.
- c. For well-known cities, omit state/country name from facts of publication.

- d. Omit the abbreviations 'p.' and 'pp.' for page numbers.
e. See the *Chicago Manual of Style*, 15th edition, for detailed information; examples of reference types are shown below.

Journal article

Stephen Yablo, "Mental Causation," *Philosophical Review* 101 (1992): 245-80.

Book

Samuel Scheffler, *Human Morality* (New York: Oxford University Press, 1992), 25-30.

Article in a book

John W. Houck, "Stories and Culture in Business Life," in *A Virtuous Life in Business: Stories of Courage and Integrity in the Corporate World*, ed. Oliver F. Williams and John W. Houck (Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 1992), 129-38.

Note:

For repeated references, do not use 'op. cit.' - use a short title instead (e.g., Yablo, "Mental Causation").

You may use 'ibid.' (not italicized) where appropriate.

If you make many references to a single work, you may (and are encouraged to) give bibliographic information in a note at the first such reference, and then, for subsequent references, give page numbers only, in parentheses, run into the main text.

The subsequent references are run into the text, enclosed in parentheses, like so: (Yablo 1992, 248-52). The author's name may be omitted if it is clearly implied by context.

Note the distinction between 'Yablo 1992', which refers to a work, and 'Yablo (1992)', which is a reference to Yablo the person, followed by a parenthetical reference to one of Yablo's works.

Abbreviations. Most abbreviations should be spelled out and rendered in English.

Emphasis. Use italics, not underlining.

Quotation marks. Use double quotation marks for quoted material run into the text, and for irony and other literary purposes. Use single quotation marks for quoted material *within* a quotation and to mention linguistic expressions.

Spelling. Use American spelling.

For further information see: <http://jcs.emu.edu.tr>

Yazı Göndermek İsteyen Yazarların Dikkatine

1. Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, Derginin Amacı bölümünde belirtilen ilkeler doğrultusunda Türkçe ve İngilizce makaleler yayınlar. *Dergide* basılacak yazı ve makalelerin içeriğinin özgün olması, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış, hali hazırda başka bir dergide değerlendirme aşamasında olmaması ve yayın haklarının verilmemiş olması gerekmektedir. *Dergide* yayınlanan makalelerde ifade edilen inanç, görüş ve fikirler tamamen yazar veya yazarlara ait olup, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi veya Doğu Akdeniz Üniversitesi” nin görüşlerini ve genel politikasını yansıtmaz. Yazının içindeki malzemelerle ilgili telif haklarının elde edilmesi yazar veya yazarların sorumluluğundadır.

2. Bir yazı ancak editör, yayın kurulu ve hakemler tarafından uygun görüldüğü takdirde yayınlanacak.

3. Yazılar editöre ya Microsoft Word, ya da Microsoft Word uyumlu bir programda yazılmış olarak i) cd üzerinde, ya da ii) e-posta bağlantılı gönderilmelidir.

4. Yazarlar adlarını, yazının başlığını, hangi kurumda çalıştıklarını, posta adresi, telefon ve faks numaralarını ve e-posta adreslerini yazıdan bağımsız olarak ayrı bir sayfada göndermelidir. Bununla birlikte 200 kelimeyi aşmayacak şekilde İngilizce ve Türkçe (mümkünse) özetler ve altına 3-8 kelimedenden oluşan anahtar kelimeler yazıya eklenmelidir.

5. Kesin bir kelime kısıtlaması olmasa da metin ve notlar birlikte 6000-10000 kelime arası olması tercih edilmektedir.

6. Değerlendirmeye alınan makalelerin yazarları ve hakemlerin karşılıklı olarak isimleri gizli tutulur. Değerlendirmedeki gizlilik esası için makalede yazarın adı ve çalıştığı kurum geçmemelidir. Bu bilgiler sadece gönderilen elektronik posta mektubunda yer almalıdır. Değerlendirmeye gidecek makalede yazarın kendisine yaptığı referanslar yazarın kimliğini açığa çıkartmayacak şekilde verilmelidir. Bütün referansları aynı şekilde verip yazarın adı yerine sadece *Yazarın makalesi*, *yazarın kitabı* ve *yazarın kitabı 2* gibi verilmesi yeterli olacaktır. Yazarın kimliğini açığa çıkartacak teşekkür notları makalenin ilk gönderiminde yer almamalıdır.

7. Değerlendirmeye gönderilen yazılar aşağıdaki belirtilen format ölçütlerine uygun olmalıdır: Ana metin: 12 punto, “Times New Roman” karakterde, iki (2) aralıkla yazılmalıdır. Kaynaklara göndermeler dipnot olarak makalenin sonunda verilmelidir. Yayın için gönderilen makaleler *Chicago Manuel of Style*, 15inci Basım, uygun olmalıdır. Bütün sayfalar numaralandırılmalıdır.

8. Kaynaklara referans

a. Dipnotları makalenin sonunda verilmelidir.

b. Kitap ve dergi isimleri için *italik* kullanılmalıdır.

- c. Basım bilgilerinde bilindik şehirler için eyalet ve devlet isimleri yazılmamalıdır.
- d. Bibliyografik notlar için aşağıda verilen bazı örneklerde olduğu gibi *Chicago Manuel of Style* (15. basım) kullanılmalıdır.

Sürelî yayımlar:

Stephen Yablo, "Mental Causation," *Philosophical Review* 101 (1992): 245-80.

Kitaplar:

Samuel Scheffler, *Human Morality* (New York: Oxford University Press, 1992), 25-30.

Kitap içinde makale:

John W. Houck, "Stories and Culture in Business Life," *A Virtuous Life in Business: Stories of Courage and Integrity in the Corporate World*, der. Oliver F. Williams ve John W. Houck (Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 1992), 129-38.

Not:

Tekrarlayan referanslar için 'op. cit.' kullanılmamalı, bunun yerine kısa isim kullanılmalı (örneğin, Yablo, "Mental Causation"). Eğer aynı kaynağa birçok kez atıfta bulunuyorsanız bibliyografik bilgileri ilk sefer bir notta verdikten sonra araç içinde sayfa numaralarını ana metnin içinde vermeniz tavsiye edilir. Araç içindeki sıra şöyle olmalıdır: yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları. Karşılaşılabilecek farklı durumlar şöyle örneklenebilir: (Yablo 1992, 248-52). Eğer yazarın ismi açık bir şekilde geçiyorsa metnin içinde yazarın ismi yazılmayabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta 'Yablo 1992' (bir esere referans verir) ve 'Yablo (1992)' (bir yazara ve parantez içinde onun bir eserine referans verir) arasındaki farktır.

Kısaltmalar. Kısaltmalar ilk açık halleriyle yazılmalıdır.

Vurgu. İtalik kullanılmalı.

Tırnak İşareti. Alıntı ironi ve diğer edebi amaçlar için çift tırnak işareti kullanılmalı. Tek tırnak işareti alıntının içinde alıntı varsa ve dilbilimsel terminoloji için gerekliyse kullanılmalı.

Detaylı bilgi için bkz.: <http://jcs.emu.edu.tr>

Contents / İçindekiler

Articles/Makaleler

Soyalp Tamçelik	1	Önsöz
Fusun Arsava	5	Kıbrıs Uyuşmazlığında Çözüm Stratejileri
Soyalp Tamçelik	21	Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs'taki Anayasal Çözüm Arayışları
Altuğ Günal	75	Kıbrıs ve Kosova Sorunlarının Uluslararası Hukuk Açısından Karşılaştırılması

Book Review / Kitap Tanıtım

Reviewed by C. Akça Ataç	129	George Vassiliou, From Presidents Office: A Journey Towards Reconciliation in a Divided Cyprus
--------------------------	-----	--

